MİMARLIK 417

DOSYA:
ÖNGÖRÜLEMEZLİĞİN EŞİĞİNDE KENTSEL DİRENÇLİLİK

DEPREMİN ARDINDAN İZMİR: İHMAL NEREDE, SORUMLULUK KİMDE?

GÜNDEM:
MİMARIN ADI YOK...

ANMA:
RUHİ KAFESCİOĞLU
RAGIP BULUÇ

DEĞER ARTIŞ PAYI YÖNETMELİĞİ VE KAMU YARARI İLİŞKİSİ

PANDEMİ ETKİSİNDE "YENİ" SERGİ MEKÂNI DENEYİMİ

EŞSİZ BİR ANIT: KARİYE

DİYARBAKIR DİLAN SİNEMASI

ISSN 1300-4212
01
9 771300 421208

Elginkan

E.C.A® SEREL®

YILLARCA BERABER

Sağlıklı Mekanlar Sunar...

www.eca.com.tr

Mimarlar Odası Genel Merkez sosyal medya hesapları yalnızca aşağıdaki adreslerden oluşmaktadır.

TMMOB Mimarlar Odası /
Chamber of Architects of Turkey (CAT)
@tmmobmimarlarodasi

TMMOB Mimarlar Odası

@MimarlarOdasi_T

@tmmobmimarlarodasi

Bu hesaplar haricinde herhangi bir hesaba itibar edilmemesini önemle rica eder, kurum adımızı ve logomuzu izinsiz ve çıkar amaçlı kullananlar hakkında hukuki süreçlerin başlatılacağını kamuoyunun bilgisine sunarız.

Sosyal medya hesaplarımız aracılığıyla takipte kalmak dileğiyle

TMMOB
MİMARLAR ODASI

YarışMO YAYINDA!

Türkiye'de açılan tüm ulusal ve uluslararası mimarlık yarışmalarının takip edilmesini mümkün kılan platform,
www.yarismo.org
isimli web adresi üzerinden yayın hayatına başladı.

YarışMO,

yarışmalara ait tüm bilgilerin bulunduğu ve yarışma gündemini yakından takip etmeye olanak sağlayan bir platform olma özelliği taşıyor.
Yarışmalara ait kolokyumlara ve haberlerine yer veren, yarışmayla seçilen projelerin uygulamasıyla ilgili bilgileri barındıran, yarışma duyurularının bulunduğu,
mimarların, mimarlık öğrencilerinin ve mimarlıkla ilgilenen herkesin erişimine açık olan YarışMO,
TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin bir çalışması.

MİMARLIK
MİMARLAR ODASI / OCAK-ŞUBAT 2021 / 417
CHAMBER OF ARCHITECTS OF TURKEY / JANUARY-FEBRUARY 2021 / 417

2020 yılında yaşadığımız (ve ne yazık ki en önemlisi hâlâ devam eden) türlü çeşitli krizlerle başa çıkabilmek için yeni bir yaklaşım gerektiği çok açık. Sürekli değişen / değiştirdiğimiz dünyamızda aynı politikaları sürdürerek farklı bir sonuç almayı ve daha iyiye ulaşmayı beklememizi "hayalperestlik" olarak adlandırabileceğimiz süreçte kentsel dirençlilik kavramı gitgide daha ön plana çıkıyor. Yılın ilk sayısında bir dosya kapsamında ele alarak bu yıl içerisinde daha çok konuşmayı umduğumuz bu kavram, yaşanacaklara daha hazırlıklı olmamız için önemli bir kolaylaştırıcı yaklaşımı ifade ediyor. "Öngörülemezliğin Eşiğinde Kentsel Dirençlilik" başlığı altında, öngörebildiklerimiz ve (belki de kaçtığımız için) öngöremediklerimize karşı nasıl daha güçlenebiliriz, kentlerimizi nasıl daha hazırlıklı kılarız, nasıl adapte oluruz / karşı çıkarız konularında farklı alanlardan dört farklı makale yer alıyor. Bu yaşananların kentsel tasarım alanına hem yeni ve beklenmedik hem eski ve tanıdık etkilerinin neler olacağını ve yeni yaklaşımların gelişip gelişmeyeceğini önümüzdeki dönem gösterecek.

Kentlerimizin dirençli olmaktan çok uzak olduğunu gösteren bir başka örnek ise geçtiğimiz Ekim ayında gerçekleşen İzmir depremi idi. Konuya ilişkin hazırladığımız derlemedeki görüşler, uzmanların aslında sorunların tanılarını çoktan koyduğunu, sıkıntıların tanımlamalarının çoktan yapıldığını ancak eksikliğin uygulamada olduğuna dikkat çekiyor. Tarihteki benzerleri gibi afet sonrası yazılıp / çizilen ve çok önemli olan ancak ne yazık ki bir o kadar da önemsenmeyen bu değerlendirmelerin dikkate alınmasına ihtiyacımız var. Örneğin, ulusal ölçekte yetkililerin tepki vermesi uzun sürerken kamunun yereldeki önemli bir ayağı olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi bu süreçte uzmanları da dahil ederek attığı adımlarla övgüyü topladı ancak bir yandan da hizmet binasını hasarlı olduğu gerekçesiyle yıkma kararı almasıyla tüm dikkatleri üzerine çekti. Bu sayının kapağında nitelikli bir meydan tasarımının yanı başında durarak onu hem tanımlayan hem tamamlayan yapıya uzaktan bir bakış atıyoruz. Varolan değerlerimizi korumak yerine yeniyi yücelten bir yaklaşım ile kentlerin yaşayan kimliklerinin göz ardı edilmesini kaygıyla izliyoruz. Yeni yıla girerken kişisel yeni kararlarımızı aldığımız şu dönemde, daha büyük ölçekte kentlerin ruhunu korumak adına atılacak adımlara dair yetkililerin de yeni kararlar aldığına belki tanık oluruz, olamaz mı, olabilir.

Aslı Tuncer Madge

Soumaya

FR-EE (Fernando Romero Enterprise) ekibi tarafından 2011 yılında tasarlanmış, Augeute Rodin'in heykellerinden oluşan en geniş özel koleksiyonu barındıran müze, 15. ve 20. yüzyıllar arası 70.000'den fazla eseri içeren geniş bir seçkiye sahip. Yapı, 16.000 adet altıgen şeklindeki yansımalı çelik elemanla kaplanarak sömürge döneminin geleneksel seramik kaplı yapılarına bir gönderme amaçlamış. Meksika'nın başkenti Meksiko'nun yeni kültürel ve kamusal tesisi olma amacı taşıyan müze, oditoryum, kütüphane, en üst katta bir restoran, hediye dükkanları ve ofisleri bünyesinde barındırıyor.

web sitesi: http://www.museosoumaya.org
adres: Blvd. Miguel de Cervantes Saavedra, Granada, Miguel Hidalgo, 11529 Ciudad de México, CDMX, Meksika
T: +52 55 1103 9800

MİMARLIK
OCAK-ŞUBAT 2021 / 417

Mimarlık dergisi web sitesi:
www.mimarlikdergisi.com

Mimarlık dergisi Facebook sayfası:
www.facebook.com/mimarlikdergisi

OCAK-ŞUBAT 2021 ISSN 1300-4212 YIL: 58 SAYI: 417
Kapak: İzmir depreminin ardından yıkım kararı alınarak boşaltılan İzmir Büyükşehir Belediyesi Binası, Mimarlar: Özdemir Arnas, Altan Akı, Erhan Demirok
(Fotoğraf: Mehmet Yasa, 2014)

MİMARLAR ODASI TARAFINDAN İKİ AYDA BİR YAYIMLANIR
Ulusal Süreli Yayın

YAYINLAYAN **Mimarlar Odası adına Yayın Komitesi**

YAYIN KOMİTESİ **T. Elvan Altan, Ayşen Ciravoğlu, Deniz Dokgöz, Zeynep Eres, Melis Özge Gayretli, Deniz Güner, Şebnem Önal Hoşkara, Deniz İncedayı, Aslı Tuncer Madge, Nurbin Paker Kahvecioğlu, Güven Arif Sargın**

MİMARLAR ODASI ADINA SAHİBİ **Deniz İncedayı**
(SORUMLU) YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ **Aslı Tuncer Madge**
EDİTÖR **Melis Özge Gayretli**
KONSEPT TASARIM **Raul Mansur** GRAFİK UYGULAMA **Tuğçe İşcan**

YAYIN YERİ
Adres Mimarlar Odası Genel Merkezi, Konur Sokak 4/2, Yenişehir 06650 ANKARA
Tel 0.312.417 37 27 **Faks** 0.312.418 03 61 **E-posta** yayin@mo.org.tr
www.mimarlikdergisi.com

DERGİ İNTERNET SAYFASI
Tasarım **H. Nilgün Kara Babacan** Programlama **Behiye Ermete**

ABONE VE REKLAM İLETİŞİM
Binat İletişim & Danışmanlık
Adres Barbaros Bulvarı, Dörtyüzlü Çeşme Sok. No: 2
Güneş Apt. K:6 D:7 34353 Beşiktaş / İstanbul
Tel 0.212.259 90 79 **Fax** 0.212.259 16 46
E-posta info@binatdanismanlik.com
Reklam Yöneticisi **Teoman Coşkun**

BASKI
Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Dudullu Organize Sanayi Bölgesi 1. Cadde No: 16 Ümraniye-İstanbul
Tel 444 44 03 **Sertifika No.** 42716

BASKI TARİHİ: 8 Ocak 2021

MİMARLAR ODASI ÜYELERİNE ÜCRETSİZ GÖNDERİLİR.
Fiyatı 10 TL **Abonelik** 55 TL **Öğrenci Aboneliği** 45 TL **Yurtdışı** 80$

TARANDIĞI VERİTABANLARI
Avery Index
Arthistoricum.net (Virtuelle Fachbibliothek Kunstgeschichte)
DAAI - Design and Applied Arts Index
EBSCO-Host
Ulrichs Periodical Directory

MİMARLIK YAYIN İLKELERİ
MİMARLIK dergisi Yayın Komitesi, oluşturduğu yayın ilkeleri çerçevesinde, dergiye gönderilecek yazılar konusunda aşağıdaki genel seçim ölçütlerini belirlemiştir:
· Ele alınan konularda, getirilen bakış açısında, değerlendirmelerde, kullanılan dilde, görsel ve yazılı belgelerde özgünlük bulunması;
· Aktarılan konularda ve görüşlerde çeşitlilik olması ve aranması,
Yazıların içerik açısından entelektüel katkıda bulunması;
· Farklı bakış açılarıyla ve diğer disiplinlerden alınacak katkılarla dergi içeriğinde zenginliğin ve çok yönlülüğünün sağlanması;
· Yurtiçi ve yurtdışında meslek alanındaki güncel konuların ve gündemin izlenmesi.
Dergide genel değerlendirme ölçütleri böylece ifadesini bulan makale ve inceleme-araştırma yazılarının yanısıra, yapı ve proje değerlendirmeleri ile mimarlık eleştirisi yazıları ve Cumhuriyet dönemi mimarlığına, 'toplum ve mimarlık' ilişkisini ortaya koyan konulara, 'çevre duyarlılığı ve mimarlık ilişkisi ve tartışmalarına' yönelik yazılara süreklilikle ve ağırlıkla yer verilmesi görüşü Yayın Komitesi tarafından benimsenmiştir. Dergi, mimar, öğrenci, akademisyen gibi mimarlığın mesleki uygulama, eğitim ve akademik araştırma alanlarından geniş ve zengin bir okuyucu profiline sahiptir. Hedef okuyucu kitlesinin bu homojen olmayan yapısı, konu seçiminden yazım diline kadar, yayınların değerlendirilmesinde dikkate alınan önemli ölçütlerden biridir.

MİMARLIK Dergisi Yayın Koşulları
MİMARLIK dergisinde yayımlanmak üzere yazı gönderenlerin, şu konulara dikkat etmelerini rica ederiz:
· Yazılar Word belgesi olarak dijital formatta kabul edilir: CD/DVD içerisinde ya da e-posta adresi yoluyla: yayin@mo.org.tr · Yazılar en fazla 2.400 kelime (başlık, yazar ismi, özet, notlar, kaynaklar, resimaltı yazıları hariç) olmalıdır. Yazıların içeriklerine ilişkin 150 kelimelik özet yazıyla birlikte gönderilmelidir. · Görseller tercihen dijital olarak ve şu formatta yazıyla birlikte iletilmelidir: tiff/jpeg/eps formatlarından birinde, uzun kenarı 15 cm, min. 300 dpi çözünürlükte. · Görseller için telif hakkı konusu yazar tarafından halledilmiş olmalıdır. Görselin alındığı kaynak (fotoğrafçı adı, arşiv bilgisi, kitap künyesi vb.) belirtilmelidir. · Kaynak gösteriminde şu yöntem kullanılır: Tekeli, İlhan, 2012, "Seyfi Arkan'ın Yaşamı ve Mimarlığının Toplumsal Bağlamı", **Modernist Açılımda Bir Öncü: Seyfi Arkan**, (ed.) Ali Cengizkan, A. Derin İnan, N. Müge Cengizkan, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, ss.15-26. · Metin içi referans gösteriminde otomatik dipnot / sonnot kullanılır. Bir kaynak ikinci kez kullanıldığında şu format uygulanır: Tekeli, 2012, ss.15-26. · Yayın kararını Yayın Komitesi alır. Sonuç, yazara en geç 4 ay içerisinde iletilir. · Yayın Komitesi yazı hakkındaki görüşlerini yazara iletinceye kadar, yazar aynı yazıyı başka bir yayın grubuna göndermemeyi kabul eder. · Yazı gönderen kişiler, yazılarının, aynı zamanda derginin web sitesinde, görselleriyle birlikte yayımlanmasını kabul etmiş sayılır. · Yazıdaki görüşler yazara aittir, Yayın Komitesi'ni bağlamaz.

dünyada mimarlık müzeleri

Mimarlık dergisinin 50. yılını kutladığımız 2013'ün ilk sayısıyla birlikte derginin "ayraç" bölümünde yeni bir koleksiyon oluşturmaya başladık. Ayraçları biriktirerek dünyada bulunan mimarlık müzelerinin bilgisini toplayabilir ve ziyaret edilecek yerler listenize ekleyebilirsiniz. Mimarlık müzeleri "ayraç" koleksiyonuna katkı vermek isterseniz bize
yayin@mo.org.tr
adresinden ulaşabilirsiniz.

2 **İNGİLİZCE ÖZET / ENGLISH SUMMARY**
4 **MİMARLIK DÜNYASINDAN**

MİMARLIK **GÜNDEM**
8 **Mimarın Adı Yok...** / Deniz İncedayı

ANMA
10 • **Dünyaya "Alker" Çalışmalarıyla Katkı Sunan Ruhi Kafescioğlu** / Bilge Işık
• **Mimarlık Ortamından Bir "Dev" Geçti: Ragıp Buluç** / Tezcan Karakuş Candan

GÜNCEL
12 • **İmar Planı Değişikliğine Dair Değer Artış Payı Yönetmeliği ve Kamu Yararı İlişkisi** / Serhat Başdoğan
• **Pandemi Etkisinde "Yeni" Sergi Mekânı Deneyimi** / Pınar Kılıç Özkan
• **Depremin Ardından İzmir: İhmal Nerede, Sorumluluk Kimde?** / A. Muzaffer Tunçağ, Özgür Bozdağ, İlker Kahraman

DOSYA: Öngörülemezliğin Eşiğinde Kentsel Dirençlilik
25 • **COVID-19 Sonrası Mekânın Değişimi Üzerine Spekülasyonlar** / Ali Tolga Özden
• **Kentsel Dayanıklılık Perspektifinde Salgınlarla Mücadele** / Zeynep Deniz Yaman Galantini
• **Kentsel Dirençlilik ve Yaşanabilirliğin İnşası: Salgında Yerel Yönetimler ve Kapsayıcı Politikaların Önemi** / Ebru Tekin Bilbil
• **21. Yüzyıl ve Dirençli Kentler** / Deniz Gerçek

GÜNCEL: Depremin Ardından İzmir: İhmal Nerede, Sorumluluk Kimde?

DOSYA: Öngörülemezliğin Eşiğinde Kentsel Dirençlilik

TEHDİT ALTINDAKİ KÜLTÜR MİRASI
43 **Ortaçağ İstanbul'undan Bugüne Eşsiz Bir Anıt: Kariye** / Mine Esmer

YARIŞMALAR
44 • **Kayseri Melikgazi Buluşma Noktası Ulusal Fikir Yarışması**
• **Kayseri Talas Mevlana Mahallesi Meydanı Ulusal Fikir Yarışması**
• **İBB Kadıköy Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması**
• **İBB Theodosius Limanı Arkeolojik Alanı Mimari Proje Yarışması**
• **İBB Salacak Kıyısı Tasarım Yarışması**
• **İzmir Büyükşehir Belediyesi Meles Çayı Ulusal Kentsel Tasarım Fikir Projesi Yarışması**

GÖRÜŞ
67 **Mimarlığımızda Uluslararası Düzeyde Çıkışlar** / A. İrem Mollaahmetoğlu Falay, Ferhan Yürekli

CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIĞI
72 **Beyazperdeden Kente Yayılan Işık: Diyarbakır Dilan Sineması** / Didem Şahin, Fatma Meral Halifeoğlu

79 **YAYINLAR**

TEMA[S]
80 **Dönüşen Mekânların Müzakeresi** / Beril Önalan

Modern Diyarbakır'ın en muhteşem binası, Türkiye'nin en büyük sineması olan Dilan'dır.

***MİMARLIK* AGENDA**

8 **The Architect Has No Name... /** Deniz İncedayı

Focusing on a fundamental discussion regarding the sidelined identity of the architect at the opening of the Presidential Symphony Orchestra Concert Hall, the writer states that "we don't see the architects, artists or laborers during the opening or promotion of many original architectural works; they can neither feel nor see the appreciation they deserve for their efforts and the challenging implementation processes."

COMMEMORATION

10 **Contributing to the World with "Alker" Studies: Ruhi Kafescioğlu /** Bilge Işık

Ruhi Kafescioğlu, born in Kayseri in 1919, graduated from the Advanced Vocational School for Engineering in 1943 with the title of architect. After four years of self-employment, he worked as an assistant in the Department of Architecture at the Faculty of Architecture at Istanbul Technical University in 1947. He pursued research on building materials in Germany in 1955, received the title of associate professor in 1954, and was appointed as a professor in the same department in 1965. Kafescioğlu, who carried out significant research on the improvement and development of soil structures, passed away on 12th December 2020. Bilge Işık wrote a text in memoriam.

11 **The Architecture Scene has Witnessed a "Giant": Ragıp Buluç /** Tezcan Karakuş Candan

Ragıp Buluç was born in Ankara in 1940, completed his undergraduate education in 1964 and his master's degree in 1967 at the Faculty of Architecture in METU, worked as a specialist in the State Planning Organization until 1972. He won the National Architecture Award in the Building Category and several other awards both in Turkey and abroad. Buluç, a member of the Chamber of Architects with registration number 2502, passed away on 22nd October 2020. Tezcan Karakuş Candan wrote a text in memoriam.

AGENDA

12 **The Relationship Between the Regulation on Value Increase Share Regarding the Development Plan Amendment and the Public Good /** Serhat Başdoğan

The Ministry of Environment issued the Regulation on Value Increase Share Regarding the Development Plan Amendment, which aims at bringing an increase of value of the real estate as a result of the zoning plan change to the public as a value increase share. The writer, focusing on the importance of this regulation for the public interest and its similar practices in various other countries, seeks answers by offering suggestions on issues that may cause some difficulties and uncertainty in practice.

16 **Experience of the "New" Exhibition Space Under the Effects of the Pandemic /** Pınar Kılıç Özkan

The digital exhibitions that we frequently come across as new experiences re-shape our lives due to the pandemic. Do they really promise "new" experiences for us? The writer, approaching the virtual exhibitions with a critical eye together with inferences from the transformation of our experiences in exhibition spaces throughout history, traces the future of exhibition spaces.

20 **İzmir After the Earthquake: Where is the Neglect, and Who is Responsible? /** Muzaffer Tunçağ, Özgür Bozdağ, İlker Kahraman

Following the disaster news that we frequently encounter in our country, which is located in a seismic zone, we keep talking about similar issues; we hope to hear better news and results after disasters while unable to avoid the same mistakes and negligence. In this collection, which focuses on the confusing nature of the responsible authorities in the aftermath, the writers discuss the handling of crises by the central-local governments and the parties in charge of building.

FILE

25 **Urban Resilience on the Verge of Unpredictability**

Speculations on the Transformation of the Space After COVID-19 / Ali Tolga Özden

Battling Pandemics from the Perspective of Urban Resilience / Zeynep Deniz Yaman Galantini

Building Urban Resilience and Livability: The Importance of Local Governments and Inclusive Policies in the Pandemic / Ebru Tekin Bilbil

The 21st Century and Resilient Cities / Deniz Gerçek

Today, all cities and citizens come up against a series of natural and/or man-made shocks and stresses such as earthquakes, floods, famine, drought, rapid migration, cyber-attacks, and pandemics due to rapid urbanization, climate change, and political instability. Built and shaped by humankind, cities -in almost every part of the world- have triggered the risk of disasters that we have faced throughout history and that have taken a more dangerous dimension today. Moreover, they have become systems that are directly affected by the same disasters. In this rapidly changing, increasingly complex, and hard to predict global order, people, institutions, societies, and cities are expected to endure, adapt to and manipulate both the emerging changes/transformation and the natural or unnatural disasters. One of the basic principles of sustainable urban development in the framework of global development and goals, the concept of "urban resilience" can be defined as the capacity and ability of individuals, communities, institutions, businesses, and systems in a city to survive, adapt to, and recover from these effects as soon as possible and sustaining minimum damage, no matter what chronic stresses and acute shocks they experience. The future of our societies and cities is directly proportional to how resilient they can be in the event of such situations. It requires urban policies and practices that include multi-layered, multi-dimensional, and holistic approaches.

Following this framework, drawing attention to "possible similarities between the efforts and problematic areas faced by humankind during the adventure of creating a 'resilient living space' over the course of 600 years, and the search for safe, healthy and sustainable shelter during the current COVID-19 outbreak", Ali Tolga Özden discusses how approaches to the production of safe buildings and the design of living spaces emerge across natural disasters and specifically to epidemics. Discussing the main points involved in combating the COVID-19 pandemic based on the key indicators of urban resilience, Zeynep Deniz Yaman Galantini emphasizes the importance of a "holistic approach" for achieving urban resilience, depending on the ability to manage change in the urban planning process by elaborating the necessity of urban resilience to be at the intersection of a balanced interplay between spatial and social dynamics and the capacity for governance in the face of unexpected changes. In her article, Ebru Tekin Bilbil criticizes the framing of urban resilience as an alternative to livability while discussing "the state of being unprotected, precarious, unhealthy, dirty, unclean, congested, placeless, and deprived of urban services in the line of life and death in cities

that cannot be inhabited." Deniz Gerçek emphasizes that "the strict, deterministic perspective and rationalist approaches inherited from modernist urban planning theories within the framework of disaster risk management should be replaced by innovative and creative approaches that focus on uncertainty and change", in a world order where uncertainties increase, and the future is unpredictable. The writer defines the concepts of resilience, urban resilience, and urban spatial resilience separately and explains the relationship these concepts have with different disciplines.

In the light of the opinions presented, we can conclude that the COVID-19 pandemic, which has become the inevitable focus of all articles (even though it is not the main topic) is an old yet new aspect in the planning and design of our cities and living spaces.
File Editor: Şebnem Önal Hoşkara

CULTURAL HERITAGE IN DANGER
43 **A Unique Monument From Medieval Istanbul to Today: Chora /** Mine Esmer
In this chapter of Cultural Heritage In Danger, a series which began in our 405th issue, Mine Esmer wrote a piece on Chora.

COMPETITIONS
44 **Kayseri Melikgazi Meeting Point National Idea Competition**
The idea competition organized jointly by the Kayseri Branch of TMMOB Chamber of Architects and the Melikgazi Municipality has concluded. It aims to develop original proposals that define and produce a new meeting point that will enrich Kayseri's contemporary urban life. In the competition (which was freelance, national and single-stage), 138 projects were taken into consideration, 3 equivalent prizes and 3 honorable mentions were given, and 2 purchases were made.

48 **Kayseri Talas Mevlana Neighborhood Square National Idea Competition**
The idea competition jointly organized by the Kayseri Branch of TMMOB Chamber of Architects and the Melikgazi Municipality has concluded. Its aims were to increase the current and future quality of urban life and to develop opportunities for public functions, in line with the design potential of the urban park of Talas Mevlana Neighborhood. In the competition (which was freelance, national and single-stage), 57 projects were taken into consideration, 3 equivalent prizes and 3 honorable mentions were given, and 2 purchases were made.

52 **Istanbul Metropolitan Municipality Kadıköy Square Urban Design Competition**
The urban design competition, organized by the Istanbul Metropolitan Municipality, Department of Survey and Projects, Directorate of Infrastructural Projects, has concluded. It aims to increase the spatial quality by evaluating all its potentials in order to design the site in accordance with environmental preservation and with a modern approach. In the competition (which was freelance, national and single-stage), 53 projects were taken into consideration, 3 equivalent prizes and 5 honorable mentions were given.

56 **Istanbul Metropolitan Municipality Theodosius Harbor Archaeological Site Architectural Design Competition**
The architectural project competition organized by the Department of Cultural Assets of the Istanbul Metropolitan Municipality has concluded. Its aims were to merge the different layers of life, extending from the past to the present, to make theirs a shared knowledge by raising awareness, to understand and explain the value of the monument, and to mediate its collective remembrance. In the competition (which was freelance, national and single-stage), 35 entries were taken into consideration, 3 prizes and 5 honorable mentions were given.

59 **Istanbul Metropolitan Municipality Salacak Coastline Design Competition**
The competition organized by the Istanbul Metropolitan Municipality has concluded. Its aims were to assess the potential of designs of the area in question, bringing to the fore functional and innovative solutions that may shed light on the economic, original and quality design approaches to today's architecture; and to choose projects and designers that offer a contemporary view of the urban landscape. In the competition (which was freelance, national and single-stage), 60 projects were taken into consideration, 3 equivalent prizes and 5 honorable mentions were given, and 4 purchases were made.

64 **İzmir Metropolitan Municipality River Meles as an Urban and Ecological Backbone National Urban Design Idea Projects Competition**
The urban design ideas projects competition organized by the İzmir Metropolitan Municipality has concluded. The aims of the competition were to develop ideas on the possible meanings of the waterway known as River Meles and its immediate surroundings -which has earned its place in the historical memory of the city-, visions for its future, scenarios for spatial consolidation in the context of its integration with urban life, and solutions for the focal points in its immediate surroundings. In the competition (which was freelance, national and single-stage), 11 entries were taken into consideration, 3 prizes and 5 honorable mentions were given.

OPINION
67 **Breakthroughs in Our Architecture at the International Level /** A. İrem Mollaahmetoğlu Falay, Ferhan Yürekli
Discussing the architectural approaches that define the main design decision based on pedestrians and circulation in all design processes from the urban scale to the scale of buildings, the writers present their views on the pioneering approaches adopted by the Manifaturacılar Bazaar and Yeşilköy Housing Cooperative Site.

ARCHITECTURE OF THE REPUBLICAN PERIOD
72 **Light Spreading from the Screen to the City: the Diyarbakır Dilan Cinema /** Didem Şahin, Fatma Meral Halifeoğlu
Cinemas, once the most important site for meeting and events in the city, are a part of a city's urban memory due to their spatial characteristics and their place in social life. The writers, dealing with the development of movie-going culture in Diyarbakır by focusing on the Dilan Cinema -distinguished for its unique architecture- emphasize the importance of reintroducing the currently idle structure to the city life.

CONTACT
80 **Negotiation of Transforming Places /** Beril Önalan
ALICE (The Atelier of the Conception of Space) develops projects that are located in the intersection of design and the social sciences. With their projects House 1 and House 2, they enable the experience of a space that is always changing, full of possibilities, and open to interpretation, highly contrasting with the structures that are dominant in today's architectural market, which result from collaborations that do not allow the distribution of responsibilities and transparency among many stakeholders.

MİMARLIK.417. January-February 2021
English Summary by Elif Kaymaz

ETKİNLİKLER – AJANDA

www.mo.org.tr/etkinlikler

SERGİ
Cappadocia. The Landscape in the Depths of the Rock
24 Ekim 2020 - 10 Ocak 2021, Nevşehir

SERGİ
Macarların Tasarımları Türkiye'de, Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Türkiye'sine Macar Mimarların Gerçekleştirilmemiş Projeleri
6 Kasım 2020 - 31 Ocak 2021, İstanbul

ÇEVRİMİÇİ SUNUŞ
Salt Araştırma Fonları Proje Sunumları
13-14 Ocak 2021

ÇEVRİMİÇİ SEMİNER
UNESCO Dünya Miras Alanları Bağlamında Süleymaniye Bölgesi Yeraltı Envanterinin Değerlendirilmesi
19 Ocak 2021

ÇEVRİMİÇİ SÖYLEŞİ
Ardışık
19 Ocak 2021

ÇEVRİMİÇİ SÖYLEŞİ
Divriği Örneği Üzerinden Ortaçağ Anadolu İslam Mimarisinde Olağanüstülük Algısı
21 Ocak 2021

ÇEVRİMİÇİ SEMİNER
Temsili Tasarlamak
3 Şubat 2021

ÇEVRİMİÇİ ÇALIŞTAY
Tasarım Eğitiminde Sıfır Atık Yaklaşımı Eğitim Çalıştayı II
23 Şubat 2021

KONFERANS
İstanbul Unbound 2021
8-11 Nisan 2021, İstanbul

BİENAL
17. İstanbul Bienali
11 Eylül - 14 Kasım 2021, İstanbul

YARIŞMALAR / ÖDÜLLER - AJANDA

www.mo.org.tr/yarismalar
www.yarismo.org

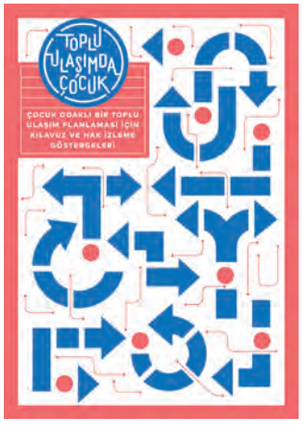
Bursa Hanlar Bölgesi Çarşıbaşı Kentsel Tasarım Proje Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 15.01.2021

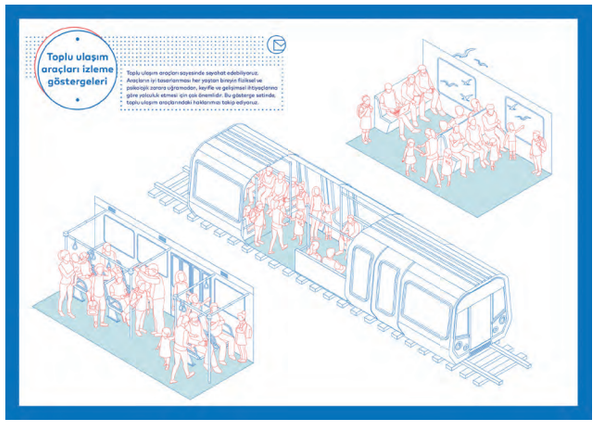
"Mimarca Mekân Anlatımı" Metin Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 15.01.2021

Kaş'ın Kahramanları Anıtı Tasarım Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 19.02.2021

Mersin Büyükşehir Belediyesi Cumhuriyet Meydanı ve Atatürk Caddesi Çamlıbel Kentsel Tasarım Yarışması
Son Başvuru Tarihi: 26.03.2021

ŞEHİR DEDEKTİFİ İNİSİYATİFİ'NDEN TOPLU ULAŞIMDA ÇOCUK PROJESİ

Çocuk dostu şehirler oluşması yolunda kentsel sorunlara hak temelli veri, politika, eğitim ve tasarım araçları geliştiren Şehir Dedektifi İnisiyatifi, Toplu Ulaşımda Çocuk projesine başlıyor. Uzun soluklu projeyle, farklı çocukların toplu ulaşım deneyimine ilişkin çocuk hakları temelli izleme çalışmaları gerçekleştirme ve elde edilen verilerle çocuk odaklı toplu ulaşım planlaması için katılımcı çözüm önerileri oluşturmayı hedefliyor. Çalışmanın ilk ayağını, çocuklar için kapsayıcı bir ulaşım sistemine dair hak temelli bir izlemenin ihtiyaçlarını tanımlayabilmek, başka bir deyişle cevaplarını çocuklar başta olmak üzere hep birlikte arayabileceğimiz hak temelli sorular sorabilmek oluşturuyor. Hazırlanan kılavuz ve gösterge setiyle, bu sorularla birlikte ulaşım planlamasında çocuk haklarını kent hakkıyla birleştiren bir yaklaşım öneriliyor. "Toplu Taşımada Çocuk" kılavuzu için: http://bit.ly/3pUs4VS

TASARIM EĞİTİMİNDE SIFIR ATIK YAKLAŞIMI EĞİTİM ÇALIŞTAYI II

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü tarafından düzenlenen Tasarım Eğitiminde Sıfır Atık Yaklaşımı Eğitim Çalıştayı'nın ikincisi çevrimiçi olarak düzenleniyor. Kaynakların sağlıklı ve verimli kullanılmalarını sağlayarak tasarımda üretken olabilecek karşılıklarını araştırma; yaratıcı ve yenilikçi fikirler üretmekve bilgiyi bu yönde geliştirme hedefiyle düzenlenecek olan çalıştay, eğitimde buna ilişkin öneri ve uygulamaların geliştirilmesine destek olmak, güncel sorunlara yaklaşım açısından yapıcı ve faydalı üretimler gerçekleştirmek amacıyla öncelikli eğitim politikasını oluşturabilmeyi amaç ediniyor. **23 Şubat 2021** tarihinde gerçekleştirilecek olan çalıştaya ilişkin yürütücü-katılımcı formları ve detaylı bilgiye https://sifiratikicthu.wordpress.com/ adresinden ulaşılabilir.

17. İSTANBUL BİENALİ'NİN KÜRATÖRLERİ AÇIKLANDI

11 Eylül – 14 Kasım 2021 tarihlerinde düzenlenecek olan 17. İstanbul Bienali'nin küratörleri Ute Meta Bauer, Amar Kanwar ve David Teh olacak. Bienale dair ayrıntılar ise 2021 yılında duyuruluyor olacak. Küratöryel ekibin bienale ilişkin açıklamaları şu şekilde: "Bu bienal; tatlı ve olgun meyvelerle dolu ulu bir ağaçtan ziyade, kuşların uçuşundan, bir zamanlar bereket fışkıran kalabalık denizlerden, yerkürenin yenilenme ve beslenmesinin aheste kimyasından öğrenme arayışında. Büyük bir toplanma ya da belirli bir zaman ve mekânda, uzun uzadıya planlanmış bir buluşma gerçekleşmeyebilir. Onun yerine belki büyük bir dağılma, gözle görülmeyen bir mayalanma olur. Farklı hatlar bir araya getirilse de, bunlar başka başka hızlarda çoğalarak alt kollara ayrılır, debdebeli bir zirveye ya da nihai bir düğüme ulaşmadan kâh orada, kâh burada birbiriyle kesişirler. Başlangıcından önce başlayabilir, bittikten uzun bir süre sonra devam edebilir."

ANAMED KONUŞMALARI: DİVRİĞİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN ORTAÇAĞ ANADOLU İSLAM MİMARİSİNDE OLAĞANÜSTÜLÜK ALGISI

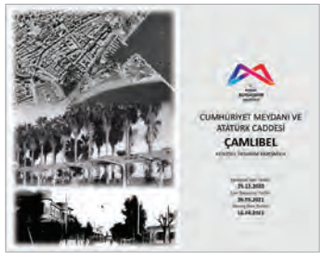
ANAMED Konuşmaları'nın ilki Oya Pancaroğlu'nun katılımı ve Suzan Yalman'ın moderatörlüğünde "Divriği Örneği Üzerinden Ortaçağ Anadolu İslam Mimarisinde Olağanüstülük Algısı" başlığıyla gerçekleşecek. Anadolu'da, ortaçağdan günümüze gelen anıtlar arasında eşsizliğiyle tanınan, bunun yanı sıra, hayranlık uyandıran meşhur taç kapıları kadar şaşaalı bir dizi yoruma da yol açan Divriği Ulu Cami ve Şifahanesi hakkında iki yapının etrafında örülen müstesnalık havası uzun vadede bağlamsal kopukluğa sebep veren yorumları teşvik etmiştir. Bu sunum, çeşitli yorumların geçerliliğini tartışmaktan ziyade, Divriği'ye atfedilen olağanüstülüğün temelini irdelemek ve "anıtsal istisnacılık" olarak tabir edilebilir yaklaşımların ortaçağ Anadolu İslam mimarlık tarihi üzerindeki etkisini sorgulamayı amaçlıyor. **21 Ocak 2021** tarihinde İngilizce olarak gerçekleşecek etkinliğe kayıt ve detaylı bilgi için https://anamed.ku.edu.tr/ adresi ziyaret edilebilir.

SALT ARAŞTIRMA FONLARI PROJE SUNUMLARI 13-14 OCAK'TA ÇEVRİMİÇİ GERÇEKLEŞECEK

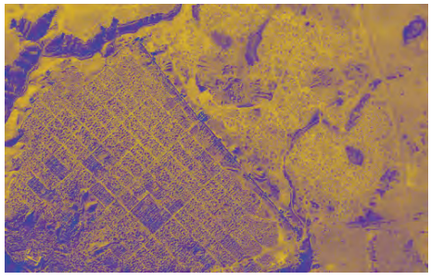
Salt araştırma fonlarıyla 2020 yılında desteklenen projelerin bulguları, iki günlük çevrimiçi bir programla tartışmaya açılıyor. Seçici kurul üyelerinden Alev Erkmen (Yıldız Teknik Üniversitesi), Bora Gürdaş (Hacettepe Üniversitesi), Alp Yücel Kaya (Ege Üniversitesi) Ve Farah Aksoy'un (Salt) moderatörlüğündeki oturumlarda, araştırmacılar çalışmalarının yöntem, süreç ve verileri hakkında sunumlar yapacak. "Osmanlı Ankara'sına Sürgünler (1895-1912): Şehir-Sürgün İlişkisi Açısından Bir Yaklaşım", "Anâsır Arasında: Ladino Basında Boykot, Ekonomik Milliyetçilik ve Osmanlılaşma Meselesi (1913-1914)", "Gecekondunun 'Modern'le İkamesi: İzmir Karşıyaka Cumhuriyet Mahallesi Sosyal Konutları (1979)", "Antakya'nın 1960-1990 Arası Kentsel Gelişiminde Bir Mimarın Rolü: Vilyam Azaroğlu", "İzmir'in Sosyal Yaşamında Bir 'Cennet Kapısı': Göktepe Piyano Salonu (1952-1957)", "Kayıp Bir Avangardın İzinde: Darbeler Arası Sanat ve Toplumsal Hareketler", "Türkiye'de Yazlık ve Dinlenme Kültürünün İlk Örneklerinden Biri Olarak Bayramoğlu", "Geç Osmanlı'da Bir Kültürel Üretim Mekânı Olarak Salonlar" başlıklı sunuşlarla dört oturumdan oluşan program herkesin erişimine açık olarak **13-14 Ocak 2021**'de Salt Online YouTube kanalında yayınlanıyor olacak.

MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ CUMHURİYET MEYDANI VE ATATÜRK CADDESİ ÇAMLIBEL KENTSEL TASARIM YARIŞMASI İLAN EDİLDİ

Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından kent merkezinde, Atatürk Caddesi üzerinde konumlanan Cumhuriyet Meydanı ve Çamlıbel bölgesi ile tanımlanan alanda; alanın kendine özgü karakterini koruyarak geliştirecek, bölgedeki yaşam kalitesine katkı sağlayacak, Atatürk Caddesi ve Çamlıbel'in kentin kültür yaşamıyla bütünleşen bir kentsel odak ve yeniden çekim merkezi haline gelmesini sağlayacak, kentin en önemli meydanı olan Cumhuriyet Meydanı'nın, tören alanı olması yanı sıra kentliler tarafından sürekli ve etkin bir biçimde kullanılan bir kent meydanı olmasına katkı sağlayacak, çevresel koşullarla ve iklimle uyumlu, uygulanabilir, ekonomik, sürdürülebilir, erişilebilir, nitelikli ve özgün kentsel tasarım projelerinin elde edilmesi amacıyla açılan yarışmanın son teslim tarihi ise **23 Mart 2021**.

SALT'IN 2021 YILI BOYUNCA DEVAM EDECEK YENİ PROGRAMI "ARDIŞIK" 19 OCAK'TA BAŞLIYOR

ALT'ın davetiyle 2019'da başlatılan stüdyo ziyaretleri ve sanatçı sohbetleriyle geliştirilen Ardışık, 2021'de SALT Galata'da art arda yer alacak beş bağımsız sunumdan meydana geliyor. SALT Araştırma ve Programlar'dan Amira Akbıyıkoğlu ve Farah Aksoy'un, uluslararası kariyerinin gelişme ve olgunlaşma dönemindeki altı sanatçıyla hazırladığı program, çocukluklarını 1980'lerde, ilk gençlik yıllarını 1990'larda yaşamış bu sanatçılar arasındaki "kuşak bağı"nı temel alıyor. Barış Doğrusöz, Deniz Gül, Volkan Aslan, Aykan Safoğlu ile Fatma Belkıs ve Onur Gökmen ikilisinin pratiğinde öne çıkan taze görsel ve kavramsal dağarcık, yaklaşık 25 yıla dayanan tanıklıkları ve ortak hassasiyetleri etrafında şekilleniyor. SALT'ın 2021 senesi boyunca devam edecek Ardışık programı, **19 Ocak 2021**'de Barış Doğrusöz'ün Güç Odağı video üçlemesinin ilk mekânsal sunumuyla başlayacak

KAŞ'IN KAHRAMANLARI ANITI TASARIM YARIŞMASI

Kaş Belediyesi tarafından I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda önemli kahramanlıklar göstererek dünyada 7.7'lik dağ topu ile uçak gemisi batıran tek topçu subayı olarak anılan Mustafa Ertuğrul Aker ve 1911-1912 tarihlerinde İtalyanlarla yapılan savaş sırasında Çanakkale'de topçu atışı ile İtalyan savaş gemisinin savaş dışı kalmasını sağlayan Yusuf Ziya Erdil'in anılarını yaşatmak; tarihi bilgileri ve zaferlerle anılan isimleri genç nesillere aktarmak; Kaş halkının sahiplenme, geçmişe olan saygı ve şükran duygularının vurgulanması amacı ile düzenlenen yarışmanın son teslim tarihi ise **19 Şubat 2021**.

İSTANBUL'UN MEZARLARI TASARIM YARIŞMASI SONUÇLANDI

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı tarafından, katılımcıları temsil niteliği güçlü bir ürün ortaya koyabilmek adına mezarlarını tasarlayacakları kişiler üzerinde tekrar düşünmeye ve araştırmaya sevk eden "İstanbul'un Mezarları Tasarım Yarışması" sonuçlandı. Kişilikleri, eserleri ve temsil ettikleri değerlerle İstanbul'un olduğu kadar ülkemizin ortak kültürel hafızasında da iz bırakmış olan kişilerin mezarlarının ve/veya yakın çevresinin tasarlanması amacıyla açılan yarışma kapsamında, 19 farklı kategoride toplamda 58 ödül verildi.

Adile Naşit (Adela Özcan)

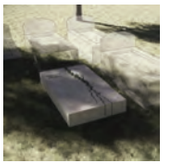

1. Ödül Adem Şahinoğlu
Yardımcılar: Afife Savaş, Emre Kazancı, Muhammet Emirhan Şeref

2. Ödül İsmail Kerem Erginoğlu, Ayşe Kübra Göç, Katharina Anna Thomas **Yardımcı:** Elif Süzan

Satınalma Sedat Dulkadiroğlu **Yardımcılar:** Meryem Karaca, Sümeyra Bilgiç

Didem Madak

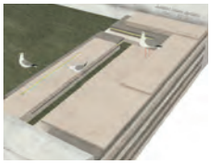

1. Ödül Ali Cengizkan, Müge Cengizkan, Fatih Yavuz, Emre Şavural, Pınar Ünal, Hasan Hüseyin Özdurmuş, Özlem Kurtçu, Merve Uğurlu, Nilsu Taşel, Beyza Ayaz, Berk Bingöl, Emre Cansever

2. Ödül Pınar Kılıç, Merve Coşkun

Satınalma Sabri Gökmen, Eren Demir, Abdullah Berat Kara

Ahmet Mete Işıkara

1. Ödül Ceren Bilgin, Setenay Kamazoğlı, Tolga Gündoğdu

2. Ödül Hüseyin Öztürk

Orhan Kemal (Mehmet Raşit Öğütçü)

1. Ödül Alican Tüfenkoğlu, Kemal Taş, Serhat Şen

2. Ödül Evren Başbuğ, Oğuz Bodur, Nilay Altınay

Aşık Daimi (İsmail Aydın)

1. Ödül Deniz Uygur

2. Ödül Cihan Sevindik, Sıddık Güvendi
Yardımcılar: Rumeysa Tıpırdamaz, Hüseyin Karameşe, Ayça Oğuz

Satınalma Ezgi Gündüz Çetinkaya, Füsun Tamer Türer, Can Türer

Ali Nezih Uzel

1. Ödül Hüseyin Çınar

2. Ödül Aslıhan Sücüllü, Batuhan Kumru

Cihat Burak

1. Ödül Coşkun Alper Derinboğaz, Enise Burcu Derinboğaz
Yardımcılar: Ezgi Işık, Ekin Cem Tümbek, İzel Beşikçi, Rana Irmak Aksoy, Egemen Onur Kaya

2. Ödül Ali Cengizkan, Müge Cengizkan, Fatih Yavuz, Emre Şavural, Pınar Ünal, Hasan Hüseyin Özdurmuş, Özlem Kurtçu, Merve Uğurlu, Nilsu Taşel, Beyza Ayaz, Berk Bingöl, Emre Cansever

Satınalma Adem Şahinoğlu **Yardımcılar:** Afife Savaş, Emre Kazancı, Muhammet Emirhan Şeref

Turgut Uyar

1. Ödül Havva Yetkin, Büşra Kara, Melike Sena Erden, Alperen Coşkuner

2. Ödül Füsun Tamer Türer, Can Türer, Ezgi Gündüz Çetinkaya

Satınalma Merve Coşkun, Pınar Kılıç

Satınalma Hakan Tüzün Şengün **Yardımcılar:** Ahmet Ruşen Uçar, Seda Kurt Şengün

Satınalma Ali Cengizkan, Müge Cengizkan, Fatih Yavuz, Emre Şavural, Pınar Ünal, Hasan Hüseyin Özdurmuş, Özlem Kurtçu, Merve Uğurlu, Nilsu Taşel, Beyza Ayaz, Berk Bingöl, Emre Cansever

Satınalma Eda Soylu, Can Cumalı, Çağlar İşbilir

Cevdet Kılıçlar - Necdet Yıldırım

1. Ödül Talha Girgin

2. Ödül Ahmet Sait Uzunoğlu

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır

1. Ödül Rumeysa Zeynep Kurtuluş, Zeynep Nur Şahbaz

2. Ödül Deniz Uygur

Satınalma Ezgi Gündüz Çetinkaya, Füsun Tamer Türer, Can Türer

Eremya Çelebi Kömürciyan

1. Ödül Elif Simge Fettahoğlu Özgen, Ceylan Gezer Çatalbaş, Canan Ganiç, Sena Özfiliz

2. Ödül Musa Can Çilek Yardımcı: Türkiye Simge Goorany

Satınalma Ferhat Bulduk, Hümeyra Kanitoğlu

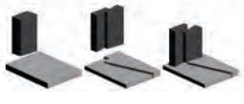
Satınalma Erkut Sancar

Satınalma İpek Palalı Tizer, Zeynep Oksay, Ersin Demir

Satınalma Hasan Çalışlar, Talia Nur Koç, Katharina Anna Thomas, Natali Koçyan Gazeroğlu **Yardımcı:** Elif Süzan

Satınalma Mert Uslu, Nilay Özcan Uslu, Merve Çelik, Gülcan Gürsoy

Halide Edip Adıvar

1. Ödül Mustafa Çağhan Keskin, Ebru Ece Keskin, Mert Okay

2. Ödül Pınar Gülpınar

Halil Kaya

1. Ödül Yusuf Burak Dolu **Yardımcılar:** Yağmur Turan, Ahmet Başbunar, Pınar Kaynak, Pelin Yıldız, Erkut Özer

2. Ödül Berkayhan Soybora Yardımcı: Azadı Özgür Abay

Satınalma Evren Başbuğ, Oğuz Bodur, Nilay Altınay, Hilmi Ziya Ülken

Hilmi Ziya Ülken

1. Ödül Deniz Uygur

2. Ödül Erkut Sancar

Lefter Küçükandonyadis

1. Ödül Sevda Duygu Kolbay, Sevgi Derya Kolbay

2. Ödül Burak Mesutoğlu, Samet Bayrak, Özgür Ceylan, Ufuk Elbistan

Mes'ud Cemil (Mesut Ekrem Cemil)

1. Ödül Bekir Sami Ateşci, Numan Ebubekir Yüksel

2. Ödül Nuray Uygur, Alper Uygur

Satınalma Pınar Gülpınar

Naim Süleymanoğlu

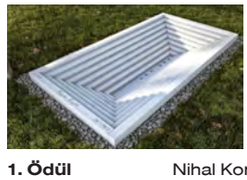

1. Ödül Deren Uysal, Selen Özdoğan, Dilara Yılmaz **Yardımcı:** Banı Başyurt

2. Ödül Adem Şahinoğlu **Yardımcılar**: Afife Savaş, Emre Kazancı, Muhammet Emirhan Şeref

Satınalma Damla Sari

Satınalma Gözde Dalaklı, Müge Öktem, Seda Özten

Neyzen Tevfik Kolaylı

1. Ödül Nihal Konar Naş

2. Ödül Fisun Tamer Türer, Can Türer, Ezgi Gündüz Çetinkaya

Satınalma Hüsnü Ertuğ Atlı

Satınalma İlker Turan, Nevriye Pierson, Berkan Çelik, Emine Can, Alize Eren, Zeynep Aslan

Optik Başkan (Mehmet Işıklar)

1. Ödül Mustafa Çağhan Keskin, Ebru Ece Keskin, Mert Okay

2. Ödül Pınar Gülpınar

Deniz İncedayı, Prof. Dr., MSGSÜ Mimarlık Bölümü, Mimarlar Odası Genel Başkanı

Mimarın Adı Yok...

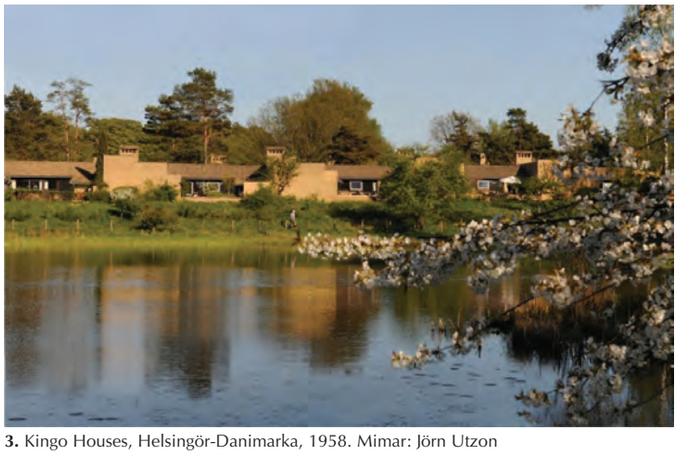
“Çevresel duyarlılıkların, kapsayıcı ve katılımcı zihniyetin gelişimi, birçok başarılı ülke örneğinde görüldüğü gibi, ilköğretim öncesinden başlatılan süreçlere kadar gidiyor. Çocuk yaştaki birey, mekânın, doğanın, kültürel varlığın ve ‘farklı’ olanın toplumsal değeriyle tanışıyor, onu savunuyor, koruyor ve çoğaltıyor. Bu yaklaşım meslek sınırlarının ötesinde, insana, doğaya, evrensel haklara, çoğulculuğa yaklaşımın da bir göstergesi. Toplumların sanatı, mimarlığı; sanatçıyı, mimarı ve giderek insanı görme biçimiyle ilişkili.

Özel ya da kamu kuruluşlarına ait, açık veya sınırlı yarışmalarla ya da davet yoluyla elde edilmiş çok sayıdaki özgün mimarlık eserlerinin açılışlarında, tanıtımlarında ve yaşamlarında mimarlar, sanatçılar, emekçiler yok; çabaları ve çileli uygulama serüvenleri sonrasında hak ettikleri takdiri duyamıyorlar, göremiyorlar. Bekledikleri de teşekkür değil kuşkusuz. Ancak, mimarlarını anmayan, tanımayan ve tartışmayan toplumlar; sanatlarını, kültürlerini ve hatta kendilerini de tanımıyorlar, tartışmıyorlar.”

Kaynak: https://whc.unesco.org/

1. Serra da Capivara Ulusal Parkı’ndan mağara duvar resmi, Brezilya.

Kaynak: http://www.utzonphotos.com/

3. Kingo Houses, Helsingör-Danimarka, 1958. Mimar: Jörn Utzon

Kaynak: https://www.zaha-hadid.com

2. Kartal Master Planı, İstanbul, 2008. Mimar: Zaha Hadid Mimarlık

Kaynak: https://www.ulkedehaber.com/cumhurbaskanligi-senfoni-orkestrasinin-yeni-binasi-aciliyor/

4. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Binası, Ankara, 2020. Mimarlar: Semra Uygur, Özcan Uygur

Finli mimar Juhani Pallasmaa, Louisiana Modern Sanat Müzesi'nin (Danimarka) web-TV kanalındaki bir söyleşisinde sanat eserinin zamansızlığından söz ediyor. Fransız şair Paul Valéry'nin "bir sanatçı yüzyıllara bedeldir" sözüne değinerek, 25.000 yıl öncesinde yapılmış bir duvar resmiyle, günümüze ait bir sanat eserinin zamandan bağımsız eşdeğerliğini vurguluyor.[1] Mimarlık bir sanat; genel anlatımıyla mekân yaratma sanatı. Bilimden, çağdaş bilgiden beslenen, sosyal, kültürel, ekonomik koşullara bağlı olarak değişen dinamik bir düşünce ve pratik alanı. Mimarlık tarihi, yüzyıllar boyunca toplumların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel değişimlerine bağlı olarak yaşadıkları dönüşümlerin mekânsal izdüşümlerini aktarır. Her mimari çağının dilini konuşur; zamandan bir kesittir, dönemine ait kültürü, toplumsal ilişkileri, siyasal tercihleri yansıtır. Mimarlığın teorisi ve pratiği yeni bilgiyi, beceriyi ve teknolojiyi tasarım ve üretim sürecine katarken, diğer bir taraftan da sosyal ve kültürel değişimlere, çağdaş gereksinimlere yanıt verebilme, değişimi yönlendirebilme arayışındadır. Mimar bu zorlu sorumluluğu sanatçı kimliğiyle karşılar. Her sanat dalında olduğu gibi düşüncesiyle ve eseriyle, kabulleniş ve reddedişiyle topluma, insana, çevreye mesajlarını aktarır. Ancak, taşıdığı sorumluluğun diğer sanat dallarına göre daha ağır olduğunu söylemek de yanlış olmaz; zira mimarın yaklaşımı ve uygulamaları, çevrenin biçimlenişine, somut ve somut olmayan değerlerin korunmasına, yaşatılmasına, toplumsal ilişkilerin sürdürülme biçimlerine ve yaşamın önceliklerine dair çok sayıda kararı, tavrı barındırır. Bugün ulusal ve uluslararası boyuttaki ciddi çevre sorunlarına, doğa ve kültür varlıklarının tahribatına, kamusal alan ve miras değerleri üzerindeki tehditlere, sağlıksız yapılaşma süreçlerine baktığımızda bu sorumluluğun farklı boyutlarıyla yüzleşiyoruz. Ortaya çıkan tablo, imar çılgınlığının, rant baskısının ötesinde, uzun erimde eksikli eğitim ve kültür politikalarının, sosyal devlet anlayışının, bilimsel düşünceden uzaklaşmanın sonuçları olarak çıkıyor karşımıza. Çevresel duyarlılıkların, kapsayıcı ve katılımcı zihniyetin gelişimi, birçok başarılı ülke örneğinde görüldüğü gibi, ilköğretim öncesinden başlatılan süreçlere kadar gidiyor. Çocuk yaştaki birey, mekânın, doğanın, kültürel varlığın ve 'farklı' olanın toplumsal değeriyle tanışıyor, onu savunuyor, koruyor ve çoğaltıyor. Bu yaklaşım meslek sınırlarının ötesinde, insana, doğaya, evrensel haklara, çoğulculuğa yaklaşımın da bir göstergesi. Toplumların sanatı, mimarlığı; sanatçıyı, mimarı ve giderek insanı görme biçimiyle ilişkili.

Mimari eserler, -özellikle kamu binaları, kamusal alan düzenlemeleri, kentsel ölçekteki konut yerleşmeleri ve toplumsal hizmet binalarından söz edersek- yaşam alanlarımızın sınırlarını, çizgilerini, yüzeylerini ve katmanlarını oluşturuyorlar. Ne var ki toplum, -çoğunlukla- bu eserlerin yaratıcılarını tanımıyor. Sokaklarda, meydanlarda, kıyılarda, tarihi kentlerde gezerken eser sahiplerini merak etmiyoruz. Oysa, -istisnalar dışında- ressamı tanınmayan bir tablodan, sanatçısı bilinmeyen bir heykelden ya da yazarı bilinmeyen bir edebiyat eserinden söz etmek pek kolay değil. Her gün önünden geçtiğimiz, içerisine girip çıktığımız onca binanın, simgesel, kamusal yapıların mimarlarını tanımada toplum olarak eksikliyiz. Ancak şu ilginç çelişkiyi de vurgulamadan geçmeyelim. Ne zaman ki, mimarın adı pazarlamanın aracına dönüşüyor ve 'marka'laşarak öne çıkıyor, o zaman toplum mimarın adını öğreniyor. Kartal kentsel alan yenilemesi projesinde Zaha Hadid ile, Küçükçekmece sahili kentsel tasarım projesinde Ken Yeang ile tanışıyor. Sakinlerine giderek yabancılaşan kentte, "mimarın adı" metalaştıkça; insan-çevre ilişkilerine, kentsel ölçeğe, doğaya, tarihe ve yerele meydan okudukça daha çok görünüyor.

Yıllar önce (1996) uluslararası bir sempozyum için gittiğim Danimarka - Helsingör'de, bir taksi şoförü beni çok şaşırtmıştı. Unutamadığım kısa bir yolculuk yaşadım. Sürücü, mimar olduğumu öğrendiğinde, yol boyunca gördüğümüz önemli binaların mimarlarından söz etmişti bana. Kongre merkezine yaklaştığımızda, dünyaca ünlü mimar Jörn Utzon'un ustaca tasarlanmış, doğa içinde neredeyse kaybolmuş yalın konut birimlerini (Romerhusene / Kingo Houses, 1958) işaret ederek, projenin özgün mimari niteliklerini sıralamaya başlamıştı. Bilgisi hayret vericiydi; 1958'de uygulanmış binanın ekolojik ve çevre dostu niteliklerini, iklime ve yöne duyarlılıklarını, Danimarka geleneksel kırsal mimarisinden esinlenmelerini aktarıyordu. Mimarlık ve sanat konusundaki farkındalık, bu kültürel farklılık, mesleğimiz adına heyecan vericiydi. Toplumun mimarlarıyla barışıklığını, mekânlarıyla tanışıklığını netlikte ortaya koyuyordu.

Bildiğiniz gibi, Atatürk Kültür Merkezi, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Konser Salonu ve Koro Çalışma Binaları'nın açılışı 3 Aralık 2020 tarihinde bir gala konseriyle gerçekleştirildi. Yine anımsanacağı gibi söz konusu proje, 1992 yılında düzenlenen ulusal bir yarışmayla belirlenmişti. Kamu hizmet yapılarının yarışmalarla elde edilmesi meslek alanımızda sonuna kadar desteklenen, savunulan bir yöntem kuşkusuz. Birincilik ödülüne değer bulunan projenin müellifleri değerli meslektaşlar Semra Uygur ve Özcan Uygur idi. Yaşanan çeşitli sorunlar ve ertelemeler nedeniyle uygulamanın sonuçlanması tam 28 yıl sürdü ve beklenen konser salonuna nihayet kavuştuk. Ne var ki, açılış törenine ve gala konserine meslek açısından üzücü ve düşündürücü bir olay damgasını vurdu. Proje müellifleri, 28 yıllık zorlu tasarım, uygulama ve koordinasyon sürecinin emekçileri, mimarlar Semra Uygur ve Özcan Uygur törene davet edilmemişlerdi. Sosyal medyada ciddi yankı bulan ve haklı eleştirilere neden olan bu 'sehven' gelişen yaklaşım karşısında, bir düzeltme yapılarak mimarlara davetiye çıkartıldı. Biricik kültür ve sanat yapısının ülkeye kazandırılması kolay olmamıştı. Onlarca yılın rakamlarla ölçülemeyecek emek birikimi, karmaşık uygulama süreci serüveni sonrasında açılış töreninde belki de en önde olması gerekenlerdi mimarlar, sanatçılar.

Gelen uyarılar sonrasında yapılan düzeltmede kadın mimar müellifin, Özcan Uygur'un "değerli eşleri" olarak anılması ise özrü ikiye katladı. Yaşanan talihsiz durum, ülkemizde kadınların mesleki yaşamlarında bugün karşılaştıkları sorunların, var olan ve/veya yaratılan algıların, indirgenmelerinin belgesi niteliğindeydi. Yönetimlerin, toplumun ve mevcut zihniyetin kadını yüceltmek, değerini anlatmak, katılımını çoğaltmak yerine, ideolojik eğilimlerle onu yok sayması bugün toplumsal cinsiyet eşitliği sorunlarının temelini oluşturuyor, kadına şiddeti tetikliyor, kabul edilemez tabloyu gözler önüne seriyor. 28 yılın ardından gelen açılış konseri, ülkemizin kültür ve sanat insanlarına, emeğe ve kadına verdiği değeri sergilemiş oldu bir anlamda: Mimarın adı yoktu, kadın mimarın adı ise hiç yoktu...

Ne yazık ki, bu ne bir ilk, ne de bir istisna. Özel ya da kamu kuruluşlarına ait, açık veya sınırlı yarışmalarla ya da davet yoluyla elde edilmiş çok sayıdaki özgün mimarlık eserlerinin açılışlarında, tanıtımlarında ve yaşamlarında mimarlar, sanatçılar, emekçiler yok, çabaları ve çileli uygulama serüvenleri sonrasında hak ettikleri takdiri duyamıyorlar, göremiyorlar. Bekledikleri de teşekkür değil kuşkusuz. Ancak, mimarlarını anmayan, tanımayan ve tartışmayan toplumlar; sanatlarını, kültürlerini ve hatta kendilerini de tanımıyorlar, tartışmıyorlar. Önemli olan da bu.

Frank Lloyd Wright ünlü sözünde, mimarlığın ana sanat olduğunu, kendimize ait bir mimarlığımız olmadan, kendi uygarlığımızın ruhuna sahip olamayacağımızı ifade etmişti. Kendimize ait bir "mimarlık", kendi kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasi tercihlerimizle, önceliklerimizle belirlenen kimliğimizdir. Kültürel sürekliliğe ve değişime, yerel araştırmasından yola çıkarak katılımımızdır. Bu katılım toplumların kültürel, sanatsal, sosyal ve etik dünyalarına ait kuşkusuz. Yaşamlarımızla mekânlarımız ve mimarlığımız arasındaki köprünün görünür kılınabilmesi, onurlu ve insana yaraşır ortak geleceğimizin de bir habercisi olacak. ❖

NOTLAR

1. "Juhani Pallasmaa, Art and Architecture", https://channel.louisiana.dk/video/juhani-pallasmaaart-and-architecture [Erişim: 20.12.2020]

Dünyaya "Alker" Çalışmalarıyla Katkı Sunan Ruhi Kafescioğlu

Bilge Işık

Ruhi Kafescioğlu, çalışmalarını çeşitli kitaplarda anlatsa da, *Çağdaş Yapı Malzemesi Toprak ve Alker* başlıklı son kitabında, çalışmalarının merkezinde yer alan alker (alçılı kerpiç) araştırmasına nasıl başladığını anlatıyor. Çocukluğunda doktor olan babası ile Anadolu'da gezerken, bölge insanlarının kerpiç evlerinde kullandıkları alçı ve kireç oldukça dikkatini çekmiş. İTÜ'de mimarlık eğitimine başladığı zaman ise Almanya'dan gelen hocalar mevcuttu. Almanya'da II. Dünya Savaşı sonrası konut açığını çözerken bir dönem kerpiç yapı kulanıldığı için, İTÜ'de de "kerpiç" 1950'ye kadar her yaz dönemi Türkiye'de araştırma konusu oldu. Gazanfer Beken'in "akademik-yeterlik" kitabı *Garbi Anadolu Mıntıkası Kerpiç Binaları* 1947'de yayımlandı. Ruhi Kafescioğlu, 1943'te mezun olduğu İTÜ'de 1947 tarihinde asistan olduktan sonra 1948'de "Kerpiç Yapıları İnceleme ve Bilgi Derleme" ortak çalışımasına katıldı. Ruhi Kafesçioğlu'nun araştırmalarına dayanan *Orta Anadolunun Köy Evleri Yapısı* kitabı ise takiben 1949'da yayımlandı.

Kafescioğlu, İTÜ'deki araştırmalarına toprağa saman katılarak elde edilen "geleneksel kerpiç" ile başladı. Sonraki çalışmalarında toprağa saman katkısı yerine, çocukluğunda ilgisini çeken alçı ve kireç katmayı düşündü. 1975'te "alçı" ile stabilizasyon araştırmalarını başlattı; İTÜ Mimarlık ve İnşaat Fakültesi malzeme laboratuvarında toprak ve alçı karışımı malzemenin mekanik - fiziksel özellikleri belirlendi. Bu yeni malzeme, alçı ve toprak kelimelerinin birleştirilmesi ile "alker" adını aldı. 1980'de TÜBİTAK 505 projesi tamamlandı; 1983'de İTÜ Ayazağa yerleşkesinde, 1. deneme yapısı inşa edildi. Alker deneme yapısı bittikten sonra yıllarca İTÜ çalışanlarının çocukları için anaokulu olarak kullanıldı.

Geleneksel kerpiç üretiminde; saman katkı süreci, blok hazırlanması, kurutulması, duvar inşaatı için aylarca geçen süre, üretim için geniş alan ve her aşamada ciddi ölçüde işgücü gerekmektedir. Alker üretimi ve inşaatı geleneksel kerpiç ile karşılaştırıldığında, enerji kullanımı daha az olmakla birlikte duvarın inşaatı ise günler içinde oldukça kısa sürede bitmektedir. Ruhi Kafescioğlu'nun başlattığı topraktan alçı ile stabilize edilen yapı malzemesi olan alkerin tanınması ve uygulanması 1986'da İTÜ'den emekli olduktan sonra da devam etti. İTÜ Vakfı'na bağlı toprak yapılar çalışma grubunu kurdu. Yaz dönemlerinde İTÜ Ayazağa Yerleşkesi'nde TÜBİTAK projesi kapsamında, alker ile inşa edilmiş 2. deneme binasında yüksek lisans öğrencilerine ve profesyonel inşaatçılara alker ile inşaat tekniklerini öğreten atölye çalışmaları yürüttü.

Bilindiği gibi insanlık tarihi boyunca kullanılan ve günümüzde dünya nüfusunun 1/3'ünü barındıran sağlıklı yapı malzemesi kerpiçtir. Bu bağlamda, alkerin gelecek nesillere aktarılması evrensel bir kazanç olacaktır. Alkerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaya çalışan birisi olarak yürüdüğüm yol: sağlıklı ve doğal mimarlık merakım Mehmet dedemin beni 5 yaşındayken Edirne'de Mimar Sinan'ın Selimiye'sine götürmesiyle ve doğal inşatı anlatması ile başladı. Almanya'da 1969'da staj yaparken 1950'li yıllarda uygulanan kerpiç yapılara ilişkin çalışmalarda bulundum. İTÜ'de 1978'de göreve başladığım zaman Ruhi Kafescioğlu'nun toprağa alçı katkısı deneyleri başlamıştı. Ruhi Kafescioğlu, doktora tez danışmanım oldu; alker malzemesi çalışmalarını; 1980'de I. deneme yapısını; 1986'da emekli olduktan sonraki çalışmalarını 2007 tarihine kadar izlemeye devam ettim ve akabinde alker kullanarak pek çok uygulama projesi ve danışmanlık görevlerinde bulundum.

İTÜ'de 1946'larda başlayan geleneksel kerpiç araştırmaları 1950'lerde tamamen terk edilmişti. Ruhi Kafescioğlu'nun çalışmaları ile 1975'lerden başlayarak alker olarak güncellendi. Dünya nüfusunun 1/3'ü kerpiçte yaşıyorsa, alkerin getirdiği avantajları ülkemize ve dünyaya duyurmak ardından gelen neslin görevidir. Ruhi Kafescioğlu alker alanında çalışanların yanında olacaktır. "Dünya iki kapılı bir han", 12 Aralık 2020'den sonra ise yeni görevi için yolu açık olsun. ❖

Bilge Işık
Prof. Dr.,
İTÜ Mimarlık Bölümü
Emekli Öğretim Üyesi

Mimarlık Ortamından Bir "Dev" Geçti: Ragıp Buluç

Tezcan Karakuş Candan

Ali Ragıp Buluç, onlarca esere imza atmış, ulusal ve uluslararası yarışmalarda ödüller almış, kalbi mimarlık ve sanat için aşkla çarpan, Ankara'nın kalesini de kulesini de seven dev gibi bir mimardı. Başkente, bölgeye adını veren Atakule gibi sembol bir başyapıt kazandırmıştı. Atakule onun için eserlerinin arasında en kıymetlilerinden biriydi. "Yavrum gibi, övünç duyduğum, üstüne titrediğim eserim" derdi. İnsan eserine nasıl sahip çıkarsa öyle de sahip çıktı Ragıp Buluç Atakule'sine. Atakule'nin yıkımı gündeme geldiğinde kendisine hiçbir şey sorulmamasına yönelik çok buruktu. O benim eserim ve yıkımı için bana hiç bir şey sormuyorlar demişti.

Atakule için başlattığı telif hakları mücadelesi bir mimarın eserine sahip çıkma mücadelesinin önemli bir örneği idi. Telif hakkı mücadelesinin her aşamasında Mimarlar Odası Ankara Şubesi ile işbirliği içerisinde yürüttüğü bu sürecin peşini hiç bırakmadı. Kulenin yıkımından vazgeçilmesi ve çarşı kısmının yıkılmasına ilişkin "bu benim eserim, kule ile çarşıyı birlikte tasarladım, çarşı yıkılacaksa yerine bir şey yapılmasın yeşil alan yapılsın" demişti. Hukuksal sürece taşıdığı telif hakları mücadelesinde, mimarın başka bir etik sorumluluğunu da hatırlatıyordu. "Benim eserimi yıkıp oraya yeni proje çiziyorlar, bana sormuyorlar ve bu projeye de mimar imza atıyor, bu hiç etik değil' demişti. Onu en çok üzen ise Atakule'nin telif hakkı konusunda çıkan asılsız söylemlerdi. Telif hakkımı devretmem mümkün değil derdi. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre de telif hakkı zaten devredilemezdi. Telif hakkı mücadelesi sürecinin her aşamasını ve duygularını bizimle paylaştı. Çoğu kez "Sen çok meşgulsün, önemli işler yapıyorsun, sana mesaj yazarım." derdi. 15 Mart 2014'te kısa bir mesaj yazdı, üzgündü. "Sevgili Başkan Atakule'nin yıkımını önlemek için idare mahkemesine açtığım davada hakim 16/3 maddesine rağmen (FSEK) men isteğimi reddetti. Canım çok sıkkın bilgilerinize sunarım. Ragıp Buluç. Sevgiler" Sonra bölge idare mahkemesine başvurdu.

2014 yılının Nisan ayıydı, Ragıp Buluç'tan telefon geldi. "Sevgili Tezcan, Atakule davasında Bölge İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı verdi. Bu güzel haberi Oda ile birlikte kamuoyuyla paylaşalım; avukat sen ve ben bir arada basın açıklaması yapalım, sen basına haber verirsin, Atakule'de buluşuruz" demişti. Ertesi gün basın açıklaması için Atakule'nin önünde buluştuk, basın fotoğrafı için Atakule'nin en iyi göründüğü noktayı seçti. Sonra telif hakkı davasının her adımında, ruhsat iptali aşamasında, eserine sahip çıktı. Kazandığı davalardaki itirazları takip etti, sürecin hiç peşini bırakmadı. Uzun bir mücadele süreci ile eserine sahip çıkarken Odası ile işbirliğinden asla vazgeçmedi. Hastalığı bile mücadelesine, eserine sahip çıkmasına engel olamadı. "Bu hastalığı yeneceğim, bu davayı kazanacağım" sözleri kulaklarımdan gitmiyor.

Dev gibi bir insandı, dev eserler bıraktı ve telif hakkı mücadelesinde örnek bir mücadele deneyimi kazandırdı. Mesleğini, Ankara'yı, ülkesini ve sanatı çok sevdi. Odasının mücadelesini, her televizyon programından sonra kamuoyuna verilen mesajları hep takdir ederek izler, yazılı olarak memnuniyetini bildirmekten geri kalmazdı. Atatürk Orman Çiftliği ve Kaçak Saray mücadelesini sıkı takip ederdi. Bir gün Mimarlar Odası'na, yanıma uğradı, masaya oturdu. Benim sana bir vasiyetim var dedi. "Seni izliyorum, çok önemli yerlere geleceksin ben o günleri göremem ama o zaman senden bir isteğim olacak. Bu ülkenin Hermitage gibi bir müzeye ihtiyacı var. Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Kaçak Saray Hermitage gibi müze olsun. Fikrim sana emanet ve vasiyet" dedi ve gitti.

Ali Ragıp Buluç sanatçı, entelektüel, dev eserler bırakan, eserine çocuğu gibi sahip çıkan bir mimar. Onun savundukları, telif hakkındaki örnek mücadelesi bize emanet, vasiyeti ise hepimiz için ağır bir sorumluluk. Mimarlık ortamından bir dev geçti, ışıklar içide uyu Ali Ragıp Buluç... ❖

Kaynak:https://twitter.com/mimarliktarihi_/status/1109108204087189506

Ragıp Buluç ve Fikret Sert, 1990.

Tezcan Karakuş Candan
Mimarlar Odası
Ankara Şube
Başkanı

İmar Planı Değişikliğine Dair Değer Artış Payı Hakkında Yönetmelik ve Kamu Yararı İlişkisi

Serhat Başdoğan

Çevre Şehircilik Bakanlığı tarafından 15 Eylül 2020 tarihinde yürürlüğe giren İmar Planı Değişikliğine Dair Değer Artış Payı Hakkında Yönetmelik ile imar planı değişikliği sonucu taşınmazlarda meydana gelecek değer artışının değer artış payı olarak kamuya kazandırılmasını amaçlayan uygulama geçerlilik kazandı. Birçok ülkede benzer uygulamaları karşımıza çıkan ve kamu yararı açısından önem arz eden bu düzenlemeyi ele alan yazar, uygulamada bazı sıkıntılara ve belirsizliğe sebep olabilecek konulara ilişkin öneriler sunarak cevap arıyor.

Serhat Başdoğan
Doç. Dr., YTÜ
Mimarlık Bölümü

Kent ekonomisi ve piyasa teorilerine göre toprak, kıt ve üretilemeyen doğal bir kaynaktır. Bu nedenle artan nüfus ve ekonomik büyüme ile değeri sürekli olarak artmaktadır. Bu doğal sürecin yanında mevcut imarsız alanlar imara açılarak, kıyı alanları doldurularak ya da imar koşulları değiştirilerek arsanın bir meta olarak da değeri artırılabilmektedir. İlgili yönetmelikte imar planı değişikliğinden kaynaklı ortaya çıkan değer özünde kentsel arsanın değer artışıdır. Arsa değer artışı ise toprağın kıt olmasından kaynaklı ortaya çıkan aktif mülkiyet sahipliğine dayalı emekten bağımsız olan rant konusudur. Kent ekonomisi açısından rant en genel ifadeyle arzı sabit olan yani kıt olan toprağın kullanımı için artan talep (nüfus veya ekonomik büyüme) nedeniyle ortaya çıkan değer artışıdır. Kamu müdahalesi sonucu ortaya çıkan değerde ise tüm toplumun hakkı vardır. İnsan emeği olmadan, kamunun sağladığı haklar ya da kıt ürüne artan talep nedeniyle tekelci rant ile ortaya çıkan bu değer adil olarak paylaşılmalıdır. Bu bakış açısıyla değer artış payı öncelikli olarak kamu yararına ya da ortak amaca hizmet etmelidir. Bu nedenle konu teknik olduğu kadar felsefi ve politiktir.

Kamunun imar planı değişikliğinden kaynaklı değer artışlarından pay alması ve müdahale araçlarını kullanması doğrudur ancak ortaya çıkan payın kamuya nasıl aktarılacağı ve nasıl kullanılacağı konusu tartışmalıdır. Kamunun eylem ve işlerinden kaynaklı arsa değer artışlarının arz talep mekanizması içinde kıtlık prensibi nedeniyle vergilendirilmesi ya da kamuya aktarılması ile mümkündür. Bu yöntem değer artışlarının adil paylaşılması ve toplumsal eşitsizliklerin önlenmesi için en akılcı çözümdür. (**Resim 1**)

Kamunun eylem ve işlerinden kaynaklı olarak ortaya çıkan değer artışının sürdürülebilir kalkınma modeli çerçevesinde kamuya aktarılması gereken bir değer olma görüşü birçok ülkede hakim görüş olarak kabul görmektedir. Bu süreç, günümüzde çağdaş toplumsal pratiklerin birçoğuna işlemiş, özellikle toplum içinde dayanışmayı ve geleceğe yönelik planlama alışkanlıklarını kurumsallaştırmıştır. Bu bağlamda tarım toprağının altyapılı kentsel arsaya dönüştürülmesi ya da kentsel arsalardaki plan değişiklikleri, devletin kontrolünde gerçekleşmekte, arsa değer artışlarına yönelik bir müdahale aracı olarak kullanılmaktadır. Bu ise fiziki planlama, uygulama ve denetim mekanizmalarının bir bütünlük içinde adil ve şeffaf olarak yönetilmesi ile mümkündür. En önemli sorun ise bir kesime verilen hakların bir başkasını olumsuz etkilememe koşuludur. Bu açıdan kamu yararı ortak toplumsal amaç içinde değerlendirilmelidir. (**Resim 2**)

Kentsel arsa değerlerini etkileyen en önemli parametreler imar faaliyetleri ve imar koşullarından kaynaklı değer artışlarıdır. İmar planlarının yapılması, altyapının ikmali, bölgede yapılaşmanın artması, yapı yoğunluğu ya da kullanım değişikliği gibi kamu tarafından verilen haklar arsa değerinde doğrudan artışa neden olmaktadır. Söz konusu yönetmelikte de bahsi geçen değer artışı mülk sahiplerinin emekleri karşılığı değil imar koşullarının değiştirilmesi ile kamunun sağladığı haklar çerçevesinde ortaya çıkan değerdir. (**Resim 3**)

Kaynak: http://www.mimarist.org/gallery/2019-yili-ajandasi-fotograf-yarismasinda-odul-ve-sergilenme-hakki-kazanan-fotograflar/ Fotoğraf: Arzu İbranoğlu, 2014)

1. Arsa değer artışı ve toplumsal eşitsizlik örneği, İstanbul

Kaynak: http://www.mimarist.org/gallery/2019-yili-ajandasi-fotograf-yarismasinda-odul-ve-sergilenme-hakki-kazanan-fotograflar/ Fotoğraf: Hatriye Mihyaz, 2017)

2. Turizm önceliği ve kamu yararı çelişkisi, İstanbul

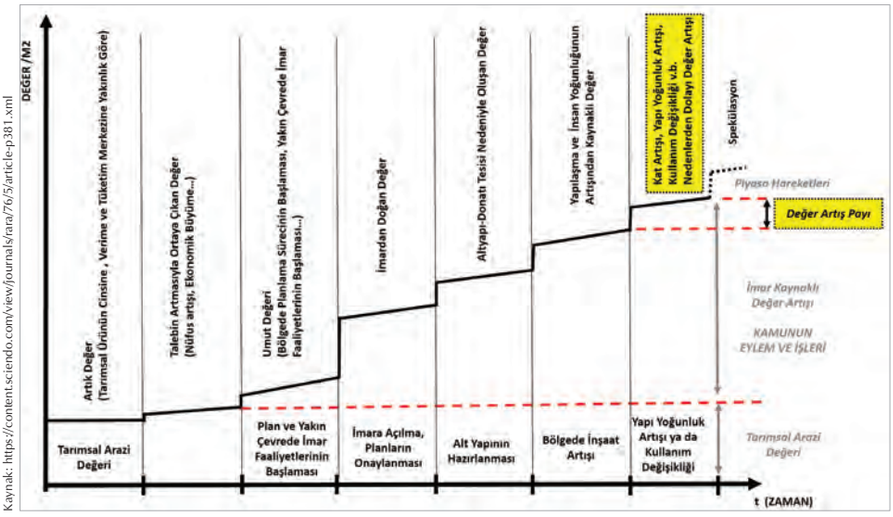
Türkiye'de 1980 sonrası dönemde, arsaya yönelik başlıca müdahale araçları planlama, vergilendirme, kamulaştırma, satma ya da kiralama olarak sayılabilir. Ancak, devlet müdahalesinin şart olduğu kentsel arsa üretimi ve imar haklarındaki artışlar, özel çıkarların yönlendirmeleriyle gelişmiş, arsa fiyatlarındaki aşırı ve yapay artışların önüne geçilememiştir. Arsa piyasası açısından Türkiye'ye bakıldığında devlet kontrolünün yeterli ve etkin olamadığı, belediyelerin altyapı hizmetlerine olan katkısının geri dönüştürülemediği, spekülatif kazançların ve kazanç gruplarının olduğu bir yapılanma söz konusudur. Özetle, planlı bir kentleşme, altyapı ve konut gereksinimini sağlamak ve kaçak yapılaşmayı önlemek konusunda devlet yeterli görevi üstlenememiştir. (**Resim 4**) 1981 yılında onaylanan ve halen yürürlükteki 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda yer alan "değerlenme vergisi" de bu dönemde kaldırılmıştır. Bu nedenle tarihsel süreç içerisinde bakıldığında kamuya değer aktarımı yönündeki çabalar çok başarılı olamamıştır.

Günümüz Türkiye'sinde; altyapı, sosyal hizmet, çevre, istihdam unsurları yetersizlik arz etmekte, bu durum nitelik ve nicelik açısından kentleşme sorunlarına yol açmaktadır. Arsaya olan talebi sadece tarım alanlarının altyapısını ve planlamasını yapmakla karşılamak yeterli ve doğru değildir. Kentsel dokunun yenilenmesine ve yapılı çevrenin iyileştirilmesine yönelik faaliyetlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılı çevrenin iyileştirilmesi, kentsel arsayı daha verimli kullanmak ve altyapı maliyetlerini düşürmek adına önemlidir. İmar planı değişikliği ile değer artırmak kentleşme açısından önemli bir finansal kaynak olarak da görülmektedir. Bu da çoğunlukla belediyeler üzerinde piyasa baskısına neden olmakla beraber doğru yönetilirse önemli katkılar sunabilecektir.

Kısaca, yürürlüğe giren bu yönetmelik ile uygulama imar planı değişikliği sonucu taşınmazlarda meydana gelecek değer artışının değer artış payı olarak kamuya kazandırılması amacı doğru ve meşrudur. Birçok ülkede benzer uygulamaları karşımıza çıkan bu düzenleme sosyal adalet ve adil paylaşım açısından akademik ortamda sıklıkla destek gören, Türkiye'de geç de olsa yürürlüğe giren kamu yararı açısından olumlu, önemli bir adımdır. Ancak, yönetmelik uygulamaya esas bazı sorunları ve belirsizlikleri içermektedir. Bu sorunları ve belirsizlikleri özetlemek gerekirse:

• Değer aktarımının talebe bağlı plan değişikliği ile imar haklarından doğan değer artışlarından sağlanması düşünülmektedir. Ancak, hesaplanacak değer artışına karşılık olarak, kamu eliyle plan değişiklikleri yapılarak spekülatif değer üretilmesini ve kamu yararı taşımayacak değer artışlarının oluşturulması riski de vardır. Bu nedenle öncelikli olarak yalnızca parasal değerin kamuya aktarılması kamu yararı için yeterli olmamalı kamu yararı koşullarının üst ölçek planlara uygunluğu vurgusu yapılmalıdır.

• Değer artışına konu imar değişikliğinde değer tespiti haricindeki teknik işlemlerin içeriği yetersizdir. Değerleme yönteminin esası, maliyet karşılama, emsal karşılaştırma ya da net bugünkü değer gibi teknik işlemlere ait detaylar veya karma modeller üzerinden

Kaynak: https://content.sciendo.com/view/journals/rara/76/5/article-p381.xml

3. Arsa değer artışının aşamaları

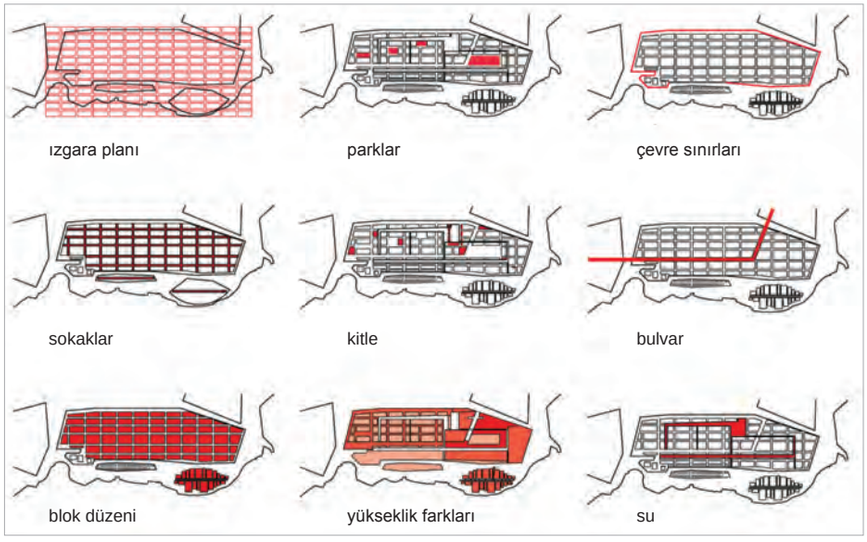

Kaynak: http://www.mimarist.org/gallery/2019-yili-ajandasi-fotograf-yarismasinda-odul-ve-sergileme-hakki-kazanan-fotograflar/ (Fotoğraf: Nilhan Nevruzoğlu, 2010)

4. Plansız kentleşme ve plan değişikliklerine örnek, İstanbul

detaylandırılmalıdır. Piyasa değeri, kamulaştırma değeri, vergi değeri, rayiç değer gibi farklı değer kavramları ile daha tanımlı hale getirilmelidir.

• Değer artışının özünde "arsanın en verimli ve en iyi kullanımı" kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Önerilen yöntem, her ne kadar hesaplanabilir bir temele dayansa da satış değerlerinin, inşaat maliyetlerinin ve diğer faktörlerin ağırlıklandırılması açısından öznel olabileceği gibi değerleme raporları arasında yüksek oranda farklar da olabilecektir. Bu da değerin belirlenmesi konusunda sorunlar ortaya çıkaracaktır. Ayrıca ortaya çıkacak değerin hissedarlar arasında nasıl pay edileceği konusu da detaylandırılmalıdır. Arsa hissedarlarına düşen pay, arsa hisse oranlarına denk gelecek şekilde belirlenmektedir. Ancak, plan değişikliği ile yeni hisse oranlarının değerlenmesi yeni yapılaşma koşullarına, boyutlarına, şerefiyelerine ve şekillerine bağlıdır. Bu sebeple de bazı durumlarda hissedarlar arasında adil bir paylaşım modeli geliştirilmelidir.

• Anlaşmazlıklar durumunda hukuki süreç içerisinde itiraza konu değer artışlarında ilgili kurumlardan alınacak değerleme raporlarında, taşınmaz değerlerinin belirlenmesi amacıyla regresyon analizi, reel opsiyon, karar ağacı gibi karmaşık yöntemlerin kullanılması ihtimali söz konusudur. Bu yaklaşımla tespit edilen değer, farklı sonuçlar doğuracaktır. Özellikle fonksiyon değişikliğinden kaynaklı değer artışları özünde opsiyon değerlerini de barındırmaktadır. Bu ise karmaşık istatiksel modeller ile elde edilen değer analizleridir. Değerin dava konusu olması durumunda mahkemelerce talep edilecek

Kaynak: https://cie.nl/page/960/masterplan-ijburg?lang=en/

6. Altyapılı arsa üretim örneği, Ijburg, Amsterdam

Kaynak: https://cie.nl/page/960/masterplan-ijburg?lang=en/

5. Altyapılı arsa uygulama örneği, Ijburg, Amsterdam

yeniden değerlemelerde, bulunan değerin farklı olması gibi sorunlar plan iptallerine neden olabilecektir. Ayrıca değerlemede kullanılan yöntemlerle tüm ülke kapsamındaki taşınmazların güncel piyasa değerlerinin anlık, şeffaf ve dijital veri tabanlı olarak elde edilmesini sağlayacak sistemin olmaması da önemli bir sorundur. Değerleme sonucu çıkacak değerin piyasa değerine en yakın değer olması gerekmektedir. Ancak bu durum teoride ve pratikte mümkün olmayan bir konudur. Kapsamlı piyasa araştırması ve ülke genelinde dijital veri tabanlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu detayda değerleme raporları artı maliyetler doğuracaktır.

• Değer artışına konu değerleme raporunun değerleme günü olarak net bir tanım getirilmemiştir. Plan değişikliğinin onay tarihinden daha ileri bir tarih seçilmesi, düzenleme sebebiyle ortaya çıkan değer artışının tespitini karmaşık hale getirmektedir. İmar değişikliği sonrasında, bu tarih esas alınarak tapuya tescil edilmekte ve değer artış vergisine konu olmaktadır. Değerlerin belirlenmesinde değerleme gününün belirlenmesi vergilendirme açısından sorunlara neden olacaktır. Bu noktada plan değişikliğinin onay tarihinin kabul edilmesi en doğru çözüm olmakla birlikte tartışmalı bir konudur.

• Plan değişikliği ile yapı yoğunluğunu, kat adedini, kat yüksekliğini ve fonksiyonu değiştiren imar uygulamalarında değer artışı imar mevzuatında yer alan farklı düzenlemeler ile farklı değerleme sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Otopark, yangın, deprem gibi yönetmelikler inşaat maliyetlerini doğrudan etkileyen faktörlerdir. Bu noktada emsale dahil ve emsal harici yapı alanı üzerinden değer yaklaşımı belirsizlikler içermektedir. Bu açıdan imar hakkı değeri tartışmalı bir konudur.

• Hissedarlar içerisinde maddi sıkıntıya düşen hissedarlar nedeni ile idareye ödemelerin gecikmesi nedeni ile sürecin tıkanması ihtimali göz önünde tutulmalıdır.

• Plan değişikliğine konu taşınmazlarda değer artışının gerçekleşmesinde tüm paydaşların etkisinin bulunması sebebiyle değer kazanımının tüm aktörlere adil olarak dağıtılması gerektiği düşünülmektedir. Bu sebeple imar değişikliği ile değer kazanımında malikler, belediyeler ve devlet olmak üzere üç aktör vardır. Ancak, değer kazanımının, uygulamasında belirlenen masraflar maliklere yüklenmektedir. Oysa tüm masrafların değer artışından karşılanması ve sonrasında paylaşılması daha adil bir çözüm olabilir.

• Benzer şekilde vergilendirme / paylaşım sistemi ilk defa imara açılacak alanlarla ilgili altyapı ve planlama hizmetlerinin tamamlanarak kentsel arsaya dönüştürülmesi ile ortaya çıkan gelirler için de uygulanması sorusunu da beraberinde getirmektedir. İlk defa imara açılacak alanlardaki değer artışlarının da kamu yararına yönelik paylaşılması akılcı ve görece kolay bir uygulamadır. İleride yönetmelik kapsamına alınması önerilmektedir.

• Kent içinde kullanılmayan ve boş tutulan bir kısım arsanın veya taşınmazın ise tekelci rantlardan dolayı değil, hukuki sorunlardan dolayı boş tutulduğu bir gerçektir. Bu konuda yönetimlerin hukuksal açıdan sorunlu, altyapısı tamamlanmış arsaların ya da taşınmazların piyasaya geçişini sağlaması ve süreci hızlandırması da gerekmektedir. Bu konuda değer artışının nasıl ve ne yönde hesaplanacağı tartışma konusudur.

• Kentsel arsa her gelir grubundan insanın ihtiyacıdır. Bu anlamda farklı gelir gruplarına ve ihtiyaçlarına yönelik imar planlarında değişikliklerin tanımlanması gerekmektedir. Çoğu gelişmiş ülkede imar planlarında tanımlanan konut alanlarının bir kısmının sosyal konut (dar gelirliler) için ayrılması şartı vardır. Böylelikle kent içinde sosyal ayrışmayı önlemek amacıyla farklı gelir gruplarının aynı çevrede yaşamasını destekleyen yaptırımlar da söz konudur. Bu anlamda benzer müdahalelerin imar plan değişikliklerinde uygulanması ve ortaya çıkacak imar haklarının ve değer artışının, sağlıklı sosyal çevreleri kurmak adına kullanılması önemlidir. Yönetmelik yalnızca plan değişikliği konusunu kapsamaktadır. Oysa plan yapım ve kentsel dönüşüm süreçlerinde değer artış payı uygulaması da önemli bir konudur.

• Kentsel arsalarda imar planlarından kaynaklı değer artışı konusunda bir diğer önemli konu ise farklı fonksiyonlara yönelik imar değişiklikleridir. Bu konuda yönetmelik sadece konuta yönelik değil, ofis alanlarına, sanayi alanlarına, yeşil alanlara vs. yönelik talebi de öngörmelidir. Bu açıdan piyasa mekanizması içerisinde

malikler ile yerel yönetimler ortaklıklar kurabilmeli, hatta karma işlevli projelere (ofis, alışveriş merkezi, konut) yönelik plan değişiklikleri gerçekleştirebilmeli ya da bu projelere dahil olabilmelidir. Bu serbest girişimci ruhu, kamu yararı adına son derece kazançlı bir süreç olarak ortaya çıkarmak mümkündür. (**Resim 5, 6**) Ancak, bu tür imar faaliyetleri nesnel ve teknik gerekçelere dayandırılmalı, planlama esasları, plan bütünlüğü ve kamu yararı ilkesi çerçevesinde uygulama esasları netleştirilmelidir. Aksi takdirde kontrolsüz, plansız ve çarpık kentleşme meşrulaşacaktır.

• Yönetmelikte imar planı değişiklikleri ada ve parsel ölçeğinde öngörülmektedir. Oysa plan bütünlüğü içinde, nesnel ve teknik gerekçeler ile farklı fonksiyonlara, gelir gruplarına, dezavanatajlı gruplara (yaşlılar, üniversite öğrencileri gibi) bağlı olarak ya da kentsel altyapıya, kentsel donatıya veya projelere yönelik olarak plan değişiklikleri desteklenmelidir. Yalnızca en etkin ve verimli kullanım üzerinden gerçekleşecek imar talepleri ve faaliyetleri kentlerimizin geleceği açısından sorunlar doğurabilir. Gerektiğinde ada ve kent ölçeğinde, gerektiğinde yapılı çevre ile ilişkisine dayalı esnek bir planlama sürecini destekleyecek modeller geliştirilmelidir.

• Yönetmelik ile imar planlarındaki değişikler ile ortaya çıkacak değer konusunda hızlı ve şeffaf bir değerleme süreci tanımlanmamaktadır. Bunların en başında değer artış oranlarına yönelik dinamik bir değerleme sisteminin olmayışı gelmektedir. Çoğu zaman planlar tamamlanamadan, yoğun piyasa baskısı nedeniyle yeniden planlar yapılması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de bu sistemin uygulanması arsaya olan yoğun talep ve mevcut mekanizma dolaysıyla çok zor görünmektedir. Sürecin plan değişikliği sürecinin yavaş işlemesi ortaya çıkacak değerin neden ve nasıl ortaya çıktığı konusunda sorunlara neden olabilecektir. Teknolojik imkanların artması ve kentsel veri tabanlarının oluşturulmasıyla kent içinde değer tespiti eskiye nazaran kolaylaşmıştır. Bu anlamda belediyelerce gelişmekte olan bölgelere yönelik altyapı ve planlama sürecinin eşgüdümlü olarak yürütülmesi ve dinamik kentsel planlama ve değerleme süreçlerini gündeme getirmelidir.

• Türkiye'de devletin konut üretim kapasitesine bakıldığında, mevcut şartlarda konut arzının nitelikli konut ihtiyacı karşısında yeterli olamayacağı ortadadır. Bu konudaki en büyük engel riskli yapılar ve altyapılı kentsel arsa arzıdır. Türkiye'de arsa maliyeti konut değerinin ortalama % 35 ile % 40'ı arasındadır. Türkiye'deki değişken ve yüksek arsa maliyetleri çoğu zaman konuta gereksinim duyanlar ve yatırımcılar açısından farklı sorunlar yaratmaktadır. Bu da hem yatırımcı hem de kullanıcı açısından piyasa işleyişini yavaşlatmaktadır. Bu anlamda Türkiye'de devletin konut konusunda önceliğinin doğrudan konut üretimine pay ayırmak yerine, imar planlarındaki değişikliklere yönelik politikaların üretilmesine yönelik kaydırılmasıdır. Yapılaşma koşullarının arttırılması sonucu ortaya çıkacak değerin kamuya aktarılması zaten yüksek olan arsa değerlerini daha da yukarı çekme riskini ortaya çıkarmaktadır. Uygun maliyetli konut üretimi konusunda devletin üzerinde önemli bir yük varken bu yükün daha da artması söz konusu olabilir.

• Türkiye'de arsa piyasanın bir diğer farklı parametresi deprem riskidir. Bu anlamda ulusal ve bölgesel kararların birlikte ele alınıp, plan değişikliklerinde ve imar artışlarında detaylı olarak hazırlanmış deprem haritalarına bağlı kalarak plan değişikliklerinin belirlenmesi ve yapılı çevrenin iyileştirilmesini destekleyici ve hızlandırıcı koşulların öncelikli olarak desteklenmesi gerekmektedir. Gelecek plan değişikliği talepleri öncelikli olarak bu yönde değerlendirilmeli ve pay oranları bu yönde revize edilmelidir.

Sonuç olarak, yönetmeliğin amacı değerin adil paylaşımına yöneliktir. Ancak, kentler değer artışını maksimize ederken mevcut kentsel alanlarda kontrolsüz yapılaşmayı da tetikleyeceği endişesi akademik çevrelerce paylaşılmaktadır. Bireyler bu anlamda imar haklarında artışlar açısından taleplerini azaltma eğiliminde olabilecekken, tersi durumda belediyeler imar değişikliklerini önemli bir gelir kaynağı olarak görecek ve bu yönde faaliyetlerini artırabileceklerdir.

Plan değişikliği sonucu ortaya çıkacak değerin salt parasal değer olarak görülmesi, değer kavramının uygulama esaslarına yönelik belirsizlikler içermesi önemli bir sorundur. Planlı alanlarda imar değişiklikleriyle ortaya çıkacak değerin kamuya aktarılması kamu yararına yönelik bir faaliyet olarak değerlendirilmektedir. Ancak, yalnızca parasal değer artışı kaygısı ile yapılan imar plan değişiklikleri ve verilen imar hakları üst ölçek plan kararları ile ilişkiyi zedeleyecek ve kademeli olarak birlikte planlamış plan hiyerarşisine aykırı durumlar ortaya çıkarabilecektir. Bu noktada yönetmelik bahsi geçen plan değişikliğinin gerekçesini, mevcut plan süreçlerine, şehircilik ilke ve esaslarına uygun olma zorunluluğunu tanımlamamıştır. Bir plan değişikliği nedeniyle ortaya çıkacak değer artışı önemli bir gelir kaynağı olabilir ancak bu durum şehircilik ilkelerine ve planlama esaslarına aykırı olabilir. Parsel ve ada ölçeğinde imar haklarını artırmaya yönelik talepler plan bütünlüğünü bozabilir. Fiziki planlama konusunda, her düzeydeki planın ayırıcı vasıfları, hangi yetki ve sorumluluk çerçevesinde ele alınacağı, hazırlama ve uygulama yöntemleri, denetim usulleri gibi konularda açıklığa kavuşturulması gereken hususlar bulunmaktadır. Bütün plan kademelerinin mevzuatta yapılacak düzenlemelerle ilke ve kapsamlarının açıklığa kavuşturulması, planların birbirleriyle bağlantılarının kurulması ve bağlayıcılıklarının belirlenmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, madde 26'da belirtilen "kamu yararının önceliği ve teknik nesnel nedenler ile teknik ve sosyal yapının iyileştirilmesi" kararı önemlidir. Bunun ise, "kamu yararı" kavramının, yalnızca plan değişikliklerinden elde edilen değer payı üzerinden tanımlanmaya başlanması gibi yanlış bir anlaşılmaya yer vermemesi gerekmektedir. Bu tür imar faaliyetleri nesnel ve teknik gerekçelere dayandırılmalı ve planlama esasları, plan bütünlüğü ve kamu yararı ilkesinin uygulamaya dönük esasları netleştirilmelidir. ❖

KAYNAKLAR

• "İmar Planı Değişikliğine Dair Değer Artış Payı Hakkında Yönetmelik", 15 Eylül 2020, **Resmî Gazete**, sayı: 31245, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/09/20200915-4.htm [Erişim: 06.12.2020]
• "2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu", 26 Mayıs 1981, **Resmî Gazete**, sayı: 17354, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2464.pdf [Erişim: 06.12.2020]
• "Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği", 14 Haziran 2014, **Resmî Gazete**, sayı: 29030, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19788&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 [Erişim: 06.12.2020]

Pandemi Etkisinde "Yeni" Sergi Mekânı Deneyimi

Pınar Kılıç Özkan

Pandeminin ortaya çıkardığı yeni deneyimlerin hayatlarımızı şekillendirmesinin ardından sıklıkla karşılaşır olduğumuz dijital sergiler, gerçekten de bizim için "yeni" deneyimler vaad ediyor mu? Tarih boyunca sergileme mekânlarında yaşadığımız deneyimlerin dönüşümünden çıkarsamalarla sanal sergilere eleştirel bir gözle yaklaşan yazar, sergi mekânlarının geleceğine dair izler sürüyor.

PANDEMİ SÜRECİNDE YENİ DENEYİMLERİMİZ

İlk başlarda tam olarak ne olduğunu anlayamadığımız COVID-19, gündelik hayatlarımız olağan akışında karşılaştığımız muğlak haberlerden ibaretken, 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanıyla hayatlarımızın ve tüm alışkanlıklarımızın ortasına bir bomba gibi düştü.[1] Bugün ise hayatlarımızın akmakta olduğu her mekânda çok farklı deneyimlerle karşı karşıyayız. Sergi mekânı da bu çeşitli deneyimlerin yaşanmakta olduğu mekânlardan yalnızca biri.

Pandeminin hemen öncesinde bazı kurumsal sanat müzeleri ve müze profesyonelleri için kamuya açılmak çok önemsenen fakat aynı zamanda da çokça tartışılan bir gündem maddesiydi. Öyle ki, kamusallığı merkeze alan yeni bir müze tanımı önerisini oylamak için gerçekleştirilen son ICOM (International Council of Museums) toplantısı yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle ertelendi.[2] Çok seslilik, kapsayıcılık ve paylaşım vurgulu yeni bir müze bir tanımı üzerine ortaya çıkan fikir ayrılıkları hâlâ gündemde iken, bugün pandemi süreci içinde tüm bu tartışmaları çok daha önemli hale getiren farklı bir noktadayız.

Karantina başladığında birçok müze ve galeri bizlere ulaşmak için çevrimiçi olarak çok sayıda etkinlik üreterek hızla harekete geçti. Dolayısıyla bugünlerde müze ve galerilerin pek çoğuna bilgisayarlarımızla ya da telefonlarımızla evden erişim mümkün. Üstelik bu erişim çok zengin seçenekler sunuyor biz izleyici / takipçilere, öyle ki bazen yetişemez oluyoruz. Aynı akşam Londra'da bir sergiye katılıp, oradan ayrılıp İstanbul da bir sergiye katılmamız ve o bittikten sonra -hatta aynı anda- Dubai'deki bir sergiyi görmemiz mümkün olabiliyor.

Kaynak: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cabinet_of_Curiosities_1690s_Domenico_Remps.jpg

1. Nadire kabinesi, Domenico Remps, 1690.

Aslında bu durum sadece pandemi ile ortaya çıktı denilemez. Tüm dünyada pek çok müze ve galeri kurumu 2010'lu yıllardan itibaren dijital erişime uzak değil. Örneğin, Los Angeles County Sanat Müzesi, 2018 yılında kürator Megan O'Neil'in rehberliğinde Facebook üzerinden bir canlı yayın ile tüm dünyanın yorumlarına ve sorularına açık ve çok ses getiren sanal bir sergi turu düzenledi.[3]

Coğrafik sınırlardan bağımsızlaşmış bu yeni hal çok heyecan verici. Çünkü dijital sergileme sadece sanat kurumu ve izleyicisi / takipçisi arasındaki iletişim biçiminin değişmesi demek değil, aynı zamanda bir kurum için bilgi birikimini ve deneyimini açık erişimle kamu ile paylaşmayı kabul etmek demek. Bu cesaret de, Jurgen Habermas'ın kulaklarını çınlatırcasına soyut bir mekânda paylaşım üzerinden kamusallığın üretimine gebe.[4] Fakat bu heyecanlı yeni hal içinde bir soru kafamı kurcalamakta. Dijital erişebildiğimiz bu sergilerde edindiğimiz deneyimler bizim için ne kadar yeni? Bunu tartışmak için öncelikle tarih boyunca sergileme mekânlarında yaşadığımız deneyimlerin dönüşümüne kısaca değinmekte fayda var.

NADİRE KABİNELERİ VE İLK SERGİLEME MEKÂNLARI

Antik Yunan'da, dini ritüeller sonucunda Yunan tapınaklarının sunaklarına sunulan adaklarla başladığı kabul edilen koleksiyonculuk pratiği, Roma İmparatorluğu'nun savaş ganimetlerinden kendi özel koleksiyonlarını oluşturmak için Romalı generaller tarafından miras alındı.[5] Bu koleksiyon çalışmaları, Rönesans döneminde mimarlık tarihindeki ilk sergi mekânlarını, nadire kabinelerini ortaya çıkardı. Bu mekânlar soylu koleksiyonerlerin ilgi alanlarına giren çeşitli nesneleri biriktirip sergiledikleri özel alanlarıydı. Günümüz bilim müzelerine daha yakın olan nadire kabineleri, özel sanat müzelerinin ataları olarak kabul edilir.[6] Çünkü bu mekânlar, kamuya açık olmayan ve yalnızca koleksiyoncunun soysal çevresinden çok sınırlı bir grup insan tarafından erişilebilen özel mekânlardı. Burada, mercanlar, taşlar, fosiller, hayvan iskeletleri, doldurulmuş hayvanlar, haritalar gibi çeşitli ve ilginç objeler ile resimler ve heykeller, çok bölmeli çekmecelerde, raflarda, dolaplarda ve vitrinlerde

Pınar Kılıç Özkan
Öğr. Gör. Dr.,
Yaşar Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

saklanır ve koleksiyonerin hayal gücü doğrultusunda sergilenirdi.[7] (**Resim 1**)

Küratör James Putnam, nadire kabinelerinin tek tip bir sergileme düzeninden uzak, koleksiyonerlerin hayal gücünün şekillendirdiği son derece keyfi ve farklı sergileme düzenleri olduğundan bahseder.[8] Çok farklı nesnelerin yan yana ve birlikte teşhir edildiği bu düzenlemelerde esas aktör sergi mekânı değil, objelerin nadirliğidir. Bu sergileme biçiminde izleyici mekânın her köşesinde yerden tavana kadar nadir bulunan çok sayıda ilgi çekici nesne ile bir anda karşı karşıya gelirdi. (**Resim 2**) Bu karşılaşmadan beklenen etki objelerin nadirliği ve çeşitliliği karşısında bir büyüleniş halinin ortaya çıkmasıydı.

Nadire kabinelerinin yaygınlaşmasıyla, koleksiyonlarının zenginliğinin yanı sıra kendi ekonomik ve soysal güçlerini de sergilemek isteyen soylulara, tüccarlara veya toplumun önde gelen ailelerine ait sergileme pratiklerin sürdüğü farklı bağlamlar da söz konusu oldu. Ve koleksiyonlar artık kapalı dolaplardan ve küçük iç mekânlardan çıkıp daha geniş ve aydınlık mekânlarda sergilenmeye başlandı. Bu mekânların ilk ve en eski örneği olarak, nadire kabinesinden sanat galerisine dönüştürülen Medici ailesinin koleksiyonlarının bulunduğu Medici Sarayı örnek verilebilir. Medici ailesinin özel misafirlerine açık olan Medici Sarayı, ziyaretçi ve sanat eseri etkileşimi göz önüne alınarak tasarlanmış ilk sergileme mekânıdır ve 17. yüzyılda Avrupa'da Medici Sarayı'nı takiben pek çok galeri açılmıştır.[9]

Bununla birlikte, nadire kabinesinin ve galerinin iki farklı mimarlık ürünü olduğunu belirmekte fayda var. Nadire kabinesi için genel ve ortak bir mimari biçimden bahsetmek zor olsa da, galerinin bir mimari mekân olarak ortaya çıkışı ile sergi mekânının gün ışığına ve doğal havalandırmaya erişim, geniş ve ferah bir ölçek gibi bir takım ortak mekânsal özeliklerinin de ortaya çıktığından söz edilebilir.

18. VE 19. YÜZYIL GALERİ MEKÂNLARI

18. yüzyıldaki galeri mekânları, nadir koleksiyonların zamanla geniş grupların erişimine açılmasıyla oluştu. Bu mekânların sayısının artması ile daha önce sadece koleksiyonerin sosyal çevresinden sınırlı sayıda kişiyle paylaşılan ilk sergi mekânları, farklı sosyal çevrelerden çeşitli kişiler tarafından erişilebilir hale geldi ve tam anlamıyla kamusal sayılmasalar da birtakım kamusal işlevler kazanmaya başladılar.[10] Ayrıca, geniş grupların erişime açılan bu mekânlarda sergileme pratiklerinde kullanılan yeni teknikler de ortaya çıktı.

Bu mekânlarda sergileme, doğal ışığa ve havalandırmaya açık, büyük ve gösterişli salonlarda yapılmaktaydı. Sergileme düzeninin iç mekânın tasarımıyla uyum içinde olmasına özen gösteriliyordu. Tablolar, alışık olduğumuz sergi düzeninden çok farklı şekilde, çerçeveleri yan yana ve üst üste gelecek şekilde, tavandan yer düzlemine kadar duvarda hiç boş yer kalmayacak şekilde asılıyordu. Altın süslemeler, bordo, yeşil lacivert, gümüş-gri boyalı veya kumaş ya da kâğıt kaplı duvarları ile iç mekânlar çok farklı ve renkliydi.[11] Bu sergileme biçimi, 18. yüzyılda tüm sergileme mekânlarında uygulanan standart bir pratik haline geldi.[12] **Resim 3**'teki Ressam Johann Zoffany'nin tablosu o dönemin hakim sergileme düzenini belgeleyen önemli bir örnektir.

Kaynak: Biodiversity Heritage Library açık arşivi, https://www.biodiversitylibrary.org/page/47563651#page/13/mode/1up

2. Nadire kabinesinin basılı ilk görsel temsili. Ferrante Imperato, Dell' Historia Naturale, 1599.

Kaynak: larsteglbjaerg48, lisans: CC BY-NC 2.0 https://search.creativecommons.org/photos/6b67dbb6-fc1a-4390-af96-2155dfeef7a2f.

3. Johann Zoffany, Tribuna degli Uffizi, 1772–1777.

Sanat eleştirmeni Brian O'Doherty'e göre, 18. yüzyılda sergileme mekânları çok gösterişli ve özgürce tasarlanmış olsa da, sergi mekânında tuvalin çerçevesi izleyici için son derece otoriter idi.[13] İzleyicinin gözü, tuvalin kapalı alanı içinde merkezî bir odak etrafında dolanırken, bu gezintinin sınırlarını çerçeve çizerdi. 19. yüzyılda merkeze odaklanmayı gerektirmeyen manzara resminin ortaya çıkışıyla, göz figür dışında kompozisyonun başka bir parçası olan arka planı da fark etmeye başladı. Böylece, sergi düzeninde bazı resimler daha iyi algılanabilmek için diğer resimlerden daha mesafeli bir şekilde yerleştirilmeye başladılar. O'Doherty'e göre çok önemli bir dönüşümün başlangıcı olan bu mesafeli yerleştirme 20. yüzyılda çok farklı bir sergi deneyimine yol açtı.

20. YÜZYILIN MODERN "BEYAZ KÜP"Ü

20. yüzyılın başında sergi mekânı deneyimi açısından çok önemli dönüşümler yaşandı. Örneğin, 20. yüzyılın başlarında soyut sanatın ortaya çıkmasıyla birlikte bu yeni sanat formunun nasıl sergileneceği sorgulanmaya başlandı. O'Doherty'nin "Beyaz Küp" olarak isimlendirdiği yeni bir sergi düzeni sayesinde, sergi mekânlarında sanat eseri ve izleyici arasındaki ilişki ve bu ilişkide mimarlığın rolü değişmeye başladı.[14] 20. yüzyılda orta-

Kaynak: Magdalena Roeseler, lisans: CC BY-NC-SA 2.0 https://search.creativecommons.org/photos/ee419a43-669c-480f-a4c4-d2d3ac722809

4. "Beyaz Küp"ün deneyimi, Museum of Modern Art, New York, 2013.

ya çıkan bu yeni sergi düzeni, sadece beyaz duvarlarla çevrilmiş kapalı bir hacimde ziyaretçilere sanat eserlerini sunmakla kalmadı, aynı zamanda izleyiciyi de dönüştüren estetik bir deneyim üretti. O'Doherty'e göre, dönüştürücü bir deneyim sunan bu yeni sergi düzenin ana mekânı, açıklıksız beyaz duvarları, aydınlatma kaynağı olarak kullanılan tavanı ve monokrom zeminleri ile modern sanat müzesidir.[15]

20. yüzyılın modern "Beyaz Küp"ü, izleyiciye kuralcı ve indirgeyici bir deneyim sundu.[16] Burada, sanat mekânının deneyimi, sadece görme duyusuna ve izleyici de görsel bir alıcı olarak var olduğu düşünülen mobil bir varlığa indirgendi. Görme duyusunu bütünsel bir mekân algısından soyutlayan bu kuralcı yeni deneyim, izleyicinin tüm dikkatini talep ettiği için, gün ışığının, hayatın seslerinin ve görüntülerin içeriye girmediği, açıklıksız mekânlarda izleyiciyi dış dünyanın gerçekliğinden kopardı.

Sergi mekânı, sanat eserinin izleyiciyle buluşması sırasında bağlamı sadece yok eden değil, aynı zamanda yeniden yapılandıran vazgeçilmez bir koşul haline geldi. Sanat eserlerinden rol çalmamak için neredeyse algılanamaz hale gelerek bağlamı yok etti. Bununla birlikte, İzleyicinin sergi deneyiminde beyaz duvarlar işlerin ayrılmaz bir parçası haline geldiği için, içeriği de yeniden üretti. (**Resim 4**)

21. YÜZYILIN GÜNCEL DENEYİMLERİ GERÇEKTEN NE KADAR YENİ?

Pompidou Merkezi ve Guggenheim Bilbao'yu takiben müze mimarisinin 21. yüzyılın çeyreğini tamamlamaya doğru ilerlemekte olduğumuz günümüzde çok çeşitlenmiş olduğu net bir konu. Fakat bu müzelerin içinde yaşadığımız fiziksel sergi deneyimlerimizin çok da çeşitli olduğu söylenemez. Öyle ki, yıldız mimarlar neredeyse her ay tasarladıkları yeni ve çok farklı bir müze projeleri ile bizi şaşırtırlarken, bu müzelerin içlerine girdiğimizde yine tavandan eşit dağılan bir ışıkla aydınlanan, "beyaz küp" ile karşılaşmaktayız.

2019 sonu itibariyle neredeyse bir senedir, pandemiyle birlikte her mekânda olduğu gibi, sanat eseri ile olan ilişkimizi yönlendiren sergi mekânlarında da bambaşka bir deneyim yaşıyoruz. Bugünlerde, sergi mekânlarının çoğuna bilgisayarlarımızla ya da telefonlarımızla dijital olarak erişebiliyoruz. Fiziksel olarak erişimin kısıtlı olduğu bu mekânlara teknoloji sayesinde dijital olarak erişebilmek bugünlerde keskince çizili sınırları biraz olsun genişletiyor, fakat sergi mekânı deneyimimiz çok da yeni sayılamaz. Çünkü birkaç tık sonra yaşadığımız deneyim, beyaz küpteki fiziksel deneyimimizi taklit eden dijital bir sergi mekânı ve "eserleri incelemek için üzerine tıklayınız" yazısından sonra eserlere bir süre baktığımız anlar toplamı oluyor. (**Resim 5, 6**)

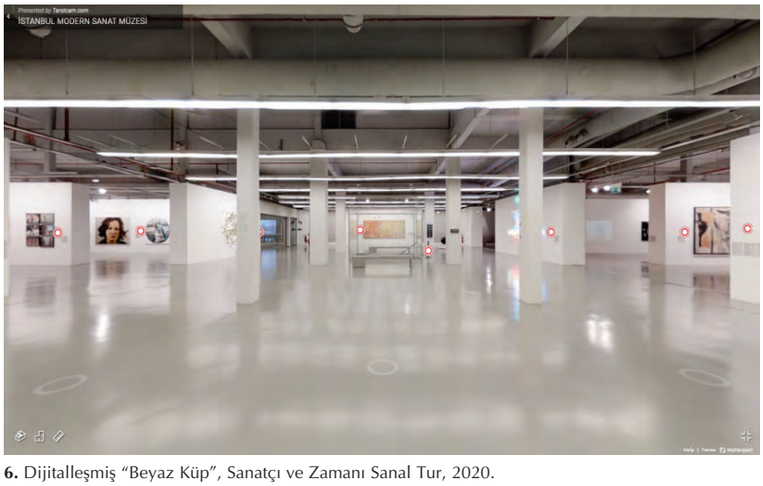
Fiziksel olarak erişemediğimiz bu mekânlara dijital olarak erişebilme fırsatımızın olması harika. Fakat sergi deneyimi sadece sanat eserlerine baktığımız anlardan da ibaret değil. Sergi mekânı içinde başka insanlara birlikte bulunmak, onlarla birlikte yürümek, o insanların ayak seslerini duyabilmek, konuşmalarına kulak misafiri olmak, tanımadığımız insanlarla eserler hakkında ne düşündüğümüzü konuşabilmek ve fikir alışverişi yapabilmek de bu deneyimin çok kıymetli bileşenleri.

Fakat beyaz küpün yeni dijital tezahürleri sadece bakışımızın esere bir süre temas ettiği o anla ilgileniyor gibi duruyor. Tıpkı beyaz küpün biz izleyicileri görsel bir alıcıya dönüştürüp görme duyumuzdan başka hiçbir şeye odaklanmamıza razı olmaması gibi. Oysa sadece bir görsel alıcı yerine konulduğumuz deneyimler yerine, fiziksel sergileme mekânlarında karşılaşamadığımız yeni deneyimlerin peşine düşsek sizce de çok heyecan verici olmaz mı? Bu bağlamda birkaç çalışma oldukça ufuk açıcı.

Kaynak: The Face of Freedom, Teutloff Museum, lisans: CC BY-ND 2.0 https://search.creativecommons.org/photos/2091f123-ad96-4268-a476-f30c5261c231

5. Dijitalleşmiş "Beyaz Küp"

Kaynak: https://www.istanbulmodern.org/sanaltur/

6. Dijitalleşmiş "Beyaz Küp", Sanatçı ve Zamanı Sanal Tur, 2020.

Bu çalışmalardan ilki, karantina başladığında evlerindeki bazı nesneleri kullanmalarını isteyerek insanlara bir sanat eserini tekrar yaratmaları çağrısında bulunan J. Paul Getty Müzesi'ne ait.[17] Böylece sergileme mekânında pasif bir rol oynamayı deneyimlemeye alışmış izleyici / takipçi sanat eseri ile olan ilişkisinde aktif bir rol oynamayı deneyimleyerek izleyici / takipçi / sanatçıya dönüşüyor.

Başka bir çalışma, Brighton ve Hove Müzeleri çalışanları tarafından pandemi sürecinde başlayan ve hâla devam eden podcast serileri. Sanat eserine, görme duyusunu kullanarak erişmeye alışmış izleyici / takipçi, sanat dolu ve ilham verici sohbetlerle ilerleyen her bölümde bu kez sanat eserine işitsel olarak erişerek dinleyici rolunü de deneyimlemiş oluyor.[18] Bir diğer çalışma da ülkemizden, alternatif bir sanat mekânı / projesi olan Nomadmind'ın sanal sergi mekânının deneyimine bir alternatif olarak önerdikleri 12 Kernel çalışması.[19] Post apokaliptik bir esinle yola çıkan Nomadmind'in kendi tanımlamalarına göre bu çalışma; "sosyal medya profilleri, çevrimiçi videolar, podcast yayınları ve diğer dijital paylaşım ara yüzleri üzerinden "genel-ağ"ın (internet) kendisini bir sergileme alanına dönüştürme denemesi".[20] Bu kapsamda yaratılmış 12 kurgusal karakterin yine kurgusal sosyal medya hesaplarından yaptıkları paylaşımlar üzerinden sergiyi deneyimleyebiliyoruz. 12 sanal karakter internet üzerinden birbiri ile iletişim kurarken, biz izleyici / takipçilere de her zaman tekrardan kurgulanabilecek ve keşfedilecek imajlar, ses kayıtları, etiketler, yorumlar, arkadaşlık listeleri içeren bir takım medyalar veya izler bırakıyorlar.[21] İnsanlık sonrası ileri bir tarihte internet ağı içinde bulunması hayal edilen 12 Kernel, pandemiyi atlattığımız bilinmez bir gelecekte keşfe açık bugüne ait bir takım deneyimleri deşifre etmekle kalmıyor, bugün izleyici / takipçiye de hem dinleyici hem de küratör rolünü deneyimletiyor.

SONUÇ YERİNE

Bir zamanlar sanat eseri ile izleyicinin karşılaştığı tek mekân olan sergi mekânında gözün sınırını tuvalin çerçevesi çiziyordu. Sonra, resmin çerçevesinden çıkışıyla, çerçevenin otoritesini beyaz küp devraldı. İzleyici, görme duyusu dışındaki diğer duyularını önemsememesini isteyen beyaz küpün kuralcı atmosferine hapsoldu. Pandeminin fiziksel olarak erişimin kısıtlanmasına yol açtığı sergi mekânlarında, bu kez otoriter beyaz küpün farklı taklitleri ile karşı karşıyayız. İnternet sağlayıcımızın gücü ve bilgisayarımızın veya telefonumuzun siyah ekranının piksel sayısı arttıkça özgürleştiğimizi düşünüyoruz belki, ama o piksellerden bize yansıyan şey beyaz küpün dijital bir tezahüründen pek farklı bir şey değil. Oysa sadece bir görsel alıcı yerine konulmadığımız gerçekten de yeni deneyimlerin çoğalması pandemi sonrasında nasıl bir sergileme mekânı hayali kurdurur bize acaba? Bu da pandemi sonrası cevaplanacak başka bir soru olsun. ❖

NOTLAR

1. World Health Organization, 2020, **WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020**, https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020 [Erişim: 20.12.2020]

2. ICOM, 2019, **Announces the Alternative Museum Definition that will be Subject to a Vote**, https://icom.museum/en/news/icom-announces-the-alternative-museum-definition-that-will-be-subject-to-a-vote/. ICOM, 2019, **The Extraordinary General Conference Postpones the Vote on a New Museum Definition**, https://icom.museum/en/news/the-extraordinary-general-conference-pospones-the-vote-on-a-new-museum-definition/ [Erişim: 20.12.2020]

3. "City and Cosmos", https://www.facebook.com/34085286565/videos/10155304471391566/ [Erişim: 20.12.2020]

4. Habermas, Jurgen, 1997, **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, İletişim Yayınları, İstanbul.

5. Artun, Ali, 2006, **Tarih Sahneleri Sanat Müzeleri 1-Müze ve Modernlik**, İletişim Yayınları, İstanbul. Gordon, David, 2011, "The Art Museum." **Encyclopedia of Library and Information Sciences**, (ed.) Marcia Bates, Mary Niles Maack, CRC Press, Florida, ss.1-10.

6. Impey, Oliver; MacGregor, Arthur, 1985, **The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth-and Seventeenth-Century Europe**, Clarendon Press, Oxford. Abt, Jeffrey, 2006, "The Origins of the Public Museum", **A Companion to Museum Studies**, (ed.) Sharon Macdonald, Blackwell Publishing, Malden, ss.115-135. Giebelhausen, Michaela, 2006, "Museum Architecture: A Brief History", A Companion to Museum Studies, (ed.) Sharon Macdonald, Blackwell Publishing, Malden, ss.222-245.

7. Putnam, James, 2001, "Kutuyu Aç", **Sanatçı Müzeleri**, (ed.) Ali Artun, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 9-65. Macdonald, Sharon, 2006, "Collecting Practices", **A Companion to Museum Studies**, (ed.) Sharon Macdonald, Blackwell Publishing, Malden, ss.81-98.

8. Putnam, 2001, ss.9-65.

9. Hooper-Greenhill, Eilean, 1992, **Museums and the Shaping of Knowledge**, Routledge, London. Bailie, Lindsey Leigh, 2010, **Staging Privacy: Art And Architecture of the Palazzo Medici**, Yüksek Lisans Tezi, University of Oregon.

10. Avrupa'da kamuya açılan sergi mekânlarının sayısı artmış olsa da, bu mekânlar toplumun her kesimi için değil, sadece aristokratları ve eğitimli burjuva sınıfını içeren küçük bir grup için erişilebilir idi. Dolayısıyla tam anlamıyla kamusal değillerdi. Bennett, Tony, 1995, **The Birth of the Museum: History, Theory, Politics**, Routledge, New York. Paul, Carole, 2012, **The First Modern Museums of Art: The Birth of an Institution in 18th- and Early-19th-Century Europe**, Getty Publications, Los Angeles.

11. Klonk, Charlotte, 2009, **Spaces of Experience: Art Gallery Interiors from 1800 to 2000**, Yale University Press, London.

12. Pevsner, Nikolaus, 1976, **A History of Building Types**, Princeton University Press, New Jersey.

13. Brian O'Doherty, 1976, **Inside the White Cube: The Ideology of the Gallery Space**, University of California Press, California.

14. O'Doherty, Brian, 1976, s.80.

15. O'Doherty, Brian, 1976, s.15.

16. O'Doherty, Brian, 1976, s.15.

17. Barnes, Sara, 2020, People Recreate Works of Art With Objects Found at Home During Self-Quarantine, My Modern Met, https://mymodernmet.com/recreate-art-history-challenge/ [Erişim: 20.12.2020]

18. "Voices of the Royal Pavilion & Museums", https://pod.link/1491367417 [Erişim: 20.12.2020]

19. https://httpmusterekgeleceklercom.cargo.site/12-kernel [Erişim: 20.12.2020]

20. http://www.nomadmind.org/12kernelintro/ [Erişim: 20.12.2020]

21. Sergiye giriş için: https://vimeo.com/user128686896
Serginin görselleştirilmiş ağ yapısı için: https://graphcommons.com/graphs/f8e69f9e-2fa2-45a3-a802-b991f6eac8cb?sel=cccd6ab1-f326-4b9b-b49d-97772dbe38ed&auto=true

Depremin Ardından İzmir: İhmal Nerede, Sorumluluk Kimde?

Deprem kuşağında yer alan ülkemizde sıklıkla karşılaştığımız afet haberlerinin ardından, benzer konuları yeniden konuşuyor, bir nevi aynı hataları ve ihmalleri sürdürürken afetlerin ardından daha iyi haberler ve sonuçlar duyabilmeyi ümit ediyoruz. Konuya ilişkin yetki karmaşasını odağına alan bu derlemede yazarlar, merkezî-yerel yönetimler ve yapı uygulamaları müellifleri üzerinden sorumlulukları tartışıyor.

1. Depremin ardından bazı yapılar oldukça sağlam kalırken hatalı inşa uygulaması yapılmış yapılar ise ciddi hasara uğruyor

2. Yıkım olan bir başka bölgeden

3. Kurtarma ekiplerinin kritik müdahaleleri

4. Doğal afetlerde dayanışma

''Depremden Güçlendirerek Korunma''

A. Muzaffer Tunçağ
Eski TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Genel Başkanı, Eski Konak Belediye Başkanı

Sisam Adası'nın yaklaşık 10 km kuzeyindeki fayın kırılması sonucu 30 Ekim 2020'de, AFAD verilerine göre Mw=6.6, Kandilli Rasathanesi'ne göre Mw=6.9 büyüklüğünde bir deprem oldu. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın depremden en fazla etkilenen yörelerde 158 bin binada yaptığı hasar tespitlerinden, yıkılmış ve ağır hasarlı bina oranının binde 7, orta hasarlı bina oranının binde 12, az hasarlı bina oranının yüzde 4 olduğu görülüyor. Yıkılan ya da ağır hasarlı binalar için Bakanlık, konumları tartışmalı olsa da yeni konutlar yapacağını açıkladı. Ancak, orta hasarlı binalar için bir belirsizlik var. 8.380 bağımsız bölüm içeren 690 bina söz konusu. Mevcut mevzuata göre, 1 yıl içinde güçlendirilmezler ise zorla yıkılacaklar. Peki, 3-4 milyar TL'ye mal olacak böyle bir iş hangi kaynakla gerçekleştirilecek? Kamusal destek nasıl sağlanacak? Güçlendirme projesinin mimariyle uyumlu hazırlanması, uzmanlık isteyen bu işin doğru uygulanması, bunun için gerekli işgücünün sağlanması, vatandaşlarımızın bina bazında altından kalkabilecekleri bir iş değil. Orta hasar oranı binde 12; daha büyük bir depremde bu oran büyüyebilir. O zaman ne olacak? Devlet, DASK kaynaklarını da devreye sokarak bu konuda acil bir çözüm bulmalı! (**Resim 1-4**)

Toplumsal Dayanışma: Deprem ertesi AFAD eşgüdümünde arama-kurtarma ekipleri, Valiliğe ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne (İBB) bağlı personel, büyük bir özveriyle depremzedelere destek oldular. İBB'nin önderlik ettiği "bir kira bir yuva" kampanyası ülke çapında örnek bir örgütlenme idi. Yüzlerce depremzede İBB'ye ait 200'e yakın konutta, kiralanan evlerde, hatta Hilton Oteli'nde konuk edildi. Günün ana düşüncesi "dayanışma" oldu.

Ne var ki, deprem sonrası yetkililerin, vatandaşları uyarıcı, onları yatıştırıcı bir tutum aldığını söylemek zor. Her deprem sonrası olduğu gibi kafaları karıştıran hatalı gö-

rüşlerin yayılmasının önüne geçilemedi. Bilen bilmeyenin, başına akademik bir unvan almış herkesin tartışmalı görüşler yaymasını bilimsel olarak engellemedikçe vatandaşlardaki kafa karışıklığının giderilmesi olanaksız. Gelişigüzel dile getirilen savlar vatandaşta yalnızca kafa karışıklık yaratmıyor, onların ruhsal yapısını da bozuyor. Depremin neden olduğu travmalar daha da derinleşiyor. Bu kafa karışıklığı karar vericileri de etkiliyor. Acele ile karar alabiliyorlar.

Son deprem ardından da benzer karışıklıklar yaşandı. İzmir Valiliği ve İzmir Büyükşehir Başkanlığı ayrı ayrı açıklamalar yaparak, kullandıkları hizmet binalarını yıkacaklarını açıkladılar. Oysa hem Valiliğin binaları hem de İBB binası, modern mimarlık tarihimizin korunması gereken yapıları arasındadır. Güçlendirme yaparak kullanılmaya uygun yapılardır. Bu yapıların çok önemli bir özelliği daha var: Bunlar, Atatürk (Konak) meydanında yıkılması istenilen Sosyal Güvenlik Kurumuna ait yapılar dahil değerli mimarlarımızın tasarladığı, ulusal mimari yarışmalar sonucu elde edilmiş yapılardır.

Tuhaf Kararlar: İnşaat mühendisi olarak, İBB binasının durumunu iyi biliyorum. Her şeyden önce, inşaat yüksek mühendisi Uğur Belger'in yaptığı statik ve betonarme hesapları elimizin altında. Bu hesaplara ve malzeme analizlerine dayanarak yapılmış 3 adet güçlendirme çalışması da mevcut. Genelde 5 blokta hafif hasar, yalnızca bir blokta orta hasar saptanmasına karşın yıkımı düşünmek çok aceleci bir karar. Hele bu binayı yıkıp yerine toplantı salonu ve Başkanlık makamı içeren daha "küçük" bir binanın yapılacağının açıklanması da iyice tuhaf.

Benzer şekilde, Valiliğin, mevcut binaları yıkıp yerine "Selçuklu-Osmanlı tarzında 2-3 katlı bir bina" yapılması için, mimari müellifler Şazimet - Neşet Aralot'tan izin istemesi, daha da tuhaf!

Kısa bir süre önce İzmir'de Atatürk Meydanı ve yüzlerce yıllık Kemeraltı Çarşısı'nı da içeren tarihî kent merkezinin UNESCO Dünya Mirası Kesin Listesi'ne sokulması için çalışmalar başladı. Modern mimari miras olarak korunması gereken bu binaların tam da bu süreçte yıkılmak istenmesi İzmir için bir talihsizlik değil de nedir?

Bu binalara ilişkin yıkma kararı alınırsa, onlarla aynı dönemde yapılmış Ege Üniversitesi'ne bağlı Atatürk Kültür Merkezi, Konak'ta Sosyal Güvenlik Kurumu'na ait bloklar, açılışı 1928 yılına tarihlenen Borsa Binası gibi yapılar da mı yıkılacak? Listeyi uzatmak mümkün.

Güçlendirme Örnekleri; Dünyada çeşitli tekniklerle güçlendirilmiş birçok yapı var. Aklıma hemen gelen bir örnek, San Francisco Belediye Binası. Çağdaş tekniklerle güçlendirildi, hâlâ kullanılıyor.

Ülkemizde ise, 1999 Büyük Marmara depreminden sonra Atatürk Havalimanı Dış Hatlar Terminali'nin açılışa yetiştirilecek şekilde kolonlarının çelik kuşaklama ve çatının sarkaç mesnetlerle güçlendirilmesi örneğini anımsıyorum. İzmir'de ise SGK ve PTT Binalarının güçlendirilmeleri, kamu binalarının yıkılmadan kullanılmasının bazı örneklerinden.

Paslanma olduğu savına karşı ise şunu anımsatmakta yarar var: Türk yapı ve deprem mühendisliği birikimi, limanlar dahil paslanmaya maruz birçok yapının, güncel yapı malzemeleri ile kurtarılmasını sağlamıştır. Söz konusu yapıların kullanımını sürdürmek için de mühendislerimiz ile mimarlarımız elbirliği ile çalışabilir. Bundan kuşkum yok. Yeter ki yanlıştan dönülsün.

Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=gZpDh443K9Q&feature=emb_logo

5. "Yıkılan Bir Binanın Anatomisi" başlıklığıyla BBC Türkçe tarafından hazırlanan videodan.

Yazımı bitirmeden önce, tüm dünyada deprem yönetmelikleri hazırlanırken bilim insanlarının kabul ettiği tasarım ilkesini bir kez daha anımsatmak isterim: Esas olan, "orta şiddetteki depremlerde yapısal ve yapısal olmayan elemanlarda oluşabilecek hasarın onarılabilir düzeyde kalması, şiddetli depremlerde ise can kaybını önlemek amacı ile binaların kısmen veya tamamen göçmesinin önlenmesidir."

Yıkılması düşünülen binalar şu anda boşaltıldığı için güçlendirme işlemleri daha kolay ve ekonomik yapılabilir. Böylece UNESCO tarihî mirasını koruma ruhuna bağlı kalmış oluruz. ❖

"Hasar Sebepleri Geçmiş Depremlerdeki Hasar Nedenleri ile Ortak"

Özgür Bozdağ
Öğr. Gör. Dr., DEÜ İnşaat Mühendisliği Bölümü

İzmir ili, Seferihisar ilçesi açıklarında 30 Ekim 2020 tarihinde meydana gelen deprem bilindiği gibi özellikle İzmir'deki binaların hasar alması hatta göçmesine neden olmuştur. Ağır hasar alan ve göçen binaların özellikle Bayraklı ilçesinde yoğunlaştığı görülmekte birlikte şehir merkezi sahil kesimleri başta olmak üzere diğer ilçelerde yer alan binalarda da orta ve hafif hasarlı binalar olduğu bildirilmiştir.

Deprem merkezinin İzmir şehir merkezinden yaklaşık 70 km uzaklıkta olduğu düşünüldüğünde meydana gelen bina hasarlarının deprem yönetmeliklerinin öngördüğü hasar düzeyinden çok daha fazla olduğu söylenebilir. Özellikle Bayraklı ilçesinde, deprem sırasında meyda-

Kaynak: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54975485

6. Depremde 3 katı çöken Yılmaz Erbek Apartmanı'nda nervürlü demir kullanıldığı görülüyor

7. Depremin hasara neden olduğu binalardaki ölçümlerde beton kalitesinin olması gerekenin çok altında olduğu aşikar

na gelen ani bina göçmeleri ve buna bağlı can kayıpları mevcut bina stoğunun güvenilirliğinin yeniden sorgulanır olmasına neden olmaktadır. Yıkılan binaların ya toptan göçmeye uğradığı ya da zemin katlarda bölücü duvar bulunmaması nedeniyle yumuşak kat mekanizması oluşmasına bağlı olarak ilk katlarının üzerine göçtüğü görülmüştür. Bunun dışına 506 ağır hasarlı, 511 orta hasarlı, 5.119 az hasarı bina olduğu kayıtlara geçmiştir. (**Resim 5**)

Hasarlı binaların yoğun olarak bulunduğu Bayraklı ilçesi ile şehrin sahil bölümlerindeki zemin özelliklerinin alüvyonel özellikte zayıf zemin sınıfında olduğu bilinmektedir. Bu durum nedeniyle göreceli olarak uzakta meydana gelmiş olan bu deprem kaynaklı oluşan deprem dalgalarının zemin tarafından büyütüldüğü ve daha büyük etki oluşturacak şekilde zemin yüzeyine iletildiği anlaşılmaktadır. Bu bölgede meydana gelen hasarların önemli bir nedeninin binaların zayıf özellikteki zemin üzerinde olması gösterilebilir.

Bayraklı ilçesinde deprem nedeniyle 10 binada can kaybı veya yaralanma meydana gelmiştir. Ani yıkılan bu binalarda yapılan gözlemler, binaların 1990 ila 1997 yılları arasında 1975 deprem yönetmeliği koşullarına göre projelendirildiğini göstermektedir. Bu binalarda beton ve donatı malzeme kalitesinin yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Bir diğer önemli ortak nokta ise bu binaların zemin katlarının işyeri veya market olması nedeniyle bu katlardaki bölücü duvarların üstteki konut katlarına göre çok daha az olmasıdır. Koloni kiriş, perde duvar gibi taşıyıcı sistem elemanlarının mevcut durumu ile taşıma güçlerinin yetersiz olması yanında zemin katta bölücü duvarların bulunmayışının binaların ani göçmesinde önemli bir rolünün olduğu düşünülmektedir. (**Resim 6, 7**)

Ağır ve orta hasarlı binalarda yapılan bir diğer gözlem ise taşıyıcı sistem elemanlarında ve kolon-kiriş birleşim bölgelerinde yer alan etriyelerde sıklaştırma bulunmamasıdır. Etriye yetersizliğinin binaların ani göçmesinde en önemli nedenlerden birisi olduğu geçmiş depremlerdeki bina göçmelerinden de bilinmektedir. Az hasarlı binalarda ise genel olarak bölücü duvarlarda çatlakların oluştuğu ve yapısal olmayan ikincil elemanlarda hasar meydana geldiği gözlemlenmektedir.

Yukarıda özetlenen durum değerlendirildiğinde, deprem sırasında meydana gelen bina hasarlarının temel olarak malzeme kalitesindeki yetersizlik, zemin katların yumuşak kat durumunda olması ve etriye yetersizliği nedeniyle kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca hasarlı binaların özellikle 2000 yılı öncesinde yapıldığı bir başka gözlem olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000 yılı sonrası yapılan binalarda bölücü duvar hasarı dışında hasar oluşmadığı görülmektedir.

2000 yılı öncesi yapıldığı halde hasar görmeyen veya az hasar gören binaların zemin katlarının genel olarak konut olduğu ve bölücü duvar oranlarının yüksek olduğu, bu nedenle duvar hasarıyla bu depremi hafif atlattığı görüşü oluşmaktadır. Bu deprem düzeyi için duvarların binayı desteklediği ve yığma binalardaki davranışa benzer bir durum oluştuğu için bu binaların ayakta kaldığı söylenebilir. Ancak, bu deprem etkisinin deprem yönetmeliğinde tanımlanan tasarım depremi etkisinden çok daha düşük olduğu unutulmamalıdır. Deprem yönetmeliğinin öngördüğü deprem düzeyinde etki oluştuğunda, binadaki duvarların yıkılarak taşıyıcı özelliğini kaybetme durumunun oluşabileceği ve özellikle 2000 yılı öncesi yapılan binaların taşıyıcı sistem elemanlarının mevcut durumu ile taşıyıcı özelliğinin yetersiz olabildiği birlikte değerlendirildiğinde gelecekte oluşacak depremlerde büyük yıkımların önüne geçebilmek için mevcut bina stoğunun vakit geçirilmeden incelenmesi gerektiği kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bina tasarımında ekonomik ömür olarak 50 yıl öngörülmektedir. Binanın ekomomik ömrü tamamlandığında binanın mevcut durumu ile güvenliğinin tahkik edilmesi, yapılacak analizler sonrasında binanın güvenlik seviyesi yeterli ile kullanılmaya devam edilmesi veya güvenliğin yetersiz olması durumunda binanın güçlendirilmesi veya yıkılıp yeniden yapılması kararının verilmesi gereklidir. 50 yıllık ekonomik ömür kavramı, binanın şiddetli bir deprem gibi herhangi bir etki ile karşılaşmaması durumu için geçerli olmaktadır. Ancak, yaşanılan deprem gibi binalarda hasar oluşturacak etkide bir deprem sonrasında da binaların incelenerek güvenlik seviyesinin belirlenmesi gerekmektedir. Büyük depremler sonrası binalarda oluşacak küçük hasarlar dahi gelecekte meydana gelecek

depremlerde binaların büyük hasar alması hatta yıkılması sonucunu doğurabilecektir. Bu nedenle, büyük depremler sonrasında binaların mevcut durumunun konusunda uzman inşaat mühendisleri tarafından incelenmesi ve buna göre binanın kullanıma hakkında karar alınması önem taşımaktadır. Özellikle Bayraklı bölgesinde yıkılan veya ağır hasar alan bazı binaların daha önceki depremlerde de hasar aldığı bilinmektedir.

Sonuç olarak; meydana gelen deprem sonrası özellikle 2000 yılı öncesi yapılan binaların taşıyıcı sisteminde gözlemlenen hasarların malzeme özelliklerindeki yetersizlik, etriye yetersizliği, zayıf zemin özellikleri, zemin katların işyeri olarak kullanılması nedeniyle oluşan yumuşak kat mekanizmaları nedeniyle oluştuğu görülmüştür. Söz konusu hasar sebepleri geçmiş depremlerdeki hasar nedenleri ile ortak özellik taşımaktadır. Tüm bu değerlendirmeler ışığında gelecekte meydana gelecek depremlerde oluşabilecek can ve mal kayıplarının azaltılması için mevcut yapıların incelenmesi, şehirlerin deprem master planlarının yapılması, güvensiz yapıların güçlendirilmesi veya kentsel dönüşüm kapsamında yıkılıp yeniden yapılması yoluna gidilmesi gerekmektedir. Bu durum beraberinde finansman sorununu da oluşturmaktadır. Bu bağlamda, sorunun geniş kapsamda değerlendirilmesi ve tüm paydaşların işbirliği içinde çalışması gereklidir. ❖

Kaynak: Mimarlar Odası İzmir Şubesi arşivi

8. Alanda arama kurtarma ekipleri

Kaynak: Mimarlar Odası İzmir Şubesi arşivi

9. Hasarlı binaların olduğu bölgeye üstten bir bakış

"Sorunun Günü Kurtararak Çözülmesinin Sonuçları"

İlker Kahraman
Dr., Mimarlar Odası İzmir Şube Başkanı

30 Ekim 2020'de Ege Bölgesi'nde meydana gelen depremde 177 kişi hayatını kaybetti. Deprem gece saatlerinde olsaydı can kaybı muhtemelen çok daha fazla olacaktı. Yüksek sayılabilecek meblağlar ile şehrin iyi bir yerinde güzel sayılabilecek bir apartman dairesi alıyorsunuz; ardından sadece 6.9 büyüklüğünde (AFAD'a göre 6.6) bir deprem ile çok acı bir şekilde hayatınızı kaybediyorsunuz. Oysa Japonya'da 21 Aralık 2010'da 7.4, Mart 2011'de 7.2, Nisan 2011'de 7.1, 26 Ekim 2013'te 7.1, 30 Mayıs 2015'te 7.8 büyüklüğünde depremler oluyor ama kimse hayatını kaybetmiyor, 2 Nisan 2014'te Şili'de 8.2 büyüklüğünde bir deprem ve tsunami oluyor 5 kişi yaşamını kaybediyor.

Türkiye'de 19 Ağustos 1999'da 7.4 büyüklüğünde bir deprem yaşanıyor ve 18 bin 373 kişi hayatını kaybediyor, 48 bin 901 kişi de yaralanıyor. Peki, neden ölüyoruz? Bu yazıyı yazan ve okuyanlar bir sonraki depremde şanslı olmayı bekliyor. Bir sonrakinde ölen ben de olabilirim, siz de olabilirsiniz. Nerede hata yapılıyor? Neden hayatlarımız bu denli ucuz oluyor? Hepimiz barınma hakkımızı en uygun fiyata çözmek istiyoruz, ülkemizde inşaat lokomotif sektör olarak görülüyor ve sadece işin erbaplarının değil ilgisi olan herkesin müteahhitlik yapması özendiriliyor. Mimarlık ve mühendislik uzmanlıklarına yeterli önem verilmiyor. Kentleşme politikaları oy için kullanılıyor. Gecekondu bölgelerinde yapılmış ıslah imar planları yeni planlar yapılmasının önüne geçiyor. Sorunun günü kurtararak çözülmesinin sonuçlarını yıllar sonra yine biz ödüyoruz.

Yönetmelikler: İzmir'de depremin en fazla hissedildiği yer olan Bayraklı bölgesinde depremden hemen sonra yıkılan apartmanlara baktığımızda; Rıza Bey Apartmanı'nın 12.04.1993, Emrah Apartmanı'nın 22.11.1990, Doğanlar apartmanının 04.09.1990, Yağcıoğlu Apartmanı'nın 04.02.1993 tarihinde ruhsat aldıklarını görüyoruz. Hepsi 1975 yönetmeliğine göre yapılmış; betonları elle karılmış, düz demir kullanılmış yapılar. Peki, 1975 yönetmeliğinde yapılan yapıların hepsi kötü mü? Yapılan incelemede 1975 yönetmeliğinin bu depremde gelen yükleri karşılayabilecek standartlara sahip olduğu görülüyor. Bu yönetmelik için dönemine göre, o zamanki bilgi düzeyine göre iyi bir yönetmelikti demek pek yanlış olmaz.

Yeni deprem yönetmeliğimizde Komşu Katlar Arası Dayanım Düzensizliği (Zayıf Kat) tanımına bakalım. Yönetmeliğe göre birbirine dik iki deprem doğrultusunun herhangi birinde, herhangi bir kattaki toplam etkili kesme alanının, bir üst kattaki toplam etkili kesme alanına oranı olarak tanımlanan dayanım düzensizliği katsayısının 0.80'den küçük olamayacağı söylenmiş. Birinci katta olacak şekilde tasarlanan bağımsız bölümlerde kullanılan tuğla duvarlar ile zemin kattaki dükkan duvarlarında kullanılan tuğla duvarların birbirine oranı 0.80'den küçük olmamalı. Geniş açıklık istediğimiz dükkan alanlarında bu mümkün mü? Mümkün ancak, proje aşamasında inşaat mühendisi bunu dikkate almalı. Paket programlar bu oranı kontrol ediyor mu? Hayır. Bu durumda bu kontrolü mimar mühendisin ortak ve titiz bir çalışma ile elde etmesi gerekiyor. Hızlı yapılaşmalar ve rekabetçi hızlı çözümler

Kaynak: Mimarlar Odası İzmir Şubesi arşivi

10. Arama kurtarma görevlileri canla başla ortaya koydukları mücadeleyle "afetlerin kahramanları" olarak değerlendiriliyor

ve ülkemizde projeye verilen önem göz önüne alındığında bu tür incelemelerin tam olarak yapılamadığını üzülerek görüyor ve sonuçlarına katlanıyoruz.

Kentleşme: Ülkemizde 1950'lerden başlayarak çeşitli toplumsal sorunlar nedeniyle özellikle büyük kentlere göç çok büyük oranda. 1927'de tüm nüfus içindeki oranı % 16.4 olan kentli nüfus 1965'de % 30'a, 1995'te ise % 70'e ulaşırken kentleşme hızı oranı ise % 5'e yaklaşmakta.[1]

Depremde hasar alan bölge 1980'li yılların başında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanan planlarla yapılaşmış bir yerleşim. Hızlı kentleşmeye hızlı çözümler ile yeni konut alanları yaratılıyor. Muhtemelen şehrin planlı büyümesinden herkes mutlu oluyor, bahsi geçen alan İzmir'de sosyal donatı ve yeşil alan olarak oldukça iyi bir noktada. Bu nedenle de şu anda orta üst gelir grubunun tercih ettiği bir bölge. Şehirleşme baskısı, artan konut talebi ve bu talebi karşılayan planlar ile hızlı yapılaşma. Müteahhitlerin artan talebe karşılık vermesi, yönetmeliğe uygun ve hemen hepsi birbirine benzeyen mütemadi temellerle yapıların hızla yükselmesi. Bu hız ekonomik getiri için çok önemli. Talep fazla, yapılan değerinde satılabiliyor.

Ben çocukken yıkımların olduğu bölgede hiçbir yapılaşma yoktu, bisiklet sürebildiğiniz toprak yollar ana caddelere dönüştü ve çoğu Avrupa kentlerinin nüfusuna yakın bir nüfus bu alanda 35 - 40 yıl içinde yerleşti. Bu hız kontrollü devam edebildi mi? Geçen sürede el değiştiren yapılarda yapılan tadilatların ne kadarı belediyeye haber verilerek yapıldı. Bu tadilatlarda yük alması düşünülen bölücü tuğla duvarların kaçı yıkıldı?

Zemin: Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi bahsi geçen alandaki planlar yapılmadan önce jeolojik etüd yapılmadığını belirtiyor. 13 Temmuz 1944 tarihinde çıkarılan, 4623 sayılı "Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sona Alınacak Tedbirler hakkında Kanun" ile imar planına esas jeolojik etüt çalışmaları yapılmaya başlanmış. Ancak, bu gerçekliğe rağmen gerek 1985 yılında çıkartılan 3194 sayılı imar yasasında gerekse daha önceki 1956 yılında çıkartılan 6785 sayılı yasada jeolojik etütlerden bahsedilmemiş.[2]

02.09.1999 tarih ve 2304 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan "3030 sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" 34. maddesinde yapı ruhsatı için yapılacak başvurularda statik projenin yanında jeoloji ve jeofizik mühendisi veya jeolog tarafından hazırlanan jeolojik etüt raporu ve zemin etüt raporu isteneceği belirtiliyor. 1999'dan önce yapılan hiçbir yapıda jeoloji ve jeofizik mühendisi veya jeolog tarafından hazırlanan jeolojik etüt raporu ve zemin etüt raporu bulunmamaktaydı, bölge haritalarında karar verilmiş zemin sınıflarına göre statik projeler hazırlanmaktaydı. Depremde hasar gören alanda o yıllarda bir bina yapmak istediğinizde zemin sınıfı belli olduğundan çok ufak bir kazı ile mütemadi temelle inşaata başlayabiliyordunuz. Aynı binayı bugün yapmak istediğinizde temel taban alanı 300 m^2'den az olan ve tek bloktan oluşan yapılarda en az 3 adet sondaj yaptırmanız gerekmekte. Taban alanının her 300 m^2 artışında bir sondaj ilave edilmelidir. Bu sondajların derinliği, bina temelleri için temel tabanından başlayarak yapı genişliğinin en az 1.5 katı olacaktır.

Yeni yapılarda güvende miyiz?: 2019 yılında uygulamaya giren deprem yönetmeliğinin çok daha güvenli yapılar inşa edilmesi için gerekli yöntemleri ortaya koyduğunu biliyoruz. Yapı denetim sistemi daha iyi çalıştırılmaya çalışılıyor. Mimari tasarımın deprem dayanımında ne denli önemli olduğunu biliyoruz ve mimarlarımızın da yeni yönetmeliğe uyum sağlayarak tasarımlarını bu yönetmeliğe göre yaptıklarını biliyoruz.

Ancak, farkında olmamız gereken bir diğer önemli konu can kayıplarının yaşandığı bölge zemininde (derin alüvyal çökelti olduğunu düşündüğümüz alanlarda) dahi sadece üstteki 30 metreye bakıyoruz. Oysa İzmir'de Bayraklı bölgesi, Karşıyaka ve Çiğli bölgeleri kapsamında alüvyal çökellerin 200-320 metrelerde olduğunu biliyoruz.[3] Bu konu üzerine daha fazla kafa yormamız gerektiğini düşünmekteyim.

Unutulmamalıdır ki 21. yüzyıl Türkiye'sinde imar affı gibi bir gerçekle karşı karşıyayız. Vatandaş beyanı ile mühendislik mimarlık hizmeti almamış binalar yapı kayıt belgesi alarak yasallaştırılmış, hiçbir kurala uymayan yapılar envantere yasal olarak alınmıştır. Güvenlikten hangi kritere göre bahsedebileceğiz. Özellikle mimari tasarımın öneminden, mimar ve mühendislerin geliştirilmiş tasarım üzerinde eş zamanlı çalışarak yapıya son şeklini vermesinden bahsetmek gerekir. Bizde inşaatın uzun sürmesi, kaynağın inşaata ayrılması alışkanlığındansa, kaynağın düzgün proje elde edilmesine ve bu proje müelliflerine güvenerek yapıların projeye uygun inşa edilip edilmediğini kontrol etmelerini sağlamak güvenli bina elde etmekte önemli olacaktır. ❖

NOTLAR

1. Yahyagil, Mehmet Y., "Kentlerin Kültürün Gelişmesindeki Etkileri", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101066 [Erişim 18.12.2020].

2. "Jeolojik-Jeoteknik-Jeofizik ve Zemin Etütleri Üzerine Bir Yorum", https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/90e274d55309db9_ek.pdf?dergi=HABER%20B%DCLTEN%DD [Erişim: 20.12.2020]

3. İnşaat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Deprem Raporu, http://izmir.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/aff3f23a5bdfa1b_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=16 [Erişim: 20.12.2020]

ÖNGÖRÜLEMEZLİĞİN EŞİĞİNDE KENTSEL DİRENÇLİLİK

Günümüzde tüm şehirler ve şehir sakinleri, hızlı kentleşme, değişen iklim ve politik istikrarsızlık gibi sebeplerden dolayı, depremler, seller, kıtlık, kuraklık, hızlı göç, siber saldırılar, salgınlar gibi doğal ve / veya insan yapımı bir dizi şok ve stresle karşı karşıya kalmaktadır. Dünyanın hemen her bölgesinde insan eliyle yapılaştırılmış ve biçimlendirilmiş kentler, bir yandan tarih boyunca yüzleştiğimiz ve günümüzde daha tehlikeli bir boyut almış olan afet risklerini tetiklerken diğer yandan afetlerden doğrudan etkilenen sistemler haline gelmişlerdir. Hızla değişen, daha karmaşıklaşan ve gelecek öngörülerinin zorlaştığı bu dünya düzeni içinde, kişilerin, kurumların, toplumların ve kentlerin hem ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerle hem de doğal ve doğal olmayan afetlerle başa çıkabilen, uyum sağlayabilen ve hatta gerektiğinde bu değişimlere yön verebilen bir yapıda olması beklenmektedir. Türkçe literatürde "kentsel dirençlilik" ya da "kentsel dayanıklılık" başlıkları altında ele alınan ve küresel kalkınma çerçeve ve hedeflerinde sürdürülebilir kentsel kalkınmanın temel ilkelerinden biri olan "urban resilience" kavramı, bir şehirdeki bireylerin, toplulukların, kurumların, işletmelerin ve sistemlerin, ne tür kronik stresler ve akut şoklar yaşarlarsa yaşasınlar hayatta kalma, uyum sağlama, bu etkilerden en az hasarla en kısa sürede kurtulma kapasitesi ve becerisi olarak tanımlanabilir. Toplumlarımızın ve kentlerimizin geleceği, bu tür durumlar karşısında ne kadar dayanıklı / dirençli olabildikleriyle doğru orantılıdır ve çok katmanlı, çok boyutlu, bütünsel yaklaşımlar içeren kentsel politikaları ve uygulamaları zorunlu kılmaktadır.

Bu çerçeveden yola çıkarak, "600 yıllık süreç içinde insanın 'dirençli yaşam alanı' oluşturma macerasında ortaya koyduğu çabalar ve karşılaştığı sorun alanları ile, günümüz COVID-19 salgını sırasında karşılaşılan güvenli, sağlıklı ve sürdürülebilir barınma alanı arayışları arasındaki olası benzerliklere" dikkat çeken **Ali Tolga Özden**, doğal afetler genelinde ve salgın hastalıklar özelinde güvenli yapı üretimi ve yaşam alanı tasarımı yaklaşımlarının nasıl şekillendiğini tartışıyor. Kentsel dayanıklılığın temel göstergeleri üzerinden, COVID-19 salgını ile mücadelenin ana maddelerini tartışan **Zeynep Deniz Yaman Galantini**, kentsel dayanıklılığın mekânsal ve toplumsal dinamiklerin dengeli etkileşimi ve beklenmedik değişimler karşısındaki yönetişim kapasitesinin kesişiminde bulunması gerekliliği üzerinde durarak kent planlama sürecinde değişimi yönetebilme becerisine bağlı olarak kentsel dayanıklılığa ulaşmada "bütünsel yaklaşımın" önemine vurgu yapıyor. **Ebru Tekin Bilbil** ise yazısında, "yaşanamayan kentlerde yaşam ve ölüm çizgisinde kentsel hizmetlerden mahrum, güvensiz, güvencesiz, sağlıksız, pis, kirli, sıkışık ve yersiz olma halini" tartışmaya açarken kentsel dirençliliğin yaşanabilirliğe bir alternatif olarak sunulmasını eleştiriyor. Belirsizliklerin arttığı ve geleceğin öngörülemediği bir dünya düzeni içinde "afet risk yönetimi çerçevesindeki katı, deterministik bakış açısı ve modernist kent planlama kuramlarından miras kalan rasyonalist yaklaşımların yerini, belirsizliği ve değişimi odağına koyan yenilikçi ve yaratıcı yaklaşımların alması gerektiğini" vurgulayan **Deniz Gerçek** ise, dirençlilik, kentsel dirençlilik, kentsel mekânsal dirençlilik kavramlarını ayrı ayrı tanımlayarak bu kavramların farklı disiplinlerle olan ilişkisini ortaya koyuyor.

Sunulan görüşler ışığında, ana başlık olmamasına rağmen tüm yazıların kaçınılmaz odağı haline gelen COVID-19 salgınının, gelecekte kentlerimizin ve tüm yaşam alanlarımızın planlanmasında ve tasarımında eski / yeni bir girdi olduğu sonucuna varabiliyoruz.

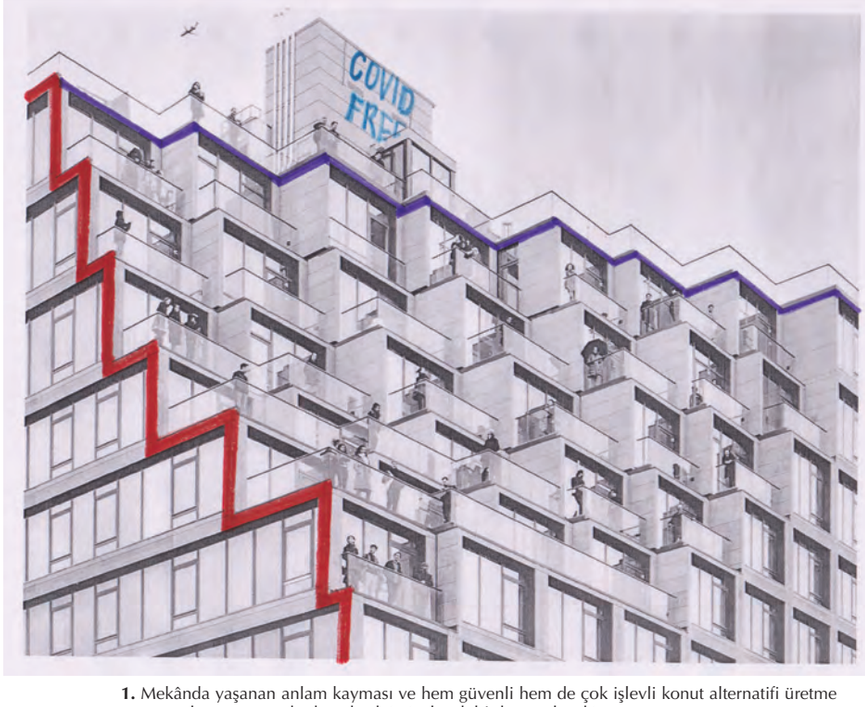
Dosya Editörü: Şebnem Önal Hoşkara

COVID-19 Sonrası Mekânın Değişimi Üzerine Spekülasyonlar

Ali Tolga Özden

2011 yılında gösterime giren Contagion (Salgın) filmi en azından o dönem için Hollywood senaristlerinin ve film yapımcılarının ürettiği belki de sıradan bir "felaket filmi" olarak karşımıza çıkıyordu.[1] Büyük ihtimalle bir çoğumuz bu filmi COVID-19 ya da bilinen diğer adıyla koronavirüs salgını başladıktan sonra ve hatta virüsün yol açtığı hastalığın Ocak - Mart 2020 döneminde Dünya Sağlık Örgütü tarafından önce Küresel Toplum Sağlığı Acil Durumu (30 Ocak 2020) ardından da Mart ayında küresel bir salgın[2] olarak ilan etmesinin ardından izledik. Her ne kadar Contagion filmine benzer ya da daha kötü bir apokaliptik senaryo ile karşı karşıya olmasak da filmin danışmanlarından olan virolog Dr. Ian Lipkin'e göre durumumuz çok da iç açıcı görünmüyor. Dr. Lipkin BBC Türkçe'ye verdiği röportajda, "Bu işin daha ne kadar yayılacağını hiç kimse bilmiyor. Dünyanın üçte birine de yayılabilir, tüm dünya nüfusuna da yayılabilir. Biz yalnızca rakamlar üzerinden spekülasyonlar yapıyoruz" diyordu.[3] Tüm dünya nüfusunun 7 milyar 833 milyon[4] olduğu düşünülecek olursa, insanlık tarihinde bir salgın hastalığın etkileyebilme potansiyeli olan en büyük nüfusa da (şimdilik!) ulaşmış olduğumuzu söyleyebiliriz. Türkiye özelinde rakamlara bakılacak olursa Sağlık Bakanlığı'nın açıkladığı rakamlar üzerinden Aralık ayı ortalarına geçtiğimizde hastalığa yakalanan ve COVID-19 pozitif çıkan kişi sayısı 2 milyona ulaşmışken hayatını kaybedenlerin sayısı ise 18 bin kişiyi aşmaktaydı.[5]

Ali Tolga Özden
Doç. Dr., ÇOMÜ
Mimarlık Bölümü

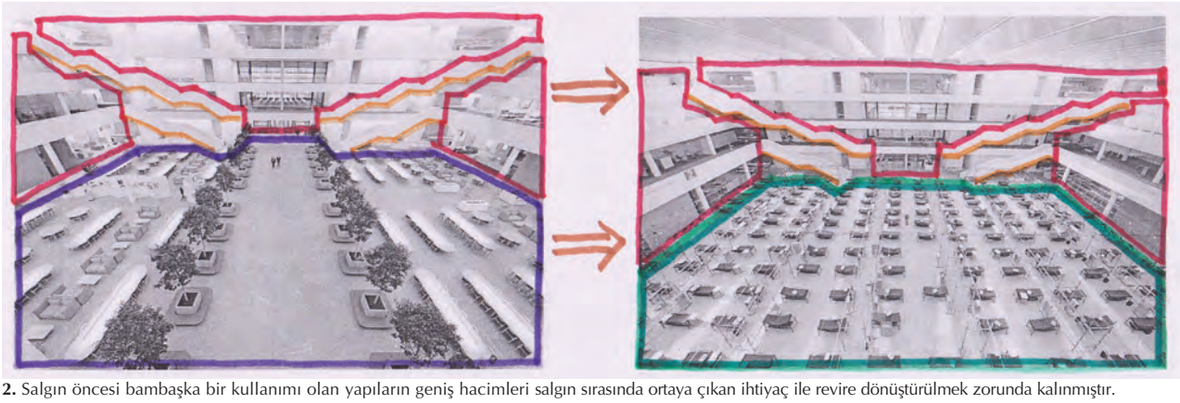
Kaynak: archdaily.com/936916/collectivity-and-the-common-good-how-housing-will-change-thanks-to-corona [Erişim: 01.12.2020]

1. Mekânda yaşanan anlam kayması ve hem güvenli hem de çok işlevli konut alternatifi üretme arayışı salgın sonrasında da çok sık tartışılacak bir konu olacaktır.

COVID-19 aşısı(ları) toplumlar üzerinde etkili oluncaya / virüsün genetiği değişip yayılma hızı ve öldürücülük etkisi çok düşünceye / dünya üzerindeki insanların büyük çoğunluğunun doğal yollardan virüse karşı bağışıklık kazanması gerçekleşinceye kadar, ortalaması %1'e yakın olan koronavirüsün öldürücülük etkisinin dünya nüfusuna oranlanacak olursa 78 milyondan fazla insanın hayatına mal olabileceğini de speküle edebiliriz. COVID-19'un ortaya çıkardığı rakamlar ise (19 Aralık 2020 tarihi itibarıyla) dünya üzerinde 76 milyondan fazla enfekte olmuş insan ve 1 milyon altı yüz seksen binden fazla can kaybı olarak raporlanmaktadır.[6]

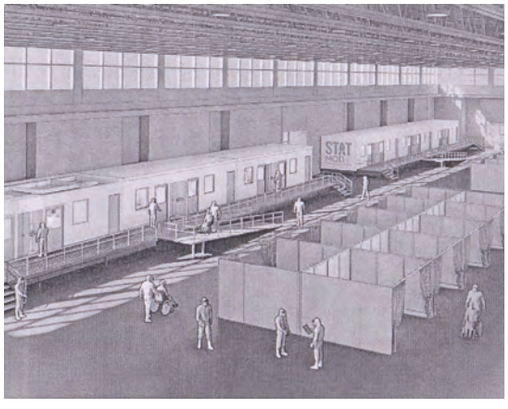
COVID-19 salgını 2020 yılı ile birlikte küresel ölçekte sağlık sorunlarına yol açmış ve bir takım ciddi jeopolitik ve ekonomik krizlerin de doğmasına neden olmuştur.[7] 2015-2016 yılları arasında (afetlere karşı) dirençli yaşam alanları ve kentsel çevreler oluşturulması amacıyla Sendai Çerçeve Sözleşmesi (2015-2030) imzalanmış ve ülkelerin afet risklerini azaltmak için hem yerelde hem de uluslararası alanda işbirlikleri oluşturması planlanmıştır. Afet risk azaltımı için Sendai Çerçeve Sözleşmesi yanında aynı dönemde Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, İklim Değişikliği Üzerine Paris Anlaşması ve Yeni Kentsel Gündem (Ajanda) gibi uluslararası belgeler de uygulamaya sokulmuştur.[8] Sendai Çerçeve Sözleşmesi'nin hedeflediği dirençlilik, aslında afet riskleri ile mücadele etmede ulusal ve yerel ya da toplumsal kapasitelerin artırılması ve güçlendirilmesi üzerinedir. Bu yaklaşım da bütüncül bir bakış açısı ile farklı birçok tehlikeyi (teknolojik, biyolojik ve çevresel) yine etkili olabileceği farklı birçok alanda ölçeği, sıklığı ve şiddeti ile değerlendirmek gerekliliği üzerine kurgulamaktadır. Salgın hastalıkları da biyolojik afetler sınıfında değerlendirmek uygun görülmektedir.

Aslında afetlere karşı konvansiyonel hazırlık ve müdahale senaryoları geliştiren, buna yönelik risk azaltımı tartışmaları yürüten dünya ülkeleri ve uluslararası örgütler 21. yüzyılın belki de ilk salgınına, başka bir ifadeyle görünmeyen, duyulmayan, hissedilmeyen ve ani olarak ortaya çıkarak hızla yayılan bir afet riskine hazırlıksız yakalanmışlardır. Dirençlilik kavramı, ortaya çıkan afet riskleri karşısında normal yaşamın kesintiye uğramadan sürdürebilmesi ve toplulukların afet etkileri ile kendi olanakları doğrultusunda başedebilme kapasitesi olarak da açıklanabilir. Mevcut kentsel doku için ve niteliksiz yapı yığınlarına yönelik afet risklerini tartışırken bu sorunlu alanların deprem, sel, toprak kayması, yangın, patlama vb. afetler karşısındaki kırılganlıklarından bahsediyorduk. Aynı niteliksiz dokunun elle tutulamayan, görülemeyen, duyulamayan bir tehdit karşısında da

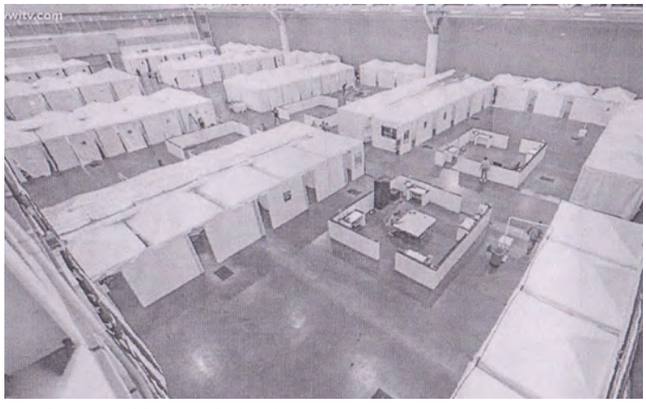

Kaynak:https://twitter.com/fosterpartners status/1252604656330694657 [Erişim: 01.12.2020]

2. Salgın öncesi bambaşka bir kullanımı olan yapıların geniş hacimleri salgın sırasında ortaya çıkan ihtiyaç ile revire dönüştürülmek zorunda kalınmıştır.

Kaynak: https://www.wired.com/story/hospitals-quickly-reshape-treat-covid-19-patients [Erişim: 01.12.2020]

Kaynak: https://www.wearesinova.com/video/news/health/coronavirus/a-great-scenario-empty-beds-at-the-convention-center-field-hospital/289-06c5f701-0cc5-4650-9852-ca7e85a2943 [Erişim: 01.12.2020]

3. Farklı fonksiyonları olan fuar alanı, depo gibi geniş hacimler içerisine hastalar için prefabrik üniteler kurulmuştur.

gerek fiziksel anlamda gerekse halk sağlığı üzerinden ekonomik, psiko-sosyal ve sosyo-kültürel anlamda sürdürülemez olduğu görülmüştür.

Kültürel davranışlar ve dirençlilik kapasitesi toplulukların afetler karşısında gösterdiği tepkiyi belirlemektedir. Bu anlamda eğer bir toplumun kültüründe alışageldiği tehlike ve riskler konusunda bir davranış biçimi oluşmadı ise bunlara yönelik korunma ve "yeni duruma uyum" süreçleri de sorunlu olabilmektedir. Bu durumda salgın hastalığın kentleri kuşattığı süreçte buna karşı geliştirdikleri tepki de kendi bilinçlerinde ve deneyimlerinde kültürel olarak bulunmalıdır. Aksi takdirde bu durumla ilk kez karşılaşan toplulukların davranışları da tahmin edilebilir olmayacaktır. Tıpkı virüsün yayılmasını önlemeye yönelik alınan tedbirlere karşı reaksiyon gösterilmesi, tedbirlerin gevşetilmesi ile birlikte de sanki yeni bir durum yokmuş gibi, hiçbir şey olmamış gibi davranma eğiliminde olmaları gibi.

Dünya Bankası salgın hastalıkların ortaya çıkardığı riskler ve bu risklerin etkileri konusunda genel bir tablo oluşturmuştur. **Tablo 1**'den hareketle COVID-19'un olumsuz etkilerini şu başlıklar altında toplayabiliriz.

Yüksek Ölüm Oranı

Bir salgın hastalığın afet olarak nitelendirilmesinde bulaşma hızı yanında yol açtığı ölüm oranının yüksekliği de önemli bir faktördür. Hastalığın etkili olduğu süreç uzadıkça ve bu hastalığa karşı etkili bir önleme mekanizması da (aşı ve bağışıklık gibi) geliştirilemedikçe ölüm oranının artacağını öngörmek de yanlış olmayacaktır.

RİSKLER
Küresel salgınlar tarih boyunca olmuş ve sıklıkları artma eğilimi göstermiş, özellikle hayvanlardan geçen viral hastalıkların artışı bunda etken olmuştur.
Küresel salgın riski iki temel faktörün birleşimi ile ortaya çıkar: ilki kıvılcım riski (spark risk), salgın ile ilgili ilk belirtinin ortaya çıktığı yer; ikincisi yayılma riski (spread risk), geniş kapsamlı olarak insan nüfusu üzerinde yayılması
Merkez ve Batı Afrika gibi ilk kıvılcım riski yüksek kimi coğrafi bölgelerde dünyanın kalanına göre pandemi hazırlık kapasitesinin olmayışı
Aşma Olasılığı (AO) eğrileri gibi olasılık modelleri ve analitik araçlar pandemi riskini belirlemede ve pandeminin potansiyel ağırlığını tahmin etmede önemli görülmektedir.
Grip çok ciddi bir pandemiye yol açma olasılığı en yüksek patojendir (hastalık yapıcıdır). AO analizleri her yıl %1 olasılık dahilinde grip salgını göstermekte ve bu salgın neticesinde dünya genelinde 6 milyon veya üzeri pnömoni (zatürre) ve grip sebepli ölüm öngörmektedir.
ETKİLER
Pandemiler çok ağır ve geniş çaplı hastalanma ve ölümlere sebep olmakta, orantısız bir şekilde düşük ve orta gelir grubu ülkelerde daha yüksek ölüm oranları ortaya çıkarabilmektedir.
Pandemiler ekonomik kalkınma üzerinde kısa dönemli mali şoklar ve uzun dönemli negatif şoklar dahil farklı kanallardan ekonomik hasarlara neden olabilmektedir.
Korkunun tetiklediği işyerleri ve kamusal toplanma alanları gibi mekânlara yönelik tiksinme gibi bireysel davranış değişimleri de pandemiler süresince ekonomik kalkınmaya yönelik negatif şokların temel sebeplerindendir.
Kimi pandemi sakınım ve müdahale önlemleri belirgin sosyal ve ekonomik kesintilere neden olabilmektedir.
Zayıf kurumsal yapıların ve politik istikrarsızlık mirasının süregeldiği kimi ülkelerde pandemiler siyasi stresleri ve tansiyonları artırabilir. Bu anlamda, karantina gibi kimi salgın müdahale önlemleri de şiddet ve devletle vatandaşları arasında tansiyona neden olabilmektedir.

Kaynak: 2019, "Pandemic: Risks, Impacts and Mitigation", **Disease Control Priorities: Improving Health and Reducing Poverty**. cilt:9, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington, s. 315.

Tablo 1. Dünya Bankası tarafından hazırlanan salgın hastalıkların ortaya çıkardığı riskler ve bu risklerin etkilerine ilişkin tablo

Ekonomik Kayıplar

Özellikle fabrika üretimi, ulaşım, turizm ve otelcilik sektörlerinde ciddi kayıplar oluştuğu değerlendirilmektedir. Henüz salgın sona ermediği için ekonomik kayıpların

toplam rakamlarını elde etmek mümkün görünmüyor ancak dünya ekonomisinin %10'unun turizm sektörü üzerinden döndüğünü düşünecek olursak bu rakamların çok büyük olacağını tahmin etmek hiç de zor olmayacaktır.[9]

Sosyal ve Dini Aktivitelerin Kısıtlanması

Birçok düğün, kutlama, anma gibi sosyal etkinliklerin iptal edilmesi veya yasaklanması; sinema, tiyatro, eğlence mekânlarının kapatılması toplumun sosyal ve kültürel faaliyetlerinde önemli kesintilere yol açmaktadır.[10]

Yerelde Şiddet Olayları ve Anormalliklerin Artışı

Bu konuda detaylı bir araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır ancak dünyanın farklı ülkelerinden ve bölgelerinde aile içi şiddet olaylarında artışlar görüldüğü yönünde haberler gelmektedir.[11] Salgının ve eve kapatılmanın olumsuz psiko-sosyal etkileri olduğu aşikardır. Bu etkilerin aile içinde şiddete dönüşmesi, yeni mağdurlar yaratması gibi sonuçlarının da ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Korku ve Travmanın Yükselişi

Özellikle gelecek kaygısı, işsiz kalma korkusu, aç kalma korkusu gibi korkular salgınla birlikte çok fazlaca rastlanan ve ağır travmatik sonuçlar doğurma potansiyeli olan durumlar olarak görülebilir.[12]

Mekânın Anlam Kayması

Sosyal mesafenin korunması ve hastalığın yayılmasını engellemek için birçok mekân (eğlence yerleri, alışveriş merkezleri, çeşitli dükkanlar, restoranlar, kafeler, düğün salonları, sinema ve tiyatro salonları, dini tesisler ve diğerleri) bir süreliğine kapatılmıştır. Bu mekânların sahiplendiği işlevler ise büyük oranda geçici olarak askıya alınırken bu mekânlara alternatif mekânların üretilebilmesi de çoğunlukla mümkün olamamıştır. Kimi mekânlar ise taşıdıkları fonksiyonu başka mekânlara ama özellikle konuta aktarmaya çalışmışlardır. Okulların, üniversitelerin, çeşitli kursların, ofislerin, iş yerlerinin büyük bir kısmı çevrimçi eğitim, online-alışveriş ve ticaret, çevrim içi toplantılar gibi etkinlikleri aslında önceden de var olan ama hiçbir zaman bu kadar kısa sürede ve bu kadar yoğun bir biçimde kullanılmayan bir sanal ortam - dijital mekân üzerine taşımak zorunda kalmışlardır. Konutun "ev" işlevi dışında eğitim, kültür ve çalışma mekânı olarak birden çok fonksiyonu üstlenmesi hem ekonomik hem fiziksel hem de sosyo-kültürel birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. (**Resim 1**)

İşlevselliği, güvenliği, yerelliği ve estetiği ile çokça eleştirilen konut yapıları şimdi de üzerlerine zorunlu olarak aldıkları karma kullanım fonksiyonu ile kapasitelerini fazlaca aşmış durumdadır. Bir mekânda kullanımın değişimi ya da mekânın işlevinden dolayı anlam kayması zaman içinde sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik değişimler çerçevesinde ihtiyaçların da değişimi ile normal olarak gözlemlenebilir bir duruma işaret edebilir. Ancak mekânda kimi işlevlerin bir anda yok olması (kapatılan mekânlar ve işlevleri) ile kimi mekânlarda da yeni ve birden fazla işlevin aniden ortaya çıkması (konutun karma kullanımı) bireysel kullanıcıların ve toplumların hazmedebileceği bir süreç içerisinde olmamıştır. Dirençlilik kavramının tasarımda ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilebilecek esnek mekân anlayışı da aslında salgın döneminde sıklıkla test edilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekânın hem normal günlük yaşam sürecinde hem de acil durumlar ortaya çıktığında dönüşebilme yani esneyebilme kapasitesi daha çok teorik olan bir tartışmayı tüm dünyada bir anda uygulanmaya çalışılan bir laboratuvar ortamına dönüştürmüştür. Bu durumda azımsanamayacak kadar çok insan adeta birer denek olarak ve çoğunlukla da gönüllü olmadan kendilerini bir deneyin içinde buluvermişlerdir!

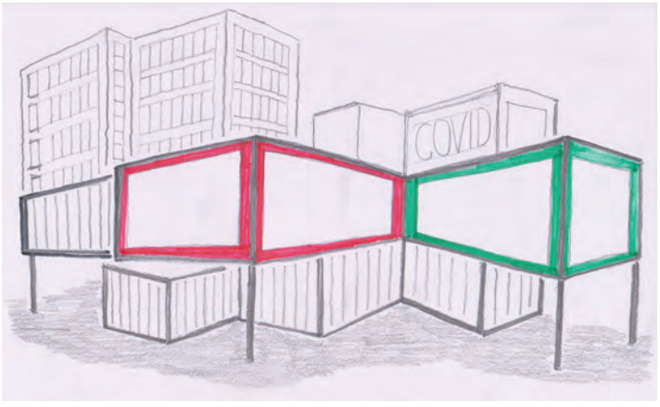
Konut dışında diğer mekânların da (yollar, kamusal alanlar, açık alanlar, aktif ve pasif yeşil alanlar ve diğerleri) salgın sürecinde kullanımı ve yüklendiği anlamlar değişmiştir. Her şeyden önce insanların sosyalleşmek, biraraya gelmek, iletişim kurmak, dinlenmek, rekreatif faaliyetlerde bulunmak, toplantı ve gösteri yapmak gibi temel haklarını kullanabildikleri, bir yerden bir yere ulaşmak için kullandıkları bu mekânlar da kimi zaman kısmen kimi zaman ise bütünüyle kullanıma kapanmış, ulaşılabilirliği ortadan kalkmıştır. Çeşitli yaş gruplarına yönelik sokağa çıkma yasakları ve kimi bölgelerde uygulanan hafta sonu sokağa çıkma yasakları gibi evlere kapatıldığımız bu sürecin mekân kullanımı açısından büyük anlam kaymalarına yol açtığını söylemek doğru olacaktır.

COVID-19 salgını ile karşı karşıya kalınan kırılganlıklar gerek kendinden önceki tartışmaların öne çıkardığı konuları tekrar gündeme taşımış (gelir adaletsizliği, altyapı sorunları, sürdürülemez kentsel alanlar, yapı üretim süreçleri, çevre sorunları vb.) gerekse yeni bir takım tartışmaları (mekânın anlam kayması, konut kavramı, görünmeyen-hissedilmeyen-anlaşılmayan tehditler, sosyal mesafe, izolasyon - karantina vb.) da gündeme getirmiştir. Bu tarışmalar kimi zaman birbirini tamamlarken kimi zaman ise karşıtlıklar oluşturmaktadır.

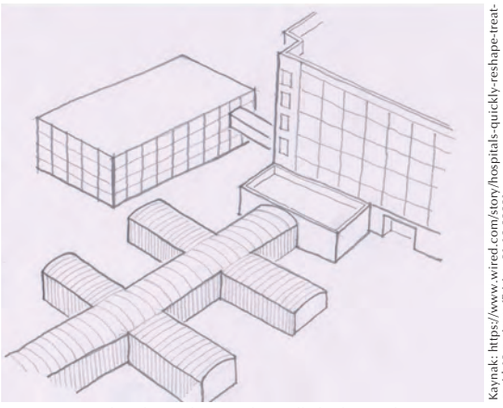
SALGIN SIRASINDA VE SONRASINDA MEKÂNIN KULANIMI ÜZERİNE SPEKÜLASYONLAR

Tekeli salgının yayılma sürecini sosyo-mekânsal bir olgu olarak tanımlamaktadır.[13] Buna bağlı olarak da yayılmanın yani salgının etki alanının kontrol edilmesi için sosyal "iletişim / etkileşim"in ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmektedir. Bu anlamda diğer bir tamamlayıcı önlem de içerisinde yoğun, kalabalık ve yakın bir iletişimin yani yüz yüze iletişimin (ilişkinin) bulunmadığı yeni bir sosyal ilişki sistemi kurgulanmasıdır. İzolasyon, karantina ve eve kapatılma ile sosyal iletişimin ortadan kaldırılmasına çalışılmakta, maske - sosyal mesafe - hijyen şartları ile de yeni bir sosyal ilişki sistemi kurulmaktadır.

Sağlık kuruluşları bünyesinde olup da "pandemi" hastanesine dönüştürülen kimi sağlık yapıları da COVID-19 hastaları dışında başka hasta kabul etmemeye veya çok sınırlı olarak kabul etmeye başlamıştır. Bu durum sağlık yapılarında pandemi esasına dayalı bir altyapı ve mekânsal çözümleme ihtiyacı olduğunu göstermiş, mevcut yapıların böyle bir afet karşısında esnek kullanım, dönüşebilme, erişilebilme ve kapasite artırma anlamında yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini açığa çıkarmıştır. (**Resim 2, 3**)

Kaynak: https://www.expresshealthcare.in/covid19-updates/how-covid-19-is-transforming-hospital-design/422712 [Erişim: 01.12.2020]

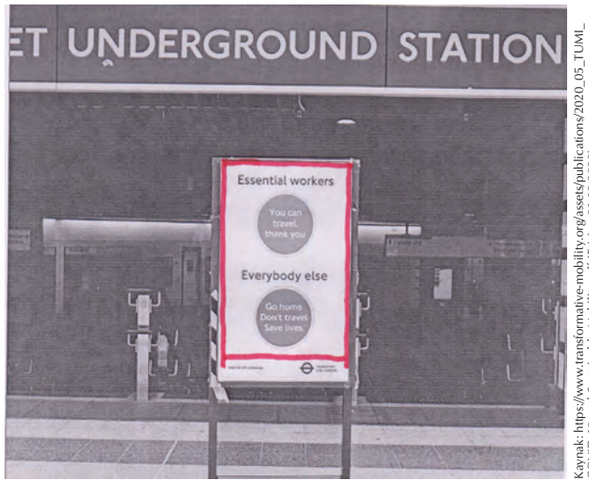
Kaynak: https://www.wired.com/story/hospitals-quickly-reshape-treat-covid-19-patients [Erişim: 01.12.2020]

4. Salgında mekânsal kapasitesi yeterli olmayan sağlık yapılarına prefabrik ilave birimler ile kapasite artışı arayışları düşünülmüş ve kimi ülkelerde uygulanmıştır.

Farklı afet tehlikeleri ve özellikle çoklu afetlere hazırlık açısında sağlık yapılarının fiziksel, yönetimsel ve ekonomik kapasiteleri yeniden değerlendirilmelidir. Asıl olan, normal yaşam koşullarında hastane işlevini sürdüren bu yapıların ihtiyaç dahilinde acil durumlarda (örneğin salgın hastanesi niteliğine dönüşerek) beklenen olağanüstü koşullarda hizmet sürdürülebilirliğini sağlaması ve aynı zamanda ihtiyaç duyulan diğer sağlık hizmetlerini de sürdürebilmesi olmalıdır. (**Resim 4**)

Salgın sırasında mekânın kullanımına yönelik tedbirlerin başında sosyal mesafenin korunması ve hijyen koşullarına uyulması gibi temel bir takım salgın kontrol önlemleri alınmaya çalışılmaktadır. Buna yönelik olarak da özellikle mekânın kullanımında sosyal mesafe kurallarını sağlama hedefli geçici bir takım düzenlemeler (zeminde mesafe kurallarını gösteren uyarı ve şekiller gibi) de yapılmaktadır. Aynı şekilde kafe, restoran gibi mekânların oturma düzenlerinde yapılan değişiklikler; otellerde sunulmaya çalışılan hijyen standart ve sertifikaları; kamusal açık alanlarda ve kamu yapılarında bulunan mobilyaların oturma düzenleri (banklar gibi); hijyen noktaları (el dezenfektanı araçları); ofis, satış birimleri ve kasa-ödeme noktalarında alınan bariyer önlemleri gibi geçici bir takım mekânsal düzenlemeler de salgının kontrolü için yapılan ve sıklıkla karşılaşılan düzenlemeler olarak görülebilir. Bu geçici olarak düşünülen salgın kontrol düzenlemeleri ise hastalığın yayılımı, etkililiği ve süresi henüz bilinemediğinden kalıcı olmaya yönelik bir takım alışkanlıklara da evrilebilme potansiyeli taşımaktadır. Salgının birkaç yıl daha sürmesi durumunda bu tip mekânsal kullanımlar hastalığın yaratacağı travmatik etkiler ile de birleşince insan davranışlarında kalıcı bir takım korunma refleksleri de geliştirebilir. Toplumun kültürel olarak da alışageldiği bir afet tehlikesi anlayışı olmayan bu olağan dışı duruma uyum süreci de salgının süresi ve etkiliği ile doğrudan ilişkili olacak, konvansiyonel önlemlerin yanında salgına özel önlemler de yaşamın bir parçası olarak toplum içinde kabul görebilecektir.

Salgın sürecinde, mekân alternatifi üretilmesi, kimi fonksiyonlara erişebilme, açık alan ve doğaya ulaşma, güvenli ulaşım-alışveriş-çalışma koşulları, sağlık hizmetlerinden faydalanma gibi birçok mekân, çevre, servis ve altyapı kullanımında da sosyal adalet ve ekonomik eşitliğin olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla gelir adaletsizliği, ağır çalışma koşulları, sosyal güvencenin olmayışı ve hizmetlere ulaşmada yaşanan adaletsizlikler salgın

Kaynak: https://www.transformative-mobility.org/assets/publications/2020_05_TUML_COVID-19-and-Sustainable-Mobility.pdf [Erişim: 01.12.2020]

5. Bir metro istasyonu girişinde uyarı: "Zorunlu çalışanlar - Siz seyahat edebilirsiniz teşekkürler / Diğer herkes - evinize dönün seyahat etmeyin hayatlar kurtarın"

sürecinde bireylerde, aile içinde ve topluluklarda ortaya çıkan huzursuzluklar, travmatik etkiler, şiddet kullanımının artması ve hatta çatışmaya dönüşen gerilimlerin de önemli birer tetikleyicisi olarak görülebilir. Salgın öncesinde de var olan bu eşitsizlikler salgın döneminde de kendisi göstermiş; dirençli fiziksel yaşam alanlarına sahip olmayan topluluklar bu sürecin travmatik etkilerini daha fazla hissetmiş ve salgın öncesinde de sürdürülebilir mekân alternatiflerine sahip olmayan bu topluluklar izolasyon, karantina, işsizlik ve ekonomik bunalımlar eşliğinde daha ağır bir dönem geçirmektedir. Sosyal adaletsizliğin, iş güvencesinin, sürdürülebilir sağlık güvencesinin, gelir dağılımındaki adaletsizliğin, fakirliğin aslında toplumsal kırılganlıklarda başat rol aynadığını söyleyebiliriz.

Salgın süresince kentsel yaşamda en çok kullanılan sistemlerin başında gelen toplu ulaşım sistemi de hastalığın yayılması riski sebebiyle oldukça ciddi bir endişe kaynağı olmuştur. Hem salgın sürecinde hem de salgın sona erdikten sonra normal yaşama dönüldüğünde de toplu taşıma sistemlerinin yeniden tasarlanması ve gelecekte karşılaşılabilecek benzer tehlike ve riskler karşısında daha dirençli sistemler oluşturmak için tartışmalar olacaktır. (**Resim 5**)

Konutun tarihinde hiç olmadığı kadar karma bir kullanım ile karşı karşıya kalması konut mimarisinde ve inşa-

Kaynak:https://www.archdaily.com/949088/seoul-city-architectural-ideas-competition-preparing-for-the-post-covid-19-era/5f7c6da563c017069100057-seoul-city-architectural-ideas-competition-preparing-for-the-post-covid-19-era-image [Erişim: 01.12.2020]

6. Salgın sonrası daha fazla yeşil alan, daha fazla açık alan talebi kentsel tasarım alanının önemli bir tartışma konusu olmaya devam edecek.

asında sağlıklı alternatiflerin üretiminin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Hem iç mekân kullanımı hem de konut çevresi alanlar, yarı kamusal alanlar gibi çok da üzerinde durulmayan, tasarım süreçlerinde önemsenmeyen mekânlar bu salgın sürecinde daha da önemli hale gelmiştir. Konutun kapalı mekânları yanında yarı-açık ve açık alanları (balkon, teras vb.) da aynı şekilde temel fiziksel ihtiyaçları (açık hava, peyzaj, güneş ışığı, rüzgar, temiz hava vb.) karşılayabilme potansiyeli ile önemli mekânlar haline gelmiş ya da en azından tartışılmaya başlanmıştır. Bu sebeple salgın sürecinde örneğin ülkemizde apartman yapıları başta olmak üzere birçok yapıda balkon ve teras alanlarının açık hava ihtiyacını güvenle karşılayabilecek mekânlar olduğu da deneyimlenmiştir. (**Resim 6**) Benzer bir şekilde de yine pasif iklimlendirme ve havalandırma konusu da öne çıkan tartışma konularından birisi olmuştur. Yapıların sağlık koşulları açısından havalandırılmasının ne kadar önemli olduğu, yapay havalandırma sistemlerinin salgın sürecinde taşıdığı riskler de önemli bir deneyim olmuştur.

Kentsel alanların kontrolsüz büyümesi birçok afet için tetikleyici neden olarak kabul edilmektedir. Depremlerin daha fazla yıkım ve can kaybına neden olması, artan kentsel seller, etkisini daha çok hissttiren küresel iklim değişimi gibi birçok olayda doğanın tahrip edilmesi, ekolojik dengenin bozulması ve rant amaçlı sağlıksız yapılaşma önemli sebepler olarak görülmektedir. Hayvanlardan insanlara bulaşan virüsler ve bu virüslerin neden olduğu salgın hastalıklar da aslında temelinde doğanın ve ekolojik dengeni bozulması ile doğrudan ilişkilidir. Zoonetik bir salgın olarak kabul edilen COVID-19 salgını da bir kez daha bu gerçeği göstermiştir. Bu sebeple hem doğayla hem de çevresel faktörler ve diğer yaşam türleri ile (virüsler dahil) yeni bir biyolojik ve sosyal diyalog kurulması gerçeğiyle karşı karşıya olduğumuzu söylemek mümkündür.[14] Gerek mekânda anlam kayması gerekse mekânsal gelişimin doğa üzerindeki baskısı bundan sonra da en çok tartışma yürütülecek alanlardan birisi olmaya adaydır. Salgının etkileri (eğer) ortadan kalkacak olursa eski normale dönüş mü yoksa yeni normalin toplumsal olarak kabul edilmesi mi konusu da bir başka tartışma alanı olacaktır. Kimi geçici önlemler ve bazı mekânsal düzenlemeler salgın sonrasında da kullanılmaya ve kabul görmeye devam edecektir. Bu deneyimleri hafızasına yerleştiren insan toplulukları bundan sonra da benzer tehlikeler ile karşı karşıya kalabileceğinin farkında olacak ve buna göre hazırlıklı olmaya çalışacaktır. Bu yönde tarih boyunca farklı afet türlerine yönelik risk azaltma hedefli önlemler (sellere karşı barajlar, depremlere karşı daha sağlam yapım sistemleri ve malzemeleri, şiddetli fırtınalara kaşı sığınaklar gibi) geliştiren topluluklar mutlaka salgınlara karşı da yeni risk azaltıcı önlemleri uygulamaya çalışacaktır.

SON SÖZ YERİNE

Salgın süreci belki sonunda ortaya bir salgın mimarisi çıkarmayacak ancak toplumsal kırılganlıkları, kontrolsüz ve sürdürülemez kentsel büyümenin ekosistem üzerindeki baskısını, dirençli mekânsal düzenlemeler ve toplumsal yapı için hangi alanlarda önemli boşluklar olduğunu bir kez daha gün yüzüne çıkaracaktır. Bu sebeple salgın sonucunda (eğer son bulacaksa!) büyük dönüşümler, başkalaşımlar, toptan yeniden yapım gibi çok iddialı bazı öngörülerde bulunmak doğru olmayabilir. Salgın sonrası insanlar kuvvetle muhtemel eski normal yaşam alışkanlıklarına geri dönecek ancak kırılganlıklarını sorgulayacaktır. Bununla birlikte geçmiş deneyimlerimiz bu anlamda çok umut da vaad etmemektedir. 1999 yılında 18.000 insanın canına mal olup, onbinlerce insanın ağır fiziksel ve psikolojik travmalar geçirmesine, çok büyük bir ekonomik kayba neden olan Marmara Depremleri sonrasında bugün depremi bekleyen İstanbul megapolünde halen daha deprem sonrasında kullanılması elzem olan açık toplanma alanlarının akıbetini tartışıyor olmamız ciddi bir hayal kırıklığıdır. Bu örnek henüz fiziksel olmadığı gibi zihinsel anlamda da dirençlilik kültürünü yerleştiremediğimizi ispatlar niteliktedir. Bu sebeple elbette COVID-19 salgını sonrası hem ulusal ölçekte hem de uluslararası alanda bir takım risk azaltıcı önlemlere yönelik adımlar atılacaktır ancak gelir adaletsizliği, fakirlik, iş güvencesi olmayışı, sosyal adaletsizlik gibi çok daha derin ve köklü sorunlar çözülemedikçe atılacak adımlar da çok sınırlı kalacaktır. Bu da toplumun bir sonraki salgına da yine kırılgan ve hazırlıksız bir biçimde yakalanması anlamına gelecektir. ❖

NOTLAR

1. URL1: "Contagion" https://www.imdb.com/title/tt1598778 [Erişim: 01.08.2020]
2. Allam, Z.; Jones, D. S. 2020, "Perspective On the Coronavirus (COVID-19) Outbreak and the Smart City Network: Universal Data Sharing Standards Coupled with Artificial Intelligence (AI) to Benefit Urban Health Monitoring and Management", **Healthcare**, cilt:8, sayı:1, makale:46.
3. URL2: "Contagion (Salgın) filminin danışmanı virolog Dr. Lipkin: Koronavirüsün son salgın olduğunu düşünmüyorum, daha ölümcül virüsler çıkabilir" https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52373968 [Erişim: 01.08.2020]
4. URL3: https://www.worldometers.info/world-population [Erişim: 01.12.2020]
5. URL4: https://covid19.saglik.gov.tr [Erişim: 01.12.2020]
6. URL5: https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries [Erişim: 01.12.2020]
7. Djalante, R.; Shaw, R.; DeWit, A., 2020, "Building resilience against biological hazards and pandemics: COVID-19 and its implications for the Sendai Framework", **Progress in Disaster Science**, cilt:6, ss.1-7.
8. Djalante, Shaw, DeWit, 2020.
9. Musa, G. U., 2020, "COVID-19: The Global Pandemic and Cities' Resilience", https://www.linkedin.com/pulse/covid-19-global-pandemic-cities-resilience-godswill-unekwuojo-musa [Erişim: 01.12.2020]
10. Musa, 2020.
11. Musa, 2020.
12. Musa, 2020.
13. Tekeli, İ. 2020, "COVID-19 Krizi Bizim Yaşamımızı ve Kentleri Nasıl Etkiliyor ve Etkileyecek?" https://www.academia.edu/44126084/Covid_19_Krizi_Bizim_Yaşamımızı_ve_Kentlerimizi_Nasıl_Etkiliyor_ve_Etkileyecek_ [Erişim: 01.09.2020]
14. Sadati, A. K.; Lankarani, M. H. B.; Lankarani, K. B., 2020, "Risk Society, Global Vulnerability and Fragile Resilience; Sociological View on the Coronavirus Outbreak", Shiraz E-Med Journal, cilt:21, sayı:4.

Kentsel Dayanıklılık Perspektifinde Salgınlarla Mücadele

Zeynep Deniz Yaman Galantini

21. YÜZYILIN POPÜLER KAVRAMLARINDAN BİRİ "DAYANIKLILIK"[1], COVID-19 VE KENT PLANLAMA

Son altı aya baktığımızda görüyoruz ki, insanlık bir asırdır 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Vuhan eyaletindeki ilk vakanın ortaya çıkması ile başlayan ve 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilen COVID-19 salgınından daha "beklenmedik" bir krizle karşılaşmadı. COVID-19 salgınının, Sanayi Devrimi ile başlayıp 21. yüzyılda artarak devam eden doğa tahribatının neticesinde, bilim insanlarının uzun yıllardır tahmin ettiği ve dile getirdiği, ancak yine de tüm dünyayı hazırlıksız yakalayan "beklenmedik" bir "doğa odaklı afet" olduğunu söyleyebiliriz. Geçmiş dönemlerde yaşanan salgınlar incelendiğinde, bilhassa kentsel mekândaki sağlıksız yaşam koşullarının tetiklediği kolera pandemilerinin, sağlık ve çevre odaklı modern bir şehircilik anlayışının kurulmasına katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Peki, bu tarz "doğa odaklı afetler" öngörülebilir mi? Şüphesiz öngörülebilseydi, salgınlara neden olan esas sorunlarla mücadele edilirdi. Bu noktada, Taylor'ın kent planlama pratiklerinin geleceği için gündeme getirdiği önemli soruyu[2] hatırlayalım: Sürekli değişim ve belirsizlikle tanımlanan bir dünyada "planlama dünün sorunlarını çözmeye mi mahkûmdur"?

Tüm dünyanın karşı karşıya kaldığı COVID-19 salgınının yarattığı krizin tüm boyutlarıyla nasıl yönetilmesi gerektiği ve en az zararla nasıl kurtulabileceği konusunda bir fikir birliğine varmak zor. Gelinen noktada, öngörülememiş olan bu salgının ortaya çıkardığı toplumsal ve kentsel ihtiyaçların en "sürdürülebilir" şekilde karşılanması ve en "dayanıklı" kentsel sistemlerin oluşturulabilmesinin, mücadele sürecinin temel eksenlerinden biri olması gerektiği aşikârdır. Bu kapsamda, kent planlama pratiklerinin katkısı hayati öneme sahiptir. Bugün beklenmeyen değişimlerin, özellikle çevresel sorunlara bağlı olduğu, kentsel gelişme kararlarında çevresel boyutun göz ardı edilmesi sonucu, iklim değişikliği gibi beklenmeyen sorunların ve bu sorunların yarattığı beklenmedik başka tehditlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Salgının bulaş hızının artması ve dünyada karantina uygulamalarının başlamasıyla da, salgın-mekân ilişkisi çokça konuşulmaya başlanmış;

- Daha düşük yoğunluklu yerleşimlerin planlanması ya da kentten ziyade kırsala olan ilginin artması,
- Doğayı koruma kaygısı içeren planlama yaklaşımlarının benimsenmesi gerektiğinin savunulması,
- Birçok şirketin evden çalışmayı desteklemesiyle ofis binalarının boşalması,
- Ulaşımda toplu taşıma teşvik edilse de, bu dönemde özel araçların daha güvenli bulunması,
- Gıda ve diğer ihtiyaçların internet ortamından sağlanmasıyla AVM ya da diğer ticaret alanlarının vasıfsız durumda kalması,
- Mekân tanımının ve mekândan beklentinin değişmesi,

gibi çeşitli tartışmalar yaygınlaşmaya başlamıştır.

Kent planlamada ortaya çıkan her yeni tartışmanın ya da kavramın, "kelebek etkisi"[3]ni anlamamıza yardımcı olması önemlidir. Kelebek etkisini, 1960'ların kapsayıcı planlama (comprehensive planning) ve 1970'lerin sistem yaklaşımıyla (systems approach) ilişkilendirmek yerinde olacaktır. Kapsamlı planlama yaklaşımını, sistem yaklaşımının bir biçimi olarak kabul eden Cooper ve diğerleri[4] henüz 1971 yılında yayınladıkları çalışmalarında, söz konusu yaklaşımların, giderek karmaşıklaşan dinamik süreçlerle başa çıkmak için yeterli olmadığını ifade etmişler ve ancak yeterince durağan bir dünyada, olağanüstü yetenekli paydaşlar tarafından tasarlanarak yürütülecek planların başarılı olabilme ihtimalinden bahsetmişlerdir. Günümüzde statik bir planlama anlayışının yetersizliği, modern kentsel süreçlere eşlik eden belirsizlik ve karmaşıklıkla daha da görünür hale gelmektedir. Böylece, beklenmedik değişimler nedeniyle geleceğin giderek daha da belirsiz göründüğü durumlarda, sadece küresel riskleri ortadan kaldırmak için değil, aynı zamanda risklerin beraberinde getirdiği değişimleri yönetme ihtiyacından dolayı, kent planlamada daha karmaşık yaklaşımların gündeme getirilmesi gerekli görülmüştür. (**Resim 1**) Bu kapsamda, "dayanıklılık" kavramının kent ölçeğinde önemli hale gelmesi ilk kez 2002'de Johannesburg'da gerçekleşen Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde, "küresel çevresel değişim" kapsamında sürdürülebilirliği destekleyen bir kavram olarak kullanılmasıyla başlamıştır. Ayrıca bu gelişmeyle birlikte, kentsel kalkınma ve kent planlama konularıyla ilgili çalışmalarda tanımlanmaya çalışılan bir kavram haline gelmiştir.

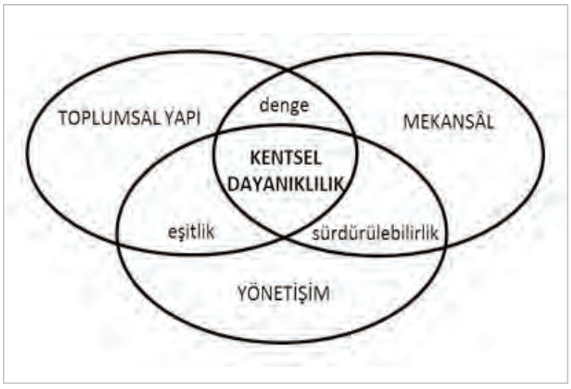
2000'li yılların en popüler kavramlarından biri olan "kentsel dayanıklılık", kapsayıcı bir kavram olduğundan pandemi karşısında temel kent planlama hedeflerinin

Zeynep Deniz Yaman Galantini
Dr., Şehir ve Bölge Plancısı

DÖNEM	1900'ler-1950'ler	1950'ler-1990'lar	2000'ler
PARADİGMA	Kentler bir makinaya benzetildi	Kentler sistemler olarak tanımlandı	Kentler karmaşık sistemler olarak tanımlandı
KENT PLANLAMANIN TEMEL FİKRİ	Kentler, deterministik ve yukarıdan aşağıya planlarla kontrol ediliyordu	Stratejik planlama ve uzun vadeli perspektifler önem kazanıyordu	Planlama, belirsiz geleceğin karmaşık kentsel sorunlarına cevap vermeye çalışıyor

Kaynak: Yaman Galantini, Z. D., 2019, "Belirsizliklere Karşı Kurumsal Dayanıklılık ve Beş Bileşenli Kent Planlama Süreci", Dünya Şehircilik Günü 43. Kolokyumu: "Planlama, Kavramlar ve Arayışlar" Bildiri Sunumu, 7-9 Kasım 2019, TED Üniversitesi, Ankara.

1. Kent Planlama Paradigmalarındaki Dönüşüm

2. Kentsel Dayanıklılığın Temel Bileşenleri

Kaynak: Şu kaynaktan uyarlanmıştır: Lebel; Anderies; Campbell; Folke; Hatfield-Dodds; Hughes; Wilson, 2006.

3. Kentsel Dayanıklılığın "Yönetişim Başarısına" Katkısı

tanımlanması konusunda bir çerçeve çizebilmektedir. Bunun için, öncelikle dayanıklılık kavramının tanımlamasını yaptıktan sonra salgınla mücadele bakımından kent planlamada dayanıklılığın odaklanılması gereken ilkelerini genel hatlarıyla açıklayabiliriz.

DAYANIKLILIK-KENTSEL DAYANIKLILIK

Dayanıklılık, sosyo-ekolojik sistemlerin değişimlerle başa çıkma, uyum sağlama ve değişimi yönlendirmenin yanı sıra, belirsizlik ve beklenmedik değişikliklerle birlikte yaşamaya alışma kapasiteleriyle ilgili kapsamlı bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir Brand ve Jax tarafından.[5] Servillo ve Reimer dayanıklılığı, değişimler ve değişimlerin neden olduğu tehditler karşısında "normale dönüş" (return to normalcy) olarak tanımlamıştır.[6] Öte yandan, Davoudi'nin, sistemlerin doğasının zaman içinde bir dış etkene bağlı olmaksızın, herhangi beklenmeyen bir tehdit olmadan da değişebileceğini, dayanıklılığın da normale dönüş olarak değil, karmaşık sosyo-ekolojik sistemlerin değişme, uyum sağlama ve dönüşme yeteneği olduğunu ifade etmektedir ve güçlü olanın hayatta kalması bakımından "evrimsel" bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır.[7]

Bu üç bakış açısı, dayanıklılığın kent planlama sürecine entegre edilmesinde, kavramın evrimsel tanımını kullanarak değişimi başarılı yönetmek ve kentlerin hızlı toparlanma kapasitesini artırmak açısından oldukça önemlidir. Örneğin, Dos Santos ve Partidário[8] dayanıklılık temelli stratejik planlama yaklaşımını önerdikleri SPARK (Strategic Planning Approach for Resilience) projesinde, planlama sürecinin değişimi yönetebilme kapasitesinin olabilmesi için gereken bileşenler arasında yenilikçiliği, sürekli öğrenmeyi ve paydaşlar arası iletişimi tanımlamışlardır. Davoudi ve diğerleri[9], Londra iklim değişimine uyum stratejisi için evrimsel dayanıklılığın tanımından yararlanarak iklim değişikliğine uyumu sosyal ve kurumsal öğrenmeyi içeren sürekli bir süreç olarak değerlendirmişlerdir. Lu ve Stead[10] ise, Rotterdam'da iklim değişimine karşı kentsel dayanıklılığın geliştirilebilmesi açısından hem dışsal tehditlerle başa çıkma ilişkisi hem de normale dönüş için altı temel hususa vurgu yapmıştır: 1. Mevcut durumu dikkate almak; 2. Eğilimlere ve olası tehditlere dikkat etmek; 3. Hedef belirlemek; 4. İnisiyatif kullanmak; 5. Kamusal eylemlere önem vermek; 6. Geçmiş başarısızlıklardan ders çıkarmak. Örneklerden de anlaşılacağı üzere, dayanıklılığın evrimsel tanımından gelen "dinamik karakteri" ve "beklenmeyen değişimlere hazır" bir sistem tanımlama amacı, günümüz kent planlama pratiklerinde ihtiyaç duyulan "kapsamlı-sistem planlaması" yaklaşımlarını içeren, kelebek etkisini anlamamıza yardım eden bir süreç sunabilecek ve planlamaya yeni bir bakış açısı katarak, belirsizliklere karşı farkındalık yaratabilecektir.

COVID-19 SALGINI İLE MÜCADELEDE KENTSEL DAYANIKLILIĞIN ÖNCELİKLİ NİTELİKLERİ

İnsanoğlunun gelişmek ve ilerlemek için doğaya yaptığı müdahalelerin sonunda değişimlere karşı kontrolü elinde tutabildiğini söylemek gerçekçi olmaz. Ancak, kapsamlı-sistem planlaması yaklaşımı sayesinde kontrol dışı gelişmelere uyum sağlayabilecek ve nihayetinde dengeyi yeniden sağlayabilecek kapasiteyi geliştirebilmesi mümkündür. Bunun için de kentsel dayanıklılığın mekânsal ve toplumsal dinamiklerin dengeli etkileşimi ve beklenmedik değişimler karşısındaki yönetişim kapasitesinin kesişiminde bulunması gereklidir. (**Resim 2**) Mekânsal perspektifte doğal çevre koruma kullanma dengesinin varlığı, kentsel gelişme kararlarında sürdürülebilirlik kavramı temelinde doğal eşiklerinin dikkate alınması ve sosyo-ekonomik toplumsal eşitliğin sağlanması, bütüncül bir yaklaşımla kentsel dayanıklılığın oluşturulmasına olanak tanıyacaktır. Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, kent planlama sürecinde değişimi yönetebilme kapasitesinin gelişmesi esasen kent planlama paydaşlarına ve paydaşlar arasındaki ilişkilere bağlıdır. Çünkü öncelikli olarak paydaşların ve paydaşların aralarındaki ilişkinin net olarak tanımlanması, hem dayanıklılığı geliştirecek kent planlar, stratejiler ve yasalar gibi araçların ortak akıl ve işbirliğiyle oluşturulabilmesine hem de bu yolla toplumsal dayanıklılığın sağlanmasına temel oluşturmaktadır.

Bu kapsamda, kentsel dayanıklılığın "yönetişim başarısını" sağlamada anahtar bir kavram olarak kullanılması, salgınla mücadelenin birincil ilkesi olmalıdır. Lebel ve diğerleri[11] *Governance and the capacity to manage resilience in regional social-ecological systems* başlıklı çalışmalarında, yönetişimin dayanıklı olabilmesi için olmazsa olmaz üç nitelik tanımlamışlardır: katılım; çok merkezli ve çok katmanlı kurumlar; sorumlu yetkililer. Salgınla mücadele kapsamında, toplumun yönetime güven du-

yabilmesi, seferberlik yaratılabilmesi ve birlikte yaşama / hareket etme bilincinde olabilmesi için, planlama süreçlerine katılımın sağlanması çok önemlidir. Toplumun salgınla dayanıklı bir mücadele sergileyebilmesi, tüm aktörlerin ortak çalışmasını gerektirir. Bu katılım ne kadar çok ve farklı ölçeklerden paydaşla sağlanabilirse o kadar fazla bilgi akışı, işbirliği, koordinasyon ve sosyal dayanışma sağlanabilir. (**Resim 3**) Salgın sürecinin bizlere hatırlattığı en önemli hususlardan biri, "birlikte yaşamayı" öğrenmek zorunda olduğumuzdur. Mulligan ve diğerlerinin[12] dediği gibi toplumsal dayanıklılık, sosyal dayanışma, sosyal içerme ve sosyal uyum sağlandığında inşa edilir. Elbette sürecin sağlıklı yönetilebilmesi, hızlı yanıtların alınabilmesi için sorumlu bir yetkilinin olması şarttır. Böylelikle toplumdaki kırılgan grupların ve bütün olarak toplumun uyum kapasitesini yönetmek mümkün olacaktır. Bu süreçte özellikle, yerel yönetimlere büyük görev düşmektedir. Toplumsal sağlık hizmetlerinde ortaya çıkan sorunların ve ekonomik kayba uğrayan vatandaşların mağduriyetlerinin giderilmesi acil önceliğe sahiptir.

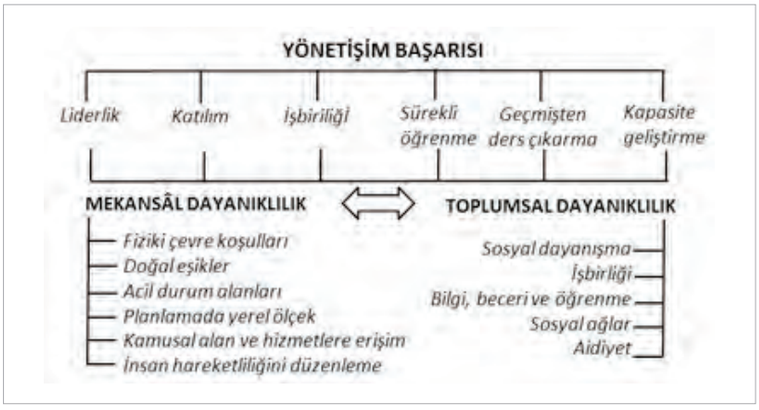
Şu aşamada, salgın öncesi için herhangi bir müdahale yapılamayacağına göre, asıl hedef devam eden süreci "insan odaklı çözümler üreterek" (en az can, sağlık, hak ve sosyo ekonomik imkân kaybı ile) yönetmek olmalıdır. Bu değerlendirmelerin yapılabilmesi için "hangi alanda yeterli kapasiteye sahibiz" ve "hangi alanda kapasite geliştirmeliyiz" konularının, yönetimin her kademesinde tüm gerçekliğiyle ele alınması esastır. Mahalle ölçeğinden başlayarak kent, bölge ve ülke ölçeğine kadar kentsel ve kırsal etkin bir ağ sistemi kurularak ihtiyaçların belirlenmesi ve tüm birimlerin birbirlerini kontrol edebilecek seviyede olması gereklidir.

Salgınla mücadelede kentsel dayanıklılık perspektifinin bir diğer önemli unsuru ise, mekânsal stratejilerin salgınlar ve tüm diğer olası afetler düşünülerek oluşturulmasıdır. Kent planlamanın afetlerle mücadelede acil durum eylem planları oluşturmak, karşılaşılabilecek tehlikelerin meydana gelme olasılığını tahmin etmek, bu durumlarda yapılacakları belirlemek ve bunlardan kaynaklanabilecek muhtemel tehditleri önlemek veya azaltmak konusunda anahtar bir rolü vardır. Salgınlarla mücadelede de benzer şekilde kent planlamadan yararlanılması, çevresel faktörlerin kontrol edilmesi açısından önemlidir. Salgınların özellikle çevresel sorunlardan kaynaklandığı fikrinden yola çıkarak fiziki çevre koşullarının iyileştirilmesine olanak tanıyan bir planlama sisteminin kurulması, hastalıkların meydana gelmesi ve yayılmasının kontrolünde büyük bir etken olabilmektedir. İnsanlar varlıklarını topluluk halinde devam ettirebildiğinden, birbirleri ile sürekli ilişki içinde bulunmaktadır. Bulaşıcı hastalıklar söz konusu olduğunda, hastalığı kapan kişi süratle başkalarına hastalık bulaştırmaktadır. Böylelikle salgın mekânsal bir yayılım göstermektedir. Buradan hareketle, salgınların hem toplumsal hem de mekânsal boyutu olduğu söylenebilir. İnsanların hareketliliği ne kadar fazla ise, salgının yayılma hızı da o kadar artmaktadır. Bu noktada salgınla mücadelede "planlama ölçeğinin" önemi bir kez daha anlaşılmıştır. Wilbanks[13] toplumun tanımını yaparken coğrafi ölçeğin sürdürülebilirlik ve dayanıklılık üzerindeki etkisinin dikkate alınmasını önerir. Sürdürülebilirliğin temel yaklaşımlarından olan "Küresel düşün, yerel davran!" yaklaşımı, tam olarak salgınla toplumsal ve küresel mücadelenin en büyük adımının, yerel önlemlerin alınması ve başarılı bir şekilde uygulanması olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, kentsel dayanıklılık kavramının mekânsal stratejilerin üretilmesinde en önemli katkılarından biri "mahalle ölçeğinin" önemini vurgulamasıdır.

Yerel ölçekte, kırılganlıkların düzeyine ve niteliğine bağlı olarak, dayanıklılık standartlarının karşılanması için gereken ekstra kaynak, yardım sağlama veya erişilebilirlik daha kolay olabilir. Örneğin, makro ölçekte daha geniş bir kaynak yelpazesine erişim mümkün olsa da, yerel ölçekte daha basit karar verme süreçleri ve dolayısıyla daha hızlı müdahaleler söz konusu olabilmektedir. Böylece, yerel ölçekte karşılaşılan tehditlerin elenmesi ile kentsel dayanıklılık daha hızlı sağlanabilmektedir. Mahalle ölçeğinin önemiyse, sosyal dayanışma ve örgütlenmenin daha hızlı sağlanabileceği bir ölçek olmasının yanı sıra, ortak kamusal alan ve hizmetlere kolay erişimin sağlanabilmesi ve salgın döneminde insanların ihtiyaçlarını gidermek için dışarıda fazla hareketliliğe ve kalabalığa neden olmamasının sağlanabilmesidir. Bunun için de kent planlama standartlarının yeniden ele alınması, hizmetlerin nüfusa göre gerektirdiği alan ihtiyacı ve erişilebilirlik mesafelerinin ayarlanması, gerekli durumlarda da mevcut kullanımı dışında bir fonksiyonu (sağlık hizmet alanı, konaklama alanı, depo alanı, vb.) olabilecek alanların belirlenmesi gereklidir.

Mekânsal unsurlar değerlendirilirken toplumsal boyut da göz önünde bulundurulmalıdır. Toplumun her kesiminin işbirliği içinde hareket edebilme kapasitesi, salgının yayılma hızının kontrol edilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle de kent planlamada sadece mekânsal açıdan değil, toplumu ve mekânı birlikte gözeten planlama yaklaşımlarını birlikte değerlendirmek salgınla mücadelede dayanıklılığın bizlere hatırlattığı en önemli unsurlardan biridir. Toplumsal dayanıklılığı sağlamaya olanak tanıyan mekânsal planlama ölçütlerinin belirlenmesi ve uygulanması da, dayanıklılığın entegre edildiği kent planlama sürecinin bir parçasıdır. O nedenle doğal ve yapılı çevrenin, toplumdaki güçlü yönleri vurgulayacak şekilde planlanması gereklidir. Örneğin, Carpenter[14], yürünebilir ve karma kullanımların olduğu mahallelerde sosyal sermaye ve aidiyetin arttığını ifade etmiştir. Berkes ve Ross'un[15] da açıkladığı gibi, toplumsal değerler ve inançlar; bilgi, beceri ve öğrenme; sosyal ağlar; çeşitli ve yenilikçi bir ekonomi; insan-mekân bağlantısı (aidiyet de denebilir), işbirlikçi yönetişim ve değişimi kabul etmeye hazır olma gibi toplumsal olguları ön plana çıkarabilecek bir kent planının, toplumsal dayanıklılığı mümkün kılacak altyapıyı sunabilmesi bu açıdan hayati öneme sahiptir.

Salgınla mücadelede kentsel dayanıklılığın öne çıkan bileşenleri **Resim 4**'te kısaca özetlenmiştir. Geriye dönüp baktığımızda, kentsel dayanıklılık kavramının yıllardır bilinen, ulusal ve uluslararası platformlarda dile getirilen ve kronikleşen problemlerin çözülebilmesi için gerekli öncelikleri hatırlatan bir kavram olduğunu görüyoruz. Salgınla mücadelede kentsel dayanıklılık ölçütleri

4. Salgınla Mücadelede Kentsel Dayanıklılığın Öne Çıkan Bileşenleri

kapsamında açıklanan "yönetişim kapasitesi" ve temel "mekânsal stratejiler", yeni tanımlar değildir. Ancak kentsel dayanıklılık bakış açısı, beklenmedik değişimlerin her zaman olabileceği vurgusuyla, günümüzde göz ardı edilen bu konulara yeniden odaklanılması gerektiğini savunan kapsamlı bir üst başlık olarak bize fikir vermektedir.

SON SÖZ

Sonuç olarak, geçmişte yaşananlardan ders çıkarmak, modern toplumların en büyük avantajı olduğu söylenebilir. Geçmişte yapılan hataları tekrarlamamayı ve sonrasında daha büyük bedeller ödemek yerine;

• Kentlerdeki devamlı ve kontrolsüz büyümenin insan refahının bağlı olduğu doğal süreçlere aykırı olduğunu,

• Mevcut politika ve yönetişim anlayışımızın kentsel dayanıklılığı sağlama ya da kentsel dayanıklılık için gerekli kapasiteyi yaratamayacak durumda olduğunu,

• Doğal çevreye, toplumsal değerlere, toplumsal ihtiyaçlara, birlikte yaşamaya gereken önemi vermediğimiz sürece, yeni salgınlarla tekrar karşılaşma riskiyle karşı karşıya kalacağımızı, unutmamamız gerekmektedir. ❖

* Değerleri yorumları için Nüket İpek Çetin ve Gözde Yazıcı Badur'a teşekkür ederim.

NOTLAR

1. "Resilience" kelimesinin dilimizdeki karşılığı "zorlukları yenme gücü, dirençlilik, dayanıklılık, esneklik" kavramlarıdır. Her ne kadar "dirençlilik" ya da "esneklik" kavramları üzerinden tanımlamalar yapılmış olsa da, "dayanıklılık" kavramı "resilience" kavramının daha yakın bir karşılığı olarak kullanılmaktadır. "Dayanıklılık" kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde "güçlü, sağlam, dayanabilen" anlamlarına karşılık gelmektedir. "Dayanıklı kent" ifadesi, "riskler karşısında dayanıklılığını koruyabilen, risklere karşı direnç gösteren şehir, değişimlere adapte olabilen ve değişimlere karşı kapasite geliştirebilen" kavramlarını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

2. Taylor, P., 2005, "Time: From hegemonic change to everyday life", **Key Concepts in Geography**, (ed.) S. Holloway, S. Rice, G. Valentine, Sage, Londra, ss.146-152.

3. "Kelebek etkisi" kısaca, olayların / sistemlerin birbirleri arasındaki sistematik ilişki olarak tanımlanabilir. Daha fazla bilgi için: Lorenz, E. N., 1995, "Predictability: Does the Flap of a Butterfly's Wings in Brazil Set Off a Tornado in Texas?" (29 Aralık 1972 tarihinde American Association for the Advancement of Science 139. yıllık toplantısında yapılan sunuş) **Essence of Chaos**, Appendix 1, s.181.

4. Cooper, W. W.; Eastman, C.; Johnson N.; Kortanek, K., 1971, "Systems Approaches to Urban Planning: Mixed, Conditional, Adaptive and Other Alternatives", **Policy Sciences**, sayı:2, ss.397-405.

5. Brand, F.S.; Jax, K., 2007, "Focusing the meaning(s) of resilience: resilience as a descriptive concept and a boundary object", **Ecology and Society**, cilt:12, sayı:1, s.23.

6. Servillo, L. and Reimer, M., 2013, "Strategic Spatial Planning and Institutional Resilience: Theoretical Thoughts and some Empirical Devices", **AESOP-ACSP 5th Ortak Konferansı Bildiri Kitapçığı**, 15-19 Temmuz 2013, Dublin.

7. Davoudi, S., 2012, Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? "Reframing" Resilience: Challenges for Planning Theory and Practice Interacting Traps: Resilience Assessment of a Pasture Management System in Northern Afghanistan Urban Resilience: What Does it Mean in Planning Practice? Resilience as a Useful Concept for Climate Change Adaptation? The Politics of Resilience for Planning: A Cautionary Note, **Planning Theory & Practice**, cilt:13, sayı:2, 299-333.

8. Dos Santos, F. T.; Partidário, M. R., 2011, "SPARK: Strategic Planning Approach for Resilience Keeping", **European Planning Studies**, cilt:19, sayı:8, ss.1517-1536.

9. Davoudi, S.; Brooks, E.; Mehmood, A., 2013, "Evolutionary Resilience and Strategies for Climate Adaptation", P**lanning Practice & Research,** cilt:28, sayı:3, ss.307-322, DOI: 10.1080/02697459.2013.787695.

10. Lu, P.; Stead, D., 2013, "Understanding the notion of resilience in spatial planning: A case study of Rotterdam, The Netherlands", **Cities**, sayı:35, ss.200-212.

11. Lebel, L.; Anderies, J. M.; Campbell, B.; Folke, C.; Hatfield-Dodds, S.; Hughes, T.P.; Wilson J., 2006, "Governance and the capacity to manage resilience in regional social-ecological systems", **Ecology and Society**, cilt:11, sayı:1, makale:19.

12. Mulligan, M.; Steele, W.; Rickards, L.; Fünfgeld, H., 2016, "Keywords in planning: what do we mean by 'community resilience'?", **International Planning Studies**, cilt: 21, sayı:4, DOI: 10.1080/13563475.2016.1155974.

13. Wilbanks, T. J., 2009, **How geographic scale matters in seeking community resilience**, CARRI Research Report 7, Community & Regional Resilience Institute, Oak Ridge.

14. Carpenter, A., 2013, "Social Ties, Space, and Resilience: Literature Review of Community Resilience to Disasters and Constituent Social and Built Environment Factors", **Community and Economic Development Discussion Paper**, sayı:02-13.

15. Berkes, F.; Ross, H., 2013, "Community Resilience: Toward an Integrated Approach", Society & **Natural Resources: An International Journal**, cilt:26, sayı:1, ss.5-20, http://dx.doi.org/10.1080/08941920.2012.736605.

Kentsel Dirençlilik ve Yaşanabilirliğin İnşası: Salgında Yerel Yönetimler ve Kapsayıcı Politikaların Önemi

Ebru Tekin Bilbil

Birleşmiş Milletler, 5 Şubat 2014 tarihinde aldığı genel kurulu kararı ile "sürdürülebilir şehirler ve kentsel yerleşimler" yaratmak hedefiyle 31 Ekim'i Dünya Kentler Günü olarak adlandırmaya karar verir. "Hızlı kentsel büyüme yaşayan şehirlerin sürdürülebilir gelişimi [için] gecekondu bölgelerinin yayılmasını önlemek, kentsel temel hizmetlere erişimi artırmak, kapsayıcı konutları desteklemek, iş fırsatlarını geliştirmek ve güvenli ve sağlıklı bir yaşam ortamı yaratmak için" tarafların gönüllü çabasını teşvik etmeyi amaçlayan karar, "sürdürülebilir kentleşmenin" temeli olarak "kentsel temel hizmetlere adil ve yeterli erişimi[n]" önemini vurgular.[1] (**Resim 1**) Peki, bu "sürdürülebilir kalkınma için yaşanabilir kentler" teması bizlerin yaşanamayan kentlerde yaşadığımızı mı söylüyor? Bu durumda biz kentlerde yaş(ayam)ıyor muyuz?

"Yaşanabilir kentler" söylemi yaşam, sağlıklı yaşam ve ölümü de akla getiriyor. Giorgio Agamben kent ile evin ayırt edilemez hale geldiği kamp tahayyülü[2] yaşanabilir olma, yaşanabilirliğin tanımı, bunun farklı biçimleri ve yönetimi hakkında bize neler söyler? Yaşanabilirliğin dirençlilik ve dirençli olma hali ile ilişkisi sınırları belli olmayan yine Agamben'in eşik tanımındaki biçime bürünür. "Hayat eve sığar" "evde kal" gibi sloganlar ile birlikte COVID-19 salgını kent ve ev sınırlarını ortadan kaldırırken önce yaşanabilirliği ve akabinde dirençliliği sorgulatır.

Yaşanabilir kentler hedefini yaşam, yaşanabilirlik, yaşayabilme, ölüm riski üzerinden düşündüğümüzde, nüfus artışı, temiz su kaynaklarına erişim, tehlikeli bölgeler akla gelir. Doğu Türkistan'da Çin hükümeti tarafından "okul" olarak nitelendirilen toplama kampları…[3] Suriyeli çocuk Mazen'in "ben kendimin kampıyım" (**Resim 2**) deyişinde kendisini bir tür yaşanabilirlik eşiğinde olarak ifade etmesini... Korumasız ve dışlanan mülteciler ve refakatsiz mülteci çocukların "görünmezlik", "korku" ve "yadsıma" sonucu Suriyeli 'Hayalet'[4] çocuklar olarak algılanmasını... Bu çocukların kentte nasıl dirençli (resilient) yaşayabileceklerinin ötesinde kentte nasıl yaşayabilecekleri sorusu en nihayetinde kentsel dirençliliği (urban resilience) sosyal politikalar, kapsayıcı düzenlemeler ve yerel yönetimler ile ilişkilendirir.[5]

Kaynak: BM.

1. Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar başlığı altındaki 11. Sürdürülebilir Kalkınma Amacı şehirlerde yaşayan 10 kişiden 9'unun soluduğu havanın Dünya Sağlık Örgütü standartlarına uymadığını işaret ederken bizlere şu soruyu sorduruyor: Biz kentlerde yaş(ayam)ıyoruz muyuz?

Yaşanamayan kentlerde yaşam ve ölüm çizgisinde yaşanır. Kentsel hizmetlerden mahrum. Güvensiz. Güvencesiz. Sağlıksız. Pis. Kirli. Sıkışık. Yersiz. COVID-19 salgını ile belki de hepimiz yaşanamayan şehirlerde yaşıyoruz. Dirençli kentler bizleri değişime nasıl adil bir şekilde adapte edecek? "Kentlerin gücü" ön plana çıkarılıp kentlerin "insanlığın muhteşem ve karmaşık icatları" olarak nitelendirilmesi[6] dirençlilik adına neler söylüyor?

Kentsel dirençliliği bütüncül bir perspektiften tanımlayan Sara Meerow, Joshua P. Newell, Melissa Stult 2016 yılında yayınladıkları derleme makalelerinde[7] kavramın hüner, kabiliyet, kudret ve kapasite noktalarına atıfta bulunur. Kentin oluşturucu sosyo-ekolojik ve sosyoteknik ağlarının bir karmaşa, değişime uyum sağlama ve "mevcut veya gelecekteki uyarlanabilir kapasiteyi sınırlayan sistemleri hızlı bir şekilde dönüştürmek için" gerekli işlevlerin sürdürülmesi veya çabucak statükoyu sağlama dirayeti olarak tanımladıkları kentsel dirençlilik sistemik bir tanım içerir. Oysa bu yapısalcı tanımlamada kentsel 'sistem' olarak tahayyül edilen birbirine birleşik ve bağlanmış yönetişim ağları, ağa bağlı akışları, kentsel altyapı ve sosyoekonomik dinamiklerdir. Bu dinamikler arasındaki tansiyon, çıkar çatışmaları ile neticelenen siyaset mağduriyetler yaratırken özellikle COVID-19 salgını sürecinde yerel yönetimler, yerel-merkezî yönetim çekişmeleri ile sosyal yardımlar çerçevesinde ortaya çıkan dirençliliğin inşasını görebiliriz.

İstanbul gibi mega kentlerin ve metropollerin kalabalık, yoğun, içiçe ve sıkışık karakteristik özellikleri yeni değildir. (**Resim 3**) Özellikle salgınlarda kentte yaşayan dezavantajlı grupların karşılaştığı eşitsizliklerin artması da yeni değildir. Yeni olan sermayenin ulusötesi hareketleri, yerelde kristalleşen küresel ilişki ağları ve yenidevlet kapitalizmi dahilinde mekânın, emeğin, konutun ve sosyal yardımların finansallaşmasıdır. Yerel ve ulusal politikaların güvenlik-özgürlük ikilemi içerisinde özgürlüklerden feragat edilerek ekonomik ve siyasi sermayenin güvenliği yararına yöneldiği söylenebilir. Kentsel

Ebru Tekin Bilbil
Dr. Öğr. Üyesi,
Özyeğin Üniversitesi
UBYO

Kaynak: https://beyond.istanbul/refakatsiz-suriyeli-bir-cocugun-mahalleli-olma-hakki-ve-sokaklarla-imtihani-e6b5fc8d0c9 [Erişim: 01.12.2020]

2. Yaşanabilirliğin eşiğinde olma hali bir Suriyeli göçmen çocuğun bedeninde nasıl hayat bulabilir. Kamp ile kent arasında bir fark kalır mı?

dirençlilik bağlamında ortaya çıkan gerçek ise sistemik unsurların ötesinde tabanda, sahada, yerelde, sokakta, evde, hanede kapsayıcı olmadan dirençli olunamayacağıdır. Kentsel dirençliliğin tesisi sırasında, dezavantajlı grupların mevcut sistemin çarpık ve sorunlu unsurları ile birlikte olacak şekilde sisteme dahil edilmesi (social inclusion) mevcut eşitsizlikleri derinleştireceği gibi yeni eşitsizlikler de üretecektir. Yaşanabilir olmayan bir düzen, dirençli kılmaya yönelik politikaların ancak ve ancak eşitsiz bir düzenin yaşanamayacak yanlarını perçinlediği gibi dirençli toplumsal kesimlerin hareket kapasitesini de törpüleyecektir. Örneğin atık toplayıcıların piyasa çözümleri içerisinde temsiliyetinin garanti edilmesi bu dezavantajlı grupların uzun vadeli, güvenceli dirençliliğini garanti etmez. (**Resim 4**) Atık yönetim sisteminin atık toplayıcı gençlerin, göçmenlerin ve yoksulların sokakta atık / çöp toplarken ortaya koydukları emeğin finansallaşması yerine yerel yönetimlerce hane bazında atık toplamanın kurumsallaştırılması ile kentsel dirençli hale getirilebilir. Hali hazırda sokakta çöp / atık toplayan toplayıcıların atık yönetimi dahilinde farklı alanlarda istihdam edilmeleri mümkün olabilir. Sonuç olarak sistemik eşitsizlikler ortadan kaldırılmadan kentsel dirençliliği sağlamak mümkün değildir. Bizler kentlerde ancak eşitlikçi unsurların tesis edilmesi sayesinde yaşayabiliriz. Aksi takdirde yaşanabilir kentler hayali etrafında kentsel dirençlilik tartışmalarının suda yürümenin ötesine geçmeyeceğini anlayabiliriz.

Bir başka konu ise salgınların kentleşmenin genişlemesi ve gezegensel bir hal alması ile ilişkilendirilmesidir.[8] Her ne kadar neo-liberal söylemde kentleşme bir büyüme ve başarı göstergesi olurken kentlerde ölüm riskinin de bu oranda artması, kentlerin daha az yaşanabilir olmasına sebep olur. (**Resim 5**) Peki, ölüm ve yaşam arasındaki eşiğin mekânı haline gelen kentlerde kimin nasıl yaşayıp kimin yaşamayacağını kim belirleyecek? Bu soru aynı zamanda yerel yönetimlerin bu egemenlik alanındaki rolünün ne ölçüde kapsayıcı olduğunu da sorgulatır. Dünya Bankası, salgın sürecinde 'yeni kent yoksulu' olarak tanımlanan milyonlarca insanın etkileneceğini öngörürken bu salgının sosyo-ekonomik krize evirildiğine işaret eder.[9] Bu noktada salgının sosyal ve ekonomik sistemlerin üretim alanı olarak kapitalizmi sorgulatması kaçınılmazdır.[10] Salgının aile içi şiddet vakalarını artırması, depresyon ve intiharı tetiklemesi, kamu sağlığı problemleri yaratması, işsizliğin artması ve öğrencilerin adil eğitim imkanlarından mahrum kalması vb. gibi sosyo-ekonomik etkileri kentsel dirençlilik tartışmasında ağırlık kazanır.[11]

Küresel ilişki ağları ve sermaye ilişkiselliği kentsel dirençlilikte salt iktisadi ilişkileri değil bunları biçimlendiren üstelik kapsayıcı olmaktan uzak, doğrudan sebep-sonuç ilişkisi içermeyen fakat rastlantısal sosyo-fiziksel konfigürasyonları da dile getirir. Mesela, Goldman Sachs'ı salgının kaynağı olan Vuhan'da gıda yatırımlarıyla (yabani yiyecek toplama havzası satın alımı) ya da

Kaynak: İstanbul Türk Tarih Kurumu. 2020.

3. 16. yüzyıl kent temsilleri bir o kadar yoğunluk, sıklık ve içiçe olma halini yansıtır.

ABD'de salgının yayıldığı New York'ta düşük-gelirli konut yatırımlarının mihenk noktasında bir belediye yöneticisiyle ilişkili olarak görebiliriz. Goldman Sachs'ın Kent Yatırım Grubu'nu yöneten Alicia Glen 2018 yılına kadar kentin konut ve ekonomik kalkınmadan sorumlu belediye başkan yardımcısıdır. Bu coğrafya, sermaye, fon ve yatırım ilişkiselliği salgının Vuhan hayvan pazarından çıkıp New York'taki düşük gelirli bitişik konutlar içerisinde çabuk yayılmasına kadar uzanır. Bu kent ve evin sınırlarının ilişkisel coğrafyalar ile yereldeki egemenlik alanında yeniden oluşmasına bir örnektir.

Kentsel dirençliliğin salt kurumsal değil tabandan tüm unsurları ile kapsayıcı olabilmesi gerekir ki bunun için de yine tabanın kabullenmesi ön koşul olmaktadır. İngiltere salgın önlemlerinde önce sürü psikolojisi sonrasında kademeli kısıtlamalar getirse de bu sürecin yönetiminde yavaş kalırken Çin 26 Ocak itibarıyla 50 milyondan fazla insanı karantinaya almıştır.[12] İngiltere'de her ne kadar salgına karşı direnci tetikleme için girişimlerde bulunulsa da, örneğin, haftada 3 gün lokantalarda hesabın yarısını devletin ödemesi gibi[13] salgına yönelik önlemlere karşı protestolar Eylül ayında da süregelmiştir. Protestoculara yönelik Londra Belediye Başkanı Sadiq Khan, COVID-19'un yayılmasını durdurmak için toplanma yasaklarını hatırlatırken şu ifadeleri kullanır: "Bazı protestocuların pervasız ve şiddet içeren davranışları, çalışkan polis memurlarını yaraladı ve bu virüse karşı mücadelede kritik bir an olan şehrimizin güvenliğini riske attı. Bu kesinlikle kabul edilemez."[14] Almanya'da "ikinci dalga biziz" protestoları[15], İspanya'da merkezî hükümet ile Madrid Belediyesi'nin koronavirüs önlemleri konusunda, kısmi ya da tüm kenti kapsayan sokağa çıkma yasaklarının uygulanması[16] kentsel dirençliliğin nasıl, nerede, kim tarafından inşa edilmesi süreçlerinin eşitlikçi ve kapsayıcı olmayan sonuçlarını ortaya çıkarır. Yanı sıra, sokağa çıkma yasaklarının emek, eğitim ve sosyal sermaye açısından eşitsizlikler ürettiği de aşikardır.[17] Bölgesel eşitsizlikler sadece gelişmekte olan ülkelerin değil artık zengin, gelişmiş ülkelerin de sorunu olarak karşımıza çıkar.[18]

Her ne kadar Türkiye örneğinde kısmi sokağa çıkma yasakları bir örnek model olarak sunulsa da,[19] çalışan kesimlerin sokağa çıkma yasaklarından muaf olması bu kesime yönelik çalışma ortamları açısından kaygı, endişe ve belirsizlikler üzerinden mağduriyetler yaratmıştır.[20] Türkiye'de toplu taşımada yüzde 50 sınırının Haziran itibarıyla kaldırılmasıyla daha çok düşük gelirli vatandaşların virüse maruz kalma riskini artıran bir unsur olmuştur. Benzer şekilde, kapitalist sistemi yeniden üreten grupları olarak yaratılan servis sektörü ve kayıt dışı çalışan işçiler salgın sürecinde ABD gibi birçok ülkede daha kırılgan gruplar arasında yer almıştır.[21] Salgından en çok etkilenen kesimlerin yoksullar olduğu aşikardır. Dirençliliği salgın özelinde sosyal koruma ve yardım politika ile inşasında, ILO 102 sayılı Sözleşme, 202 sayılı Tavsiye Kararı ve diğer ilgili uluslararası çalışma standartlarını dikkate alarak "krizleri önlemek, iyileşmeyi sağlamak ve direnç oluşturmak için, sosyal koruma tabanı oluşturulmasını" tavsiye etmektedir. Örneğin, İBB nakdi yardımları göz önüne alındığında askıda fatura bırakan ihtiyaç sahipleri, hane içi kişi başı geliri 775 TL ve altı

Kaynak: Yazar

4. Atık toplayıcıların güvencesiz ve statüsüz çalışmasının bir çözümü onlara iş güvenliği ve meslek statüsü tanınması olabilir fakat böylesine bir dezavantajlı grubu çöp konteynerleri içine girip atık araması gibi bir sorunu çözemez. Çözüm ise belediyelerin hane halkından ayrıştırılmış şekilde atıkları toplaması ve sokağa inmeden atıkların atık tesislerine aktarılmasıdır. Dezavantajlı grupların ise belediyede atık yönetimi tesislerinde hijyen ve iş güvenliği koşulları altında istihdam edilmesidir.

Kaynak: Kürşad Bayhan

5. Kentsel dönüşümün mevcut eşitsizlik ve kırılganlıkları nasıl ortaya çıkardığı düşünüldüğünde kentsel dirençliliği kimin inşa edeceği ve kimin tesis edeceği sorunsalı da beraberinde gelmektedir.

olması kıstası yer almaktadır. Bu yardımdan yararlanan ihtiyaç sahiplerinin salgın risk haritası ile örtüşür. Yine Madrid'de merkezî hükümetin koronavirüs önlemleri ilan ettiği yoksul bölgelerde protesto gösterilerinin yapılması, Arjantin'de yoksulların salgın sürecindeki koşullarına karşı yürüttükleri protestolar, enformel yerleşimlerde su ve hijyen koşullarından uzak yaşayan insanlar salgının su kaynaklarına erişim, kent içinde yoksulların yakın temas içerisinde yaşaması (örneğin, Pakistan'daki enformel yerleşimler) salgının kentsel dirençliliğin inşa sürecini yeniden sorgulatır.

Bu inşa sürecinde egemenliğin kullanım alanının çıkar çatışmaları ve parti siyasetinde nemalanması yine yoksulların yaşanabilirlik dirençliliğini kırar. Nisan 2020'de Ankara ve İstanbul büyükşehir belediyelerinin salgından ekonomik olarak etkilenenlere yönelik başlattığı bağış kampanyası 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu kapsamındaki değerlendirmede izin alınmadan girişilen yardım toplama faaliyeti sayılarak kampanyalar durdurulur

ve banka hesapları bloke edilir. Cumhurbaşkanlığının açıklamasında belediyelerin yardım toplaması "gücün dağıtılması" olarak nitelendirilerek tek elden tek bir kanaldan iletilmesi gereği vurgulanır.[22] Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin, "yardımlaşmada mükerrerliği önlememiz lazım […] Kampanya tek sistem üzerinden yürümezse yardımı tabana yaymak ve ihtiyaç sahibine ulaşmak mümkün olamaz. Çift başlılık olmamalı"[23] ifadelerini kullanırken kentsel dirençliğin inşasında merkezî-yerel tartışmasını açığa çıkarır. Kentsel dirençliliği inşa eden ya da edecek aktörün salt merkezî yönetim olması temelde yerel yönetimlerin rolünü arka plana iterken ve dirençlilik kavramının çok aktörlü konfigürasyonunu bozarken dirençliliği sistemik yapı içerisine sıkıştırmaktadır. 11 Mayıs 2020 tarihinde ise salgın sebebiyle sosyal yardım taleplerinin, kriz döneme mahsus olmak üzere yerinde sosyal inceleme yapılmadan değerlendirilmesine dair İBB yönetimince yapılan teklif, AKP ve MHP Grubu tarafından kabul edilmemesi ile 910 bin yardım başvurusu sosyal inceleme personelince yerinde tek tek incelenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu durum kentsel dirençlilikte yerel yönetimlerinin rolünün sürdürülebilirliğini ve kapsayıcılığını zedeler.

Bu tartışma ışığında ortaya çıkan, kentsel dirençliliğin finansallaşma ve sermaye ilişkiselliği ile küresel ağlar üzerinden ürettiği sistemik çarpıklıklar, kısıtlar ve eşitsizlikler gölgesinde hiçbir şekilde sürdürülebilir olamayacağıdır. Dezavantajlı grupların toplumsal içerme politikaları ve projeleri ile eşitsizlikler üreten mevcut sisteme dahil edilmeleri eşitsizlikleri diğer bir değişle yapısal sorunları ortadan kaldırmayacağı gibi kentsel dirençliliği de sürdürülebilir kılmayacaktır. Kentsel dirençlilik yaşanabilirliğin bir alternatifi olmamalıdır. Yaşanabilirlik kıstasının tesis edilmediği eşitsizlik, finansallaşma sürecindeki iktidar ilişkilerinin kemikleştiği, yerel yönetimlerin gücünün kristalleştirildiği ve eritildiği bir düzende dirençli olmak özne, hane ve sokak bazında mümkün değildir. Bunu mümkün olabilmesi ancak özne, hane ve sokağın edilgen birer nesne olmaktan çıkıp etkinleşmesi sayesinde olacaktır. ❖

NOTLAR

1. BM Kararı 68/239, https://undocs.org/a/res/68/239 [Erişim: 01.12.2020]
2. Agamben, Giorgio, 2017, **The Omnibus Homo Sacer**, Stanford University Press, Redwood City, s.153 kaynağındaki orijinal cümle: "In the camps, city and house become indistinguishable"
3. URL1: "East Turkestan: China Legally Acknowledges Existence of Uyghur Internment Camps" https://unpo.org/article/21152 [Erişim: 01.12.2020]
4. URL2: "A Perception Research: Syrian 'Ghost' Kids in the Journey to Istanbul" https://docs.wixstatic.com/ugd/c80586_b6ead24efc964e70864ea7737f7d2e1d.pdf [Erişim: 01.12.2020]
5. URL3: "Uzmanlar sığınmacılara yönelik atılan adımları yorumladı: Son uygulamalar entegrasyonun önünde engel" https://www.indyturk.com/node/53761/haber/uzmanlar-sığınmacılara-yönelik-atılan-adımları-yorumladı-son-uygulamalar [Erişim: 01.12.2020]
6. URL4: "Liveable Cities Key to Sustainable Development, Secretary-General Stresses in Message for International Day" https://www.un.org/press/en/2014/sgsm16293.doc.htm [Erişim: 01.12.2020]
7. Meerow, Sara; Newell, Joshua P.; Stult, Melissa, 2016, "Defining urban resilience: A review", **Landscape and Urban Planning**, cilt:147, s.45.
8. Connolly, C.; Keil, R.; Ali, S. H., 2020, "Extended urbanisation and the spatialities of infectious disease: Demographic change, infrastructure and governance", **Urban Studies**. DOİ: 0042098020910873
9. Acuto, M.; Larcom, S.; Keil, R.; Ghojeh, M.; Lindsay, T.; Camponeschi, C.; Parnell, S., 2020, "Seeing COVID-19 through an urban lens", **Nature Sustainability**, sayı:3.
10. URL5: "Coronavirus and capitalism: How will the virus change the way the world works?" https://www.weforum.org/agenda/2020/04/coronavirus-COVID19-business-economics-society-economics-changeomics-change [Erişim: 01.12.2020]
11. URL6: "Researchers warn the COVID-19 lockdown will take its own toll on health" https://www.reuters.com/investigates/special-report/health-coronavirus-usa-cost/ [Erişim: 01.12.2020]
12. URL7: "Despite what Matt Hancock says, the government's policy is still herd immunity" https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/03/matt-hancock-government-policy-herd-immunity-community-surveillance-covid-19 [Erişim: 01.12.2020]
13. URL8: "Koronavirüs: İngiltere'de haftada 3 gün lokantalarda hesabın yarısını devlet ödeyecek" https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53635404 [Erişim: 01.12.2020]
14. URL9: "Covid: Clashes as police shut down protest over new rules" https://www.bbc.com/news/uk-54309603 [Erişim: 01.12.2020]
15. URL8.
16. URL9.
17. URL10: "Inequalities of the Lockdown (AfterCorona #2)" https://urban-political.podigee.io/19-talja_blokland [Erişim: 01.12.2020]
18. URL11: "Why Britain is more geographically unequal than any other rich country" https://www.economist.com/britain/2020/07/30/why-britain-is-more-geographically-unequal-than-any-other-rich-country [Erişim: 01.12.2020]
19. URL12: "What Turkey got right about the pandemic" https://www.economist.com/europe/2020/06/04/what-turkey-got-right-about-the-pandemic [Erişim: 01.12.2020]
20. URL13: "Virüs ile ekmek parası arasında sıkıştık kaldık" https://www.birgun.net/haber/virus-ile-ekmek-parasi-arasinda-sikistik-kaldik-302448 [Erişim: 01.12.2020]
21. URL7.
22. URL14: "Koronavirüs: Belediyelerin yardım kampanyaları neden tartışma yarattı, iktidar ve muhalefet ne diyor?" https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52127212 [Erişim: 01.12.2020]
23. URL15: "Fatma Şahin'den 'bağış toplama yasağı' açıklaması" https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/fatma-sahinden-bagis-toplama-yasagi-aciklamasi-5722571/ [Erişim: 01.12.2020]

21. Yüzyıl ve Dirençli Kentler

Deniz Gerçek

Belirsizliklerin arttığı ve geleceğin öngörülemezliği fikrinin yavaş yavaş yerleşmesine neden olan işaretlerin sıklaştığı bir süreçte ilerliyoruz. Bir sonraki dönemeçte bizi ne bekliyor? Bir deprem mi? Bir tufan mı? Bir sel baskını mı? Bir terörist saldırısı mı? Yoksa bir pandemi mi? Ya da çevrenin tahribi, kıt kaynakların azalması, iklim değişikliği, sosyo-politik istikrarsızlıklar, ekonomik buhran gibi süregelen stresler bizi ne gibi durumlarla karşı karşıya bırakacak? Tam olarak kestiremiyoruz.

Kentler artan nüfusları ve varlıkları ile risklerin de en yüksek olduğu yerler. Sürdürülebilir kentler için riskleri en aza indirebilmeliyiz, bu doğru. Fakat mevcut durum ve trendleri esas alan yaklaşımlar artık riskleri yönetmek için yetersiz kalıyor. Bugün, riskleri yönetmek için belirsizlikleri ve değişimi odağına alan yaklaşımlara ihtiyaç var. "Dirençlilik" (resilience), 21. yüzyıl ile beraber açılan bu boşluğu dolduran bir kavram olarak ortaya çıktı. Belirsizliklerin daimi, geleceğin, geçmişte deneyimlediğimizden çok daha farklı olabileceği kabulü ile dirençlilik, sistemin sahip olması gereken bir özellik veya ulaşılması gereken bir hedef olarak belirdi.

Dirençlilik kavramı ve dirençli kent ile ilgili değerlendirmelere geçmeden önce, dirençlilik kavramına konu olan çağımız belirsizlikleri, afetler ve kentlerden bahsetmekte fayda var.

21. YÜZYIL TRENDLERİ: KENTLEŞME VE AFETLER

Küresel olarak değişen dünyamızda iki temel trendden bahsedebiliriz: Tüm dünyada artan nüfusun kentlerde yoğunlaşması ve meydana gelen afetlerin sayısındaki artış. Birbirinden farklı fakat kol kola giden bu iki trend, kentleri her geçen gün biraz daha fazla risk altında bırakmaktadır. İklim değişikliği ise kırılganlıkları artırarak risk tahminini zorlaştırmaktadır.

1950'de dünya nüfusunun % 30'u kentlerde yaşıyordu. 2007 yılında ilk defa kentlerde yaşayanların sayısı kırsalda yaşayanların sayısını aştı ve bu trend kentleşme lehine hızla devam ediyor. (**Resim 1**) 2020 itibarıyla bu oranın % 57'ye ulaştığını söyleyebiliriz. 2030'da dünya nüfusunun % 60'ının, 2050'de ise yaklaşık % 70'inin kentlerde yaşayacağı tahmin ediliyor.[1]

Diğer yandan, daha önce görmemiş olduğumuz sıklıkta ve büyüklükte tehditler ile karşı karşıyayız. "Afetler" çatısı altında toplayabileceğimiz, doğal veya insan eliyle ortaya çıkan bu tehditlerin verdiği zararın miktarı ise artış eğiliminde. Dünya genelinde meydana gelen afetlerin sayısında istikrarlı bir artış var. (**Resim 2**) Afet türleri içinde bu artışa ağırlıklı olarak meteorolojik ve hidrolojik afetlerin neden olduğunu görüyoruz ki iklim değişikliğinin bu artıştaki rolü büyük.

İklim değişikliği, fosil yakıt bağımlı yaşam biçimimizin neden olduğu küresel ısınmanın sonucunda meydana gelen bir tehdittir. Deniz sularının yükselmesi gibi direkt etkileri ile dünya üzerindeki kıyı yerleşimlerinin büyük bir kısmını tehdit ederken, dolaylı olarak da ani yağışlar, fırtınalar, sel baskınları, sıcaklık dalgaları, kuraklık vb. olayları tetikler. İklim değişikliği gibi, içinde bulunduğumuz yüzyılı karakterize eden bazı demografik değişiklikler de (nüfus artışı, yaşlanan nüfus, göçler, vb.) belirsizlikleri artırarak afet risklerini öngörülemez biçimde değiştiren sistemik tehditler olarak kabul edilmektedir.[2]

AFET, AFET RİSKİ VE AFET RİSKİ YÖNETİMİ TANIMLAMALARI

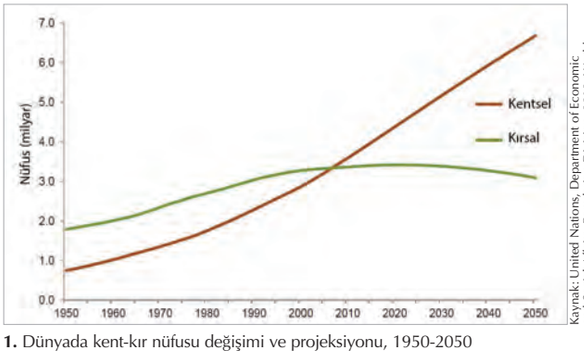
Afet, topluluğun veya toplumun işleyişinin, insani, maddi, ekonomik, çevresel kayıplara ve etkilere neden olacak ve topluluğun kendi kaynakları ile baş edebilme becerisini aşacak biçimde bozulması olarak tanımlanmaktadır.[3]

Afet Riski, bir tehlikenin olma olasılığı ile potansiyel sonuçlarının birleşiminden oluşur.[4] Potansiyel sonuçlar ise tehlikenin büyüklüğü, maruz kalan varlıklar ve bu varlıkların hasar görebilirliği ile tarif edilir ve aşağıdaki gibi formüle edilir:
Afet Riski = f (h*e*v)

h (ing: Hazard): Can kaybına, yaralanmaya veya diğer sağlık etkilerine, mal kaybına, sosyal ve ekonomik bozulmaya veya çevresel zarara neden olabilecek tehlikeli bir olay, madde, insan faaliyeti veya durumu.

e (ing: Exposure): Tehlike bölgelerinde bulunan ve dolayısıyla potansiyel kayıplara maruz kalan insanlar, mallar, sistemler veya diğer unsurlar.

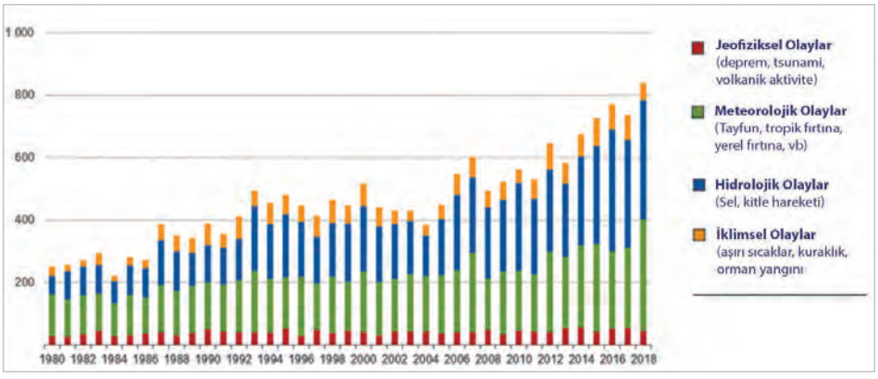
v (ing: Vulnerability): kırılganlık (hasar görebilirlik): Bir topluluğun, sistemin veya varlığın, onu bir tehlikenin zararlı etkilerine açık hale getiren özellikleri ve koşulları.

Kaynak: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2019, World Urbanization Prospects 2018: Highlights, NY, USA

1. Dünyada kent-kır nüfusu değişimi ve projeksiyonu, 1950-2050

Deniz Gerçek
Doç. Dr., İYTE
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

Kaynak: www.iii.org/fact-statistic/facts-statistics-global-catastrophes [Erişim: 01.08.2019]

2. Dünyada meydana gelen Afetler, 1990-2018

Afet Riski Yönetimi, kriz yönetiminden farklı olarak sadece afet sonrası değil, afet öncesi eylem ve önlemleri de içine alan bütünleşik ve risk odaklı bir yönetim yaklaşımıdır. Afet risk yönetimi için öncelikle afet riskinin düzeyi ve mekânsal karşılığı bilinmelidir. Afet risk analizi, tehlikenin olasılığı, büyüklüğü ve mevcut kırılganlıklar üzerinden tehlikeye maruz kalan belli bir konumdaki insan, topluluk, çevre ve varlıklara gelebilecek potansiyel zararı ortaya koymaya yönelik bir metodolojidir.[5] Afet yönetimi ile ilgili uluslararası kuruluşların belirlediği çerçevelerin[6] tarif ettiği biçimde, afet riski analizinde bileşenleri tüm boyutlarıyla ele almak oldukça kapsamlı bir çalışmayı gerektirir. Bu bileşenlerden tehlike ve maruz kalma durumu daha çok bir mühendislik ve planlama sorunsalı olduğundan sistematik biçimde ortaya konabilirken mevcut kırılganlıkları çok boyutlu olarak ölçebilmek zordur. Uluslararası düzeyde çok sayıda ve kapsamlı çalışma bulunsa da, ulusal düzeyde afet riski analizi ile ilgili araştırmaların[7] genellikle tehlike ve/veya maruz kalma bileşenleri düzeyinde veya tehlike ve maruz kalma ile birlikte kırılganlıklara dair kısıtlı göstergelerin kullanıldığı bir düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'de mevcut veri yetersizliği ve kapsamlı bir afet riski analizinin kurumsal ve yasal çerçevede karşılığını bulmuyor olmasının da bunda payı olabilir. Keza, afet riski yönetiminde 1990'lardan günümüze gelen süreçte uluslararası çerçevelerde[8] risk azaltımı, afet riski analizi ve afet öncesine odaklanan pro-aktif yaklaşımların benimsenmesine vurgu yapılırken ülkemizde ilgili kurum görev ve yetkileri ile mevcut yönetmelikler değerlendirildiğinde afet sonrası yaraları sarma odaklı geleneğin devam ettirildiği görülmektedir.[9]

Oysa, bugün afet risk yönetimi, çağımız belirsizlikleri ve kentsel riskleri yönetmede yetersiz kaldığı değerlendirmesi üzerinden "geleneksel" betimlemesi ile anılmaktadır.[10] Afet risk yönetiminin güncel literatürdeki yeri incelendiğinde tekil afetleri ele alması, büyük afetlere odaklanması ve riski statik kabul etmesi gibi noktalar üzerinden kritik edilir. Geleneksel afet risk yönetimindeki boşluklar dirençlilik kavramının entegre edilmesi ile doldurulmaya başlanmıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler Hyogo ve Sendai çerçeveleri ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde ilkesel olarak dirençlilik konusunun önemle vurgulandığını görürüz. Keza, yukarıda verilen afet riski denklemi, dirençlilik kavramı ile ilişkili olarak "baş etme kapasitesi"ni de içerecek şekilde geliştirilmiştir.

Afet Riski = f(h*e*v /c)
c (ing: coping capacity): baş etme kapasitesi

Adaptif kapasite olarak da anılan baş etme kapasitesi, "kişilerin, kuruluşların ve sistemlerin mevcut beceri ve kaynaklarını kullanarak olumsuz koşullar, acil durumlar ve afetlerle yüzleşme ve onları yönetme yeteneği" olarak tanımlanır.[11] Ancak, dirençlilik kavramının afet risk yönetiminin katı yapısına entegre edilmesi formüle edildiği kadar basit değildir ve muğlaklıklar içerir. Afet risk yönetimi literatüründe "baş etme kapasitesi" genellikle kırılganlığın tersi ve dirençlilikle eş değer gibi tarif edilse de, bu kavramların arasındaki ilişki daha karmaşıktır.

Afet risk yönetimi kent planlamanın daima önemli bir parçası olmuştur. Ancak, belirsizliklerin hakim olduğu çağımızda kentsel risklerinin yönetilebilmesinde dirençlilik kavramının ortaya çıkışı afet risk yönetiminde de bir paradigma kaymasına neden olmuştur. Özellikle iklim değişikliğinin var olduğunun bilimsel olarak ve uluslararası düzeyde kabulü[12] ve küresel ısınmanın sınırlandırılmasının uluslararası taahhüte bağlanması[13] gibi milat niteliğindeki gelişmeler, risk azaltımı (mitigation) ve uyuma (adaptation) yönelik acil ve kapsamlı değişimleri gerekli kılmaktadır. Dirençlilik bu anlamda öngörülemez tehditleri yönetmede risk odaklı yaklaşımlardaki boşlukları doldurmaktadır.

TEHLİKELER VE TEHDİTLER KARŞISINDA KENTLER

Kentleşme tarihine bakıldığında, antik çağlardan bugüne yangınlar, salgınlar, depremler, savaşlar ve benzerine rağmen yaşamını bir şekilde sürdürmüş büyük kentler görürüz (ör. Roma, İstanbul). Acaba bugünün modern kentleri, çağımız trendleri ve iklim değişikliği ile birlikte sonraki yüzyıllarda yaşamını iyi bir biçimde devam ettiriyor olacak mı?

Bugün büyük kentlere baktığımızda, 70-80 yıl öncesinde yapılan planlardan miras kalan temel form ve fonksiyon özellikleri ile yaşamaya devam ettiklerini görürüz. Modernizm etkisindeki bu kent planlama yaklaşımlarının yarattığı formların, bugünün kentlerinin büyüyen belirsizlikleri ve değişen ihtiyaçlarını iyi organize edemediği düşünülüyor. Köklerini dönemin rasyonalist bakış açısından alan bu kent modelleri, gelecekte öngörülen stabil bir durumu başarmak üzerine kurgulanıyordu ve belirsizlik öngörüsü içermiyordu. Çünkü, o dönemin plancı ve tasarımcıları kentsel sorunların uzun bir zaman dilimi için ve yüksek bir kesinlikle çözülebileceğine inanıyorlardı.[14] Bir başka bakış açısına göre, bu planlama anlayışı, sosyal ve ekolojik boyutlarıyla sonsuz çeşitlilik içeren insan habitatını, mekanik bir üretimin (plan) bir dizi özelliği ile yer değiştiriyordu. Kendisini doğadan izole eden ve yapaylaşan kentler ise giderek kırılganlaştı.[15]

Modernist planlama yaklaşımının rasyonalist ve düzene sokan bakış açısı ve geleneksel afet riski yönetiminin deterministik, rijid tutumunun yönetemediği riskler, bugün, değişimi, belirsizliği ve zamanı odağına alan adaptif, yenilikçi bir yaklaşımı işaret ediyor. Birçok akademisyen ve uygulamacı için "kentsel dirençlilik" bu karmaşık konuyu ele almak için uygun bir çerçeve olarak görülüyor. Çünkü, kentlerin, özellikle de iklim değişikliği baskısı altında sürdürülebilir yönetimi için farklı bakış açıları sunuyor.

Peki, kentler için çok istenen bir özellik, bir paradigma, bir ilham kaynağı ya da ulaşılması gereken bir hedef, bir normatif konsept olarak ortaya çıkan, biraz muğlak, bir o kadar da çok gündemde, hatta popüleritesi sürdürülebilirliğin önüne geçen bu kavram nedir?

DİRENÇLİLİK

Kent planlama jargonuna yeni eklenmiş gibi görünse de, dirençlilik kavramının kullanımı daha eskiye dayanmaktadır. "Resi-lire", kökünden gelen ve kelime anlamı eski haline sıçramak olan Latince terim, fizikte materyallerin şok sonrası eski haline dönmelerini (ör. yay) sağlayan özellik olarak tanımlandı. Kendisi bir ekolog olan Holling tarafından ekoloji bilimine uyarlanmasından[16] sonra kavram yine Holling tarafından "mühendislik dirençliliği" ve "ekolojik dirençlilik" olmak üzere ikiye ayrılarak yeniden tarif edildi.[17] Buna göre mühendislik dirençliliği, sistemin şok sonrası yeniden dengeye (equilibrium) dönmesi, ekolojik dirençlilik ise sistemin işlerliğine devam ettiği herhangi başka bir denge durumuna gelmesi olarak tanımlandı. Bu iki dirençlilik tarifi doğal veya ekolojik sistemler için geliştirilmişti. Daha sonra kavramın sosyal sistemlere uyarlanması ile sosyo-ekolojik dirençlilik terimi ortaya çıktı.[18] Buna göre; sistemin dengeye dönmesinden ziyade başka bir şeye / sisteme dönüşecek kadar bozulmadan işlerliğinin devam etmesi odağa alındı ve sosyo-ekolojik dirençlilik, sistemin etkileri absorbe etme, olası etkilere adapte olma ve onlarla birlikte kendini organize edebilme, öğrenme ve adapte olma becerisi ile tarif edildi.[19]

Sözü edilen dirençlilik yaklaşımları denge konsepti üzerinden değerlendirecek olursa; tek denge koşulu (mühendislik dirençliliği), çoklu denge (ekolojik dirençlilik) ve dinamik denge-dışılık (sosyo-ekolojik dirençlilik) olarak üçe ayrılır.[20] Son yıllarda sistemlerin daimi olarak değişken olduğu ve bir tehdidin olmadığı zamanlarda bile stabil bir denge durumunda olamayacağı savı üzerinden, kent örneğinde, dengeye gelme üzerine kurulu dirençlilik yaklaşımlarına karşı bir duruş vardır. Fiziksel ve sosyal ağlardan oluşan karmaşık ve dinamik sistemler olarak tarif edilen kentler de sürekli olarak değişir, evrilir ve denge-dışıdır. Bu özellikleri ile sosyo ekolojik sistemlere benzetilirler, dolayısıyla, sosyo-ekolojik dirençlilik konusunda yapılan çalışmalar, kentsel dirençlilik alanını da büyük ölçüde etkilemiştir.

KENTSEL DİRENÇLİLİK

Dirençlilik kavramının kent planlama literatüründeki yerine bakıldığında, farklı açılardan ele alındığı veya tarif edildiği görülür. Meerow vd. kapsamlı makalelerinde[21] bu farklı bakış açılarına dair değerlendirmelerinin sonucunda uzlaşmacı ve esnek bir kentsel dirençlilik tarifi yapmıştır. Buna göre: "Kentsel dirençlilik, kentsel sistemin ve onu oluşturan tüm sosyo-ekolojik ve sosyoteknik ağlarının, bir tehdit karşısında istenen işlevleri sürdürme veya hızla geri dönme, değişime uyum sağlama ve mevcut veya gelecekteki adapte olma kapasitesini sınırlayan sistemleri hızla dönüştürme yeteneğini ifade eder."

Olumsuz bir etkiye rağmen, sistemin işlerliğini koruması en kritik konudur. Bunun için, sistemin değişen koşullardan öğrenme, bunlara uyum sağlama ve bunlarla birlikte dönüşebilmesi gerekir. Kentin işlerliği ise temelde kaynak ve enerjinin akışının sağlandığı fiziki altyapılar ve diğer sosyal, ekonomik ağlar olarak özetlenebilir. Ancak, dirençlilik kavramını kent planlamaya entegre etme çabalarına rağmen dirençliliğin kent planlama teorisi ve pratiğine uyarlanmasında henüz bazı boşluklar olduğu söylenebilir.

Pratik açısından bakıldığında, bir yandan sürdürülebilirlik hedeflerini yakalamaya çalışırken, bir yandan da çağımız tehditlerine karşı adaptif ve tepkisel olma zorunluluğu planlamada ilkesel çelişkilere yol açabilmektedir.[22] Diğer yandan, şehirleri planlarken belirsizlik, değişim ve zamanı odağa yerleştiren araçlara veya kavramsal çerçevelere sahip olmamaları, plancıları zor bir pozisyonda bırakmaktadır.[23]

Dirençliliğin yaratılabilmesi veya artırılabilmesi için öncelikle dirençliliğin düzeyinin çeşitli parametreler üzerinden ölçülebilir olması gereklidir. Tıpkı sürdürülebilirlik için olduğu gibi dirençliği de çeşitli boyutları (sosyal, altyapısal, kurumsal vb.) ve çeşitli parametreler üzerinden ele alan indeksler üzerine çalışmalar mevcuttur ancak, bu gösterge ve indekslerin kullanımı ile ilgili genel kabul görmüş bir metodoloji veya "toolkit" vardır diyemeyiz.

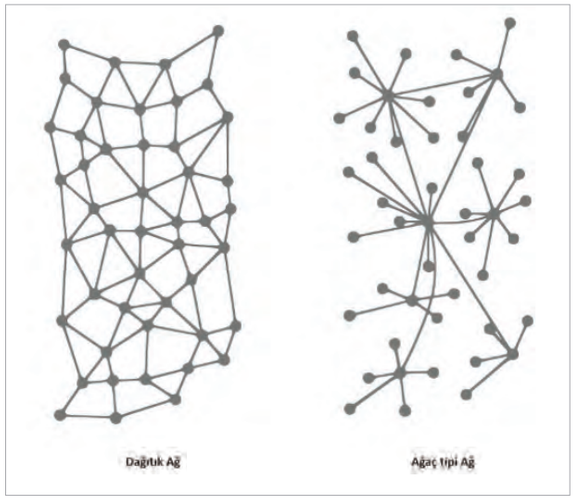
KENTSEL MEKÂNSAL DİRENÇLİLİK

Plancılar ve kentsel tasarımcılar için bir kenti dirençli yapmak, temelde fiziki mekânı nasıl şekillendirdikleri ile ilgilidir, çünkü ellerindeki temel medya "form"dur. Salat ve Bourdic,[24] modern kentlerin önümüzdeki yüzyıllarda yaşamaya devam edip etmeyeceği sorunsalı ile ilgili olarak, modern şehirlerin kırılganlığının strüktürel olduğuna işaret etmiştir. Ancak "form ve strüktür"ün dirençlilik üzerindeki etkisini anlayacak sistematik bir yöntem de henüz bulunmamaktadır.

Kentsel mekânsal dirençlilik ile ilgili gelinen noktada, bir kentin dirençliliğinin doğrudan gözlenebilen ve ölçülebilen bir şey olmadığını, dolayısıyla doğrudan yaratılabilecek de bir şey olmadığını söyleyebiliriz. Dirençlilik daha ziyade dirençliliğin yerini tutan veya ona yaklaşan özellikler yoluyla ölçülebilir. Kentsel dirençliliğin dolaylı olarak ölçülmesini sağlayan bu özelliklerin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi yoluyla kentlerin daha dirençli bir hale getirilebileceği varsayılır. Doğadaki strüktürler ve enerji akışını sağlayan formlardan ilham alınarak sistemin nasıl daha dirençli hale gelebileceğini anlamamızı sağlayan bu özellikler ölçülebilirdir. Bu özellikleri gruplayacak olursak, arazi kullanımı, kritik altyapılar ve ekolojik bilginin entegrasyonu, kentsel mekânsal dirençlilik ile ilgili çalışmalarda öne çıkmaktadır.

Arazi Kullanımı: Yoğunluk, karma kullanım, erişilebilirlik ve geçirgenlik gibi konular, şehirlerin dirençlilik ve kırılganlık profillerini etkileyen temel planlama araçlarıdır.[25]

Kritik Altyapılar: Ulaşım ağı, iletişim ağı, enerji dağıtım şebekeleri, su şebekeleri, kanalizasyon kentin omurgası, damarları olarak tarif edilir; eğitim tesisleri, sağlık tesisleri ve benzerleri düğüm noktalarıdır ve tüm bu altyapılar sistemin işlerliği için hayati önemdedir. Dirençli bir kent

3. Ağ özellikleri dağıtık ağ (bağlantılılık) ve ağaç tipi ağ (modülerlik)

yaratmak için, kentsel altyapı planlamasına, bağlantılılık, modülerlik, tekrar ve çeşitlilik gibi bazı sistem özelliklerini dahil etmek gereklidir. Bağlantılılığın yüksek olması (dağıtık ağ) bir ağ için iyi bir özelliktir ancak çok yüksek olması da etkinin hızla yayılmasına neden olabilir. Modülerlik ise sistemin bazı parçalarının kendi içerisinde sistemin geneline göre daha bağlantılı olması şeklinde tarif edilir (ağaç tipi ağ). Parçaların biri zarar görse de diğerleri işlerliği devam ettirir. (**Resim 3**) Kritik altyapılara bu sistem özelliklerinin kazandırılması, örneğin alternatifi olan ana ulaşım hatları (tekrar), güçlü bağlantılı bir enerji ağı sistemi (bağlantılılık), tehditlere karşı sistemin işlerliğinin devam etmesine katkıda bulunur.

Ekolojik Bilginin Entegrasyonu: Kentsel mekânsal dirençliliği artırmak için geleneksel ekolojik bilginin yeniden kullanılır hale getirilmesinin önemi, özellikle iklim değişikliğine uyum çalışmalarında çokça vurgulanmaktadır. Plancılar ve kentsel tasarımcılar için dirençli kentler yaratmanın yolu, toplulukların geçmişten günümüze tehditlerle baş etme stratejilerini ve nasıl adapte olduklarını anlamaktan geçmektedir, örneğin yerel iklime uygun bitki türlerinin seçimi, yerel bina yapım malzemeleri ve tekniklerinin kullanımı ve benzeri.

SONUÇ

Değişken ve gelecek için büyüyen belirsizlikler içeren bir dünyada, tehlikeler tümüyle bertaraf edilemeyeceğinden ve olası zararlar yok edilemeyeceğinden, kentler risklerle yaşamayı öğrenmelidir. Risklerle baş edebilmede denge koşulları ve kesinlik üzerine kurgulanan geleneksel afet risk yönetimi ile rasyonalist ve düzene sokan planlama bakış açısı, yerini değişimi, belirsizliği ve zamanı odağına alan adaptif ve yenilikçi bir yaklaşıma bırakmalıdır. Bugün, olası tehditler ve tehlikeleri, sistemin genel performansını geliştirmek için bir fırsat olarak gören perspektifler ortaya çıkıyor. Dirençlilik kavramı, hem afet risk yönetimi hem iklim değişikliği hem de kent planlama ve tasarımı için bu perspektifleri geliştirmede kavramsal bir çerçeve sunuyor.

Diğer yandan, dirençliliğin doğrudan ölçülebilir bir olgu olmaması, kentsel dirençliliği ampirik çalışmalar yoluyla anlayabilmemizi zorlaştırıyor. Dirençli bir kent yaratmak fikri çok cazip olsa da, dirençliliğin pratikte nasıl artırılabileceği konusu henüz tam anlaşılamamış olduğundan, kente temel müdahale aracı form/strüktür olan plancı ve tasarımcılar çelişkili ve zor bir pozisyonda duruyor.

Ancak yine de kentsel mekânsal dirençlilik üzerine sayıca çok olmasa da giderek artan miktarda ve nitelikte çalışmadan söz edebiliriz. Bu yeni kavramsal konu başlığı, araştırma ve uygulamada kent plancısı, kentsel tasarımcı ve mimarlar için yeni perspektifler ve yaratıcı bakış açıları geliştirmek için heyecan verici olasılıklar sunuyor. ❖

NOTLAR

1. **The World's Cities in 2018 Data Booklet**, 2018, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division
2. OECD, 2003, **Emerging Risks in the 21st Century: An Agenda for Action**, OECD Publishing, Paris, doi:10.1787/9789264101227-en.
3. United Nations Office for Disaster Reduction, 2009, **UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction**, Geneva.
4. OECD, 2003.
5. UNDDR, 2015, Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction (GAR). https://gar.undrr.org [Erişim: 01.12.2020]
6. Afet risk analizi ve risk haritalama için gerekli veriler, yöntemler ve araçları tarif eden uluslararası düzeyde kapsamlı bilgiler ve örnek çalışmalar içeren kılavuzlardan öne çıkanlar aşağıdaki gibidir:
European Commission, 2010, **Risk Assessment and Mapping Guidelines for Disaster Management** - Staff Working Paper, SEC (2010), 1626. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR), 2017, **National Disaster Risk Assessment**. Asian Development Bank (ADB), 2018, **Understanding Disaster Risk for Advancing Resilient Development: Knowledge Note**, Kanada.
7. Kundak, Seda; Türkoğlu, Handan, 2007, "İstanbul'da deprem riski analizi", **itü dergisi /a, mimarlık, planlama, tasarım**, cilt:6, sayı:2, ss.37-46. Tüdeş, Şule; Yılmaz Gültekin, 2009, "Evaluation of Relationship of Spatial Planning-Georisks and Urban Risk Analysis: The Case Study of Bartın", G.U. **Journal of Science**, cilt:22, sayı:4, ss.395-411. Gerçek, Deniz; Güven, İ. Talih, 2016, "Kentsel Dirençliligin Cografi Bilgi Sistemleri ile Analizi: Deprem ve İzmit Kenti", **Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi**, cilt:8, sayı:1, ss.51-64. Kuban, Nurdan; Güven, İ. Talih; Gerçek, Deniz, 2017, "İzmit Kentsel Sit Alanındaki Kültür Varlığı Yapıların Strüktürel Niteliklerinin Özgünlük Durumu Üzerinden Değerlendirilmesi", **Uluslararası Çoban Mustafa Pasa ve Kocaeli Tarihi** - Kültürü Sempozyumu - IV, cilt:1, Gebze, Kocaeli, s.140. Özyetgin, Altun Ayşe; Tezer, Azime, 2019, "A Preliminary Study On Defining Urban Resilience for Urban Planning: The Case of Sultanbeyli, İstanbul", **Tasarım Kuram**, cilt:15, sayı:28, ss.77-95.
8. Birleşmiş Milletler Afet Riski Azaltma Ofisi öncülüğünde geliştirilen uluslararası stratejiler kronolojik sıralamaya göre aşağıdaki gibidir: International Decade for Natural Disaster Reduction (IDNDR, 1990-1999), International Strategy for Disaster Reduction (ISDR, 2000-2007), Hyogo Framework for Action (2005-2015), Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030.
9. Balamir, Murat, 2013, "Obstacles in the adoption of international DRR policies: The case of Turkey", Draft background paper prepared for the Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction. Özmen, Bülent; Özden, Ali Tolga, 2013, "Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, sayı:49, ss.1-28.
10. Yamagata, Yoshiki; Ayyoob, Sharifi (Ed.), 2018, **Resilience-Oriented Urban Planning: Theoretical and Empirical Insights**, cilt: 65, Springer.
11. United Nations Office for Disaster Reduction, 2009.
12. IPCC, 2007, **Climate Change 2007: The Physical Science Basis**, Cambridge University Press, Cambridge.
13. Paris Anlaşması, küresel ortalama sıcaklık artışının sanayileşme öncesi döneme göre 2°C altında tutulması; ilave olarak ise bu artışın 1,5°C'nin altında tutulmasına yönelik küresel çabaların sürdürülmesini hedeflemektedir.
14. Firley, Eric; Grön, Katharina, 2014, **The Urban Masterplanning Handbook**, John Wiley & Sons.
15. Salat, Serge; Bourdic, Loeiz, 2012, "Systemic Resilience of Complex Urban Systems: on Trees And Leaves", **TeMA Journal of Land Use, Mobility and Environment**, sayı:2, ss.55-68.
16. Holling, C. Stanley, 1973, "Resilience and Stability of Ecological Systems", **Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics**, cilt:4, sayı:1, ss. 1–23.
17. Holling, C. Stanley, 1996, "Engineering resilience versus ecological resilience", **Engineering Within Ecological Constraints**, (Ed.) Peter C. Schulze, National Academy Press, Washington, ss.31-44.
18. Folke, Carl, 2006, "Resilience: The emergence of a perspective for social-ecological systems analyses", **Global Environmental Change**, cilt:16, sayı:3, ss.253-267
19. Carpenter, Steve; Walker, Brian; Anderies, J. Marty; Abel, Nick, 2001, "From Metaphor to Measurement: Resilience of What to What?" **Ecosystems**, sayı:4, ss.765-781.
20. Meerow, Sara; Newell, P. Joshua; Stults, Melissa, 2016, "Defining urban resilience: A review", **Landscape and Urban Planning**, sayı:147, ss.38-49.
21. Meerow, Newell, Stults, 2016.
22. Elmqvist, Thomas vd., 2019, "Sustainability and resilience for transformation in the urban century", **Nature Sustainability**, sayı:2, ss.267-273.
23. Darren, Nel; Bruyns, Gerhard; Higgins, Christopher, 2018, "Urban Design, Connectivity and its Role in Building Urban Spatial Resilience", **Proceedings ISUF XXV Conference 2018**, Krasnoyarsk, Rusya, ss.921-930.
24. Salat, Bourdic, 2012.
25. Yamagata, Ayyoob, 2018.

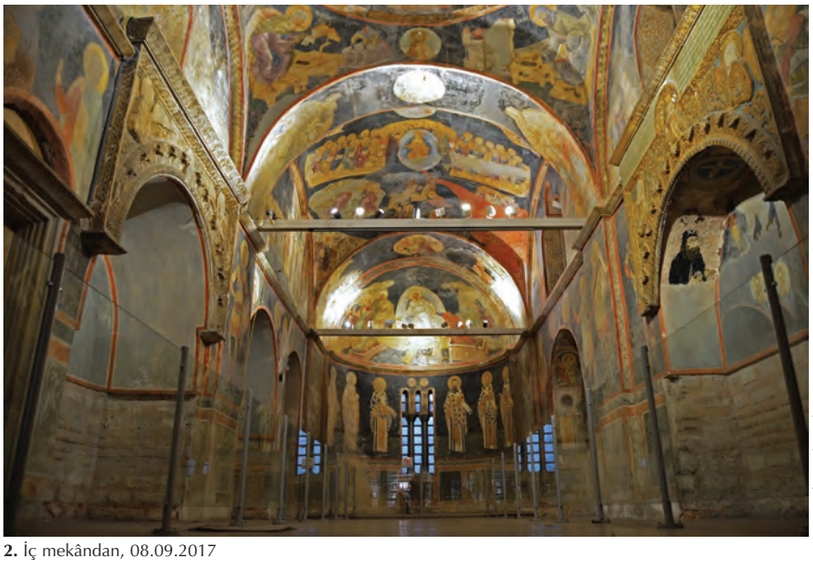
Ortaçağ İstanbul'undan Bugüne Eşsiz Bir Anıt: Kariye

Mine Esmer
Doç. Dr., FSMVÜ Mimarlık Bölümü

Fotoğraf: Mine Esmer

1. Parekklesion kubbesi, Meryem ve çocuk İsa etraflarında meleklerle görülmektedir, 15.04.2009.

Fotoğraf: David Hendrix

2. İç mekândan, 08.09.2017

Geç Antik Çağ'dan, Ortaçağ'a girerken sosyal yapısı değişen Konstantinopolis'teki kamu yapıları, küçük kiliseler ve savunma yapıları ile sınırlanmış; 843-1204 yılları arasına tarihlendirilen orta Bizans döneminde dini mimaride yeni bir plan tipi gözlemlenmiştir. Bu tip, başkentte çeşitli varyasyonlarla inşa edilmiş ve söz konusu yapıların hemen hepsi geç Bizans döneminde (1261-1453) ekler almış veya kısmen yeniden yapılmışlardır. Günümüz İstanbulu'na pek azı ulaşan bu yapıların önemli örneklerinden biri de Kariye'dir. MS 300'den itibaren Hristiyanlarca kullanıldığı ve Aziz Babylas'ın gömüldüğü söylenen Kariye'nin bulunduğu alanda, Justinianus döneminde (MS 527–565) Khora Manastırı kurulmuştur. Manastırın ana kilisesi olan Kariye'nin alt yapısı, kısmen bu ilk yapıma, 6. yüzyıla kadar geri giderken, mevcut üst yapıda ise ana kilise orta Bizans dönemine, 12. yüzyıla tarihlendirilir. Geç Bizans döneminde, 1316-1321 tarihleri arasında, Khora Manastırı Theodoros Metokhites tarafından ele alınmış; bu kapsamda ana kilisenin bazı kısımları yeniden yaptırılmış ve yapı genişletilmiştir. İstanbul'da Ayasofya'dan sonra, görece en çok bilinen ikinci Bizans yapısı olan Kariye, Bizans sanatında bir tepe noktası olduğu düşünülen mozaik ve freskleriyle kavuştuğu ününü de 14. yüzyılda manastırı canlandıran Metokhites'e borçludur.

Yapı, İstanbul'un fethi sonrasında, 1495-1511 yılları arasında Sadrazam Hadım Ali Paşa tarafından camiye dönüştürülmüş; minber, mihrap ve güneybatı köşesine bir minare eklenmiştir. Yapının özenle yerleştirilmiş mihrabı dikkat çekicidir. Kariye'nin bütünündeki mükellef işçilik, mihrabı ekleyen ustanın da yapıya aynı titizlikle yaklaşmasını sağlamış olmalıdır. Camiye dönüşümü sonrasında figürlü bezemeleri ve yazıtlarının hiçbir zaman tam kapanmamış olduğu anlaşılmaktadır. Bu sayede, 1785 gibi erken bir tarihte, Bizans dönemindeki ismi, dönemin bilim insanları tarafından tanımlanabilmiştir. Yapı, 1894 depreminde aldığı hasar sonrası, Osmanlı dönemindeki son onarımını 1898'de görmüştür.

Kariye, Cumhuriyet döneminde 1929'da Vakıflar tarafından kısmi bir onarım geçirir. 1945'te Bakanlar Kurulu Kararı ile ulusal anıt olarak ilan edilen yapı, müze işlevi ile Ayasofya Müzesi'ne bağlanır. Akabinde, 1947-1958 yılları arasında Amerika Bizans Enstitüsü ve Dumbarton Oaks tarafından restore edilmiştir. Bu restorasyon çalışmalarını Thomas Whittemore, onun 1950'deki ölümünün ardından ise Paul Underwood yürütmüştür.

Yapı ile ilgili 1945 tarihli Bakanlar Kurulu Kararının Danıştay 10. Dairesi tarafından 11 Kasım 2019'da iptal edilmesinin ardından, 20 Ağustos 2020'de alınan Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yapının Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilerek ibadete açılmasına karar verilmiştir. Orta ve geç Bizans dönemlerine ait önemli bilgiler sunan, İstanbul'un çok katmanlı kültürel mirasının önemli bir öğesi olan Kariye'nin müze işlevine devam edebilmesi pek çok açıdan mühimdir. Öncelikle yapının tüm katmanlarının bir bütün olarak algılanması ancak bu şekilde mümkün olabilecektir. Sosyal medyaya yansıyan açılır-kapanır perdenin fotoğraflarından, çok fazla sayıda, yoğunlukta ve nispeten küçük hacimli mekânlarda bulunan figürlü bezemelerin kapatılmaya çalışılmasının estetik açıdan iyi bir görüntü vermediği anlaşılmaktadır. Bu yapının yakın çevresinde, başta Mimar Sinan eseri, Edirnekapı Mihrimah Sultan olmak üzere ibadet ihtiyacını sağlayacak pek çok cami yer almaktadır. Buna karşın, bu önemli anıt Ortaçağ İstanbul'undan bugüne, mimari üslubu, mekân tasarımı ve boyutları, malzeme kullanımı, mozaik, fresk gibi bezeme öğeleri ve çeşitli dönem ekleriyle eşsiz bir tarihî belgedir. Yapının farklı dönemlerine ait yapım teknikleri ile bu dönemlerin estetik değerleri, mimari ve sosyal ortamı hakkında sunduğu bilgiler, İstanbul'da çağdaşı yapılar arasında en iyi bütünlükte korunabilmiş örnek olması nedeniyle benzersizdir. Böyle önemli bir kültürel varlık tüm insanlığın ortak mirası olarak bütün katmanlarıyla sunulmayı ve korunmayı hak etmektedir. ❖

* Bu yazıda Kariye tarihçesi ile ilgili verilen tüm bilgiler, Ousterhout, Robert G., 1987, **The Architecture of the Kariye Camii in İstanbul**, Dumbarton Oaks Studies 25, Washington D.C., künyeli eserden alınmıştır.

KAYSERİ MELİKGAZİ BULUŞMA NOKTASI ULUSAL FİKİR YARIŞMASI

TMMOB Mimarlar Odası Kayseri Şubesi ve Melikgazi Belediyesi tarafından Kayseri'nin çağdaş kent yaşamını zenginleştirecek yeni bir buluşma noktası tarifleyen ve üreten, özgün önerilerin geliştirilmesi amacıyla açılan fikir yarışması sonuçlandı. Serbest, ulusal ve tek aşamalı olarak açılan yarışmada 138 proje değerlendirmeye alındı, 3 eşdeğer ödül, 3 mansiyon ve 2 satınalma ödülü verildi.

DANIŞMAN JÜRİ ÜYELERİ
Mustafa Palancıoğlu (Harita Müh., Melikgazi Bel. Bşk.), **Halil Çevik** (Mimar, Mimarlar Odası Kayseri Şube Bşk.),
Gökhan Kömürcü (Mimar, Melikgazi Bel. Bşk. Yrd.), **Furkan Ergüneş** (Şehir Plancısı, Melikgazi Bel. Fen İşleri Müd.)

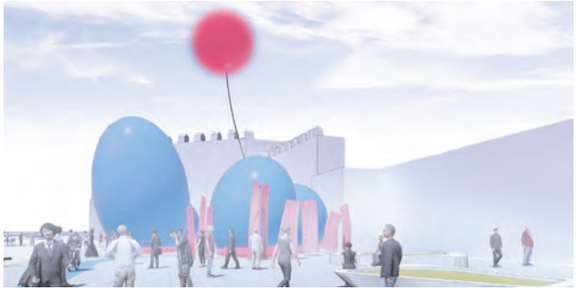
ASLİ JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı
Burak Asiliskender (Mimar)
Murat Çağlar Baydoğan (Mimar), **Melike Altınışık** (Mimar), **Ramazan Avcı** (Mimar), Sevince Bayrak (Mimar)

YEDEK JÜRİ ÜYELERİ
Alper Aksoy (Mimar), **Fatih Boydak** (Mimar), **Hakan Mahiroğlu** (Mimar)

RAPORTÖRLER
Canan Faraşoğlu (Mimar), **Kaan Zontul** (Mimar), **Yasemin Yağmur** (Mimar)

1. MANSİYON: **ELİF AĞAOĞLU** mimar, **BEYZA PORTAKAL** mimar

2. MANSİYON: **ERDEM DOKUZER** mimar, **EREN TÜMER** mimar **Yardımcılar:** Ece Sultan Karacık, Salih Boyraz, Sinan Akkuş

3. MANSİYON: **ORHAN ERSAN** mimar
Yardımcı: Gülcan Afacan

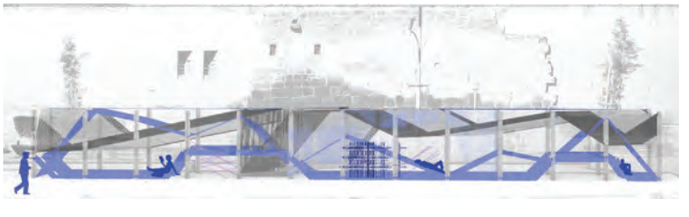
SATINALMA **ESRA NUR GÜNDÜZ** mimar, **FURKAN BAYIR** mimar, **KÜBRA GÜLHAN** mimar

SATINALMA **İLKNUR GÜL** mimar
Yardımcılar: Gülüzar İlhan, İbrahim Özvariş

SATINALMA **İREM KORKMAZ** mimar

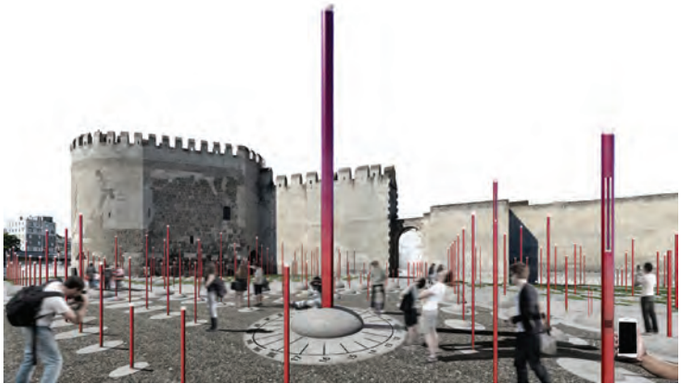

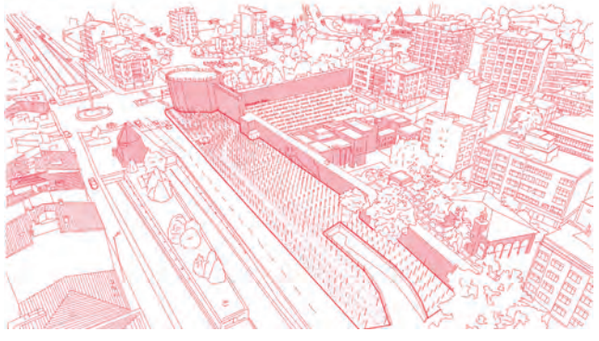
EŞDEĞER ÖDÜL

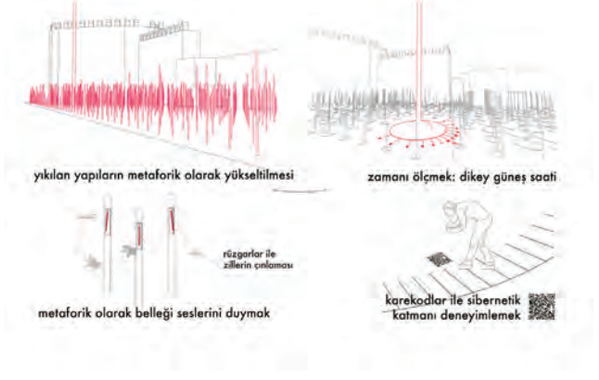
F. ASLI YALÇIN mimar

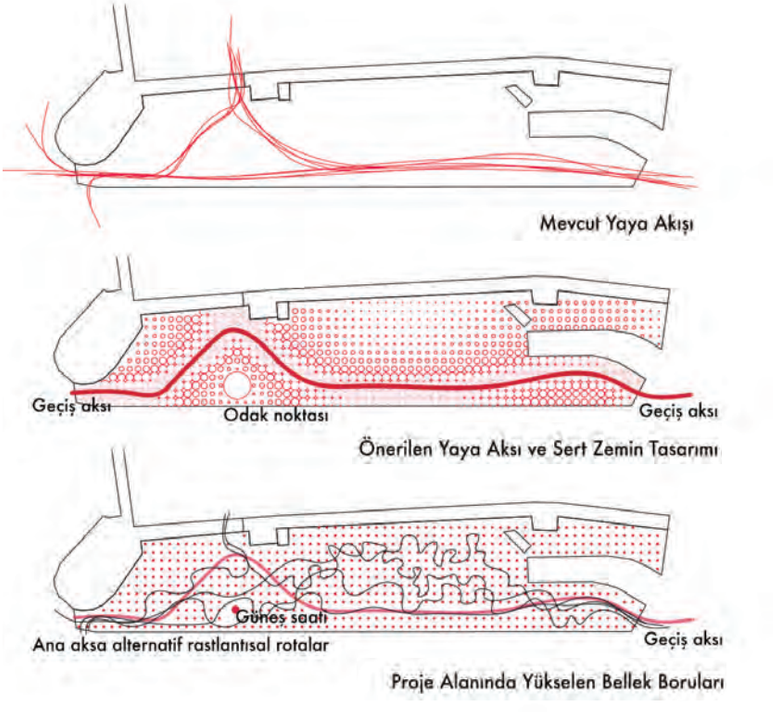

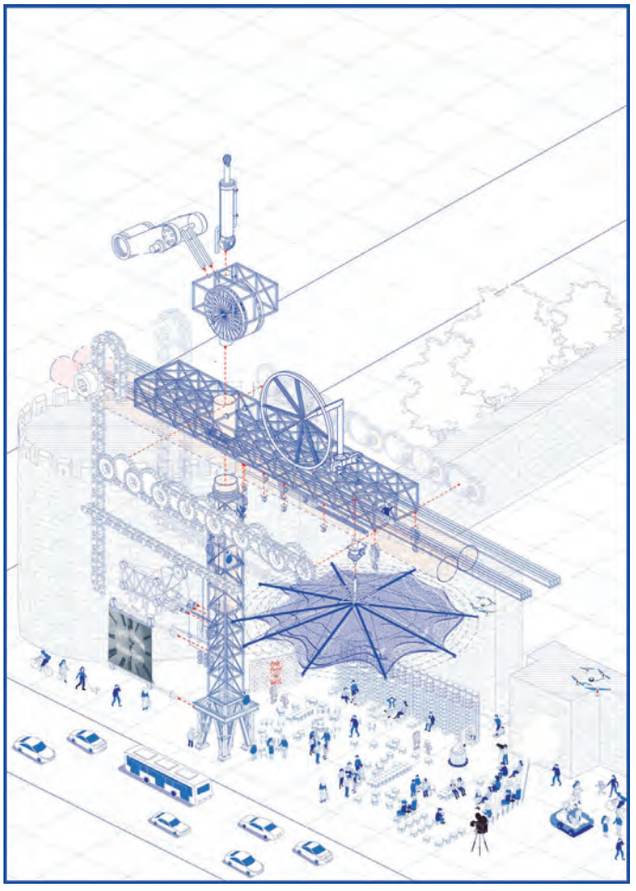
JÜRİ RAPORUNDAN

Önerinin yarışma konusunu, "kenti bulma, kent ile buluşma" noktası olarak ele alması; kentte yaşanan mekânsal değişimi projenin kavramsal arka planı olarak kurgulama fikri takdir edilmiştir. Güncel teknolojileri kullanarak, modern kente dair kaygılar üzerinden deneyim üretmesi ve bu bireysel deneyimlere dayanarak mekân oluşturma çabası olumlu bulunmuştur. Yaya akışını tarif eden vaziyet planı kararları, sura yaklaşırken bireyi yavaşlatan ve bulunduğu alana özgü duyarlı bir deneyim alanına çeviren, ana fikirle bütünleşmiş peyzaj yaklaşımı projenin güçlü yönlerindendir. Rüzgar gibi alana özgü çevre koşulunu deneyimsel bir tasarım ögesine dönüştürmesi olumlu bulunmuştur. Ancak, farklı iklim koşullarına özgü korunaklı bir mekânsal çözüm geliştirilmemesi ve oturma eylemi için öneriler sunulmamış olması tartışılmıştır. Bunlarla birlikte, geçmiş ve "an"ı deneysel olarak bir araya getirerek buluşma noktası tanımına getirdiği çok boyutlu bakış açısından dolayı öneri, oy çokluğu ile eşdeğer ödüle layık görülmüştür.

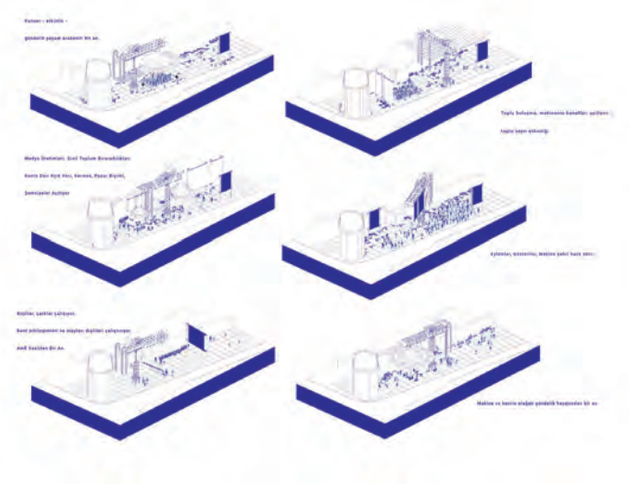
EŞDEĞER ÖDÜL

İSMAİL KOCATAŞ mimar, **GÜLŞAH GÜNEŞ** mimar
Yardımcılar: Bilge Akbulut, Yakup Akdağ

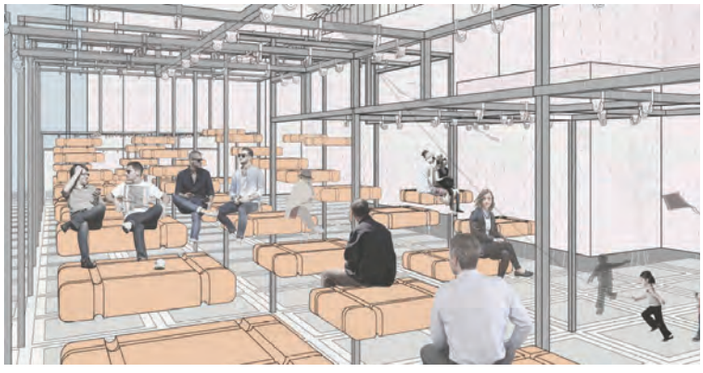
JÜRİ RAPORUNDAN

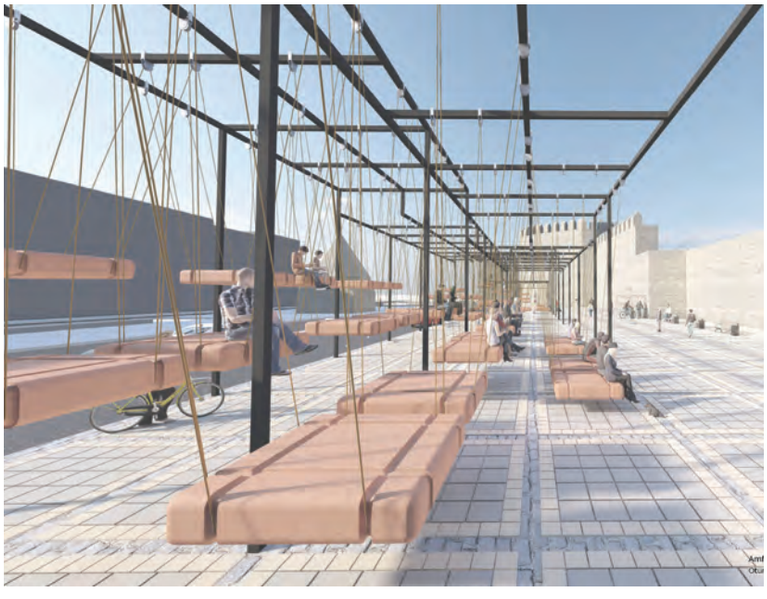
Önerinin, her geçen gün yeni bir krizle karşılaşılan küresel ortamın eleştirisini, yer ve bağlamdan bağımsız ve bir o kadar da yarışma alanına özgü bir bakışla ortaya koyması takdir edilmiştir. Makine öğesi aracılığı ile kenti ve kentliyi sürekli düşündüren pratiklerle kışkırtıcı ve farklı mekânlar kurabilme potansiyelleri ilham verici bulunmuştur. Buluşmayı kuran ana eylemin zemin tasarımına indirgenmeden, çeliş-kiler ağı üretilerek yaratılması ve bireyi düşündürerek buluşmanın esas öznesi haline getirmesi yaratıcı bulunmuştur. Ana fikri aktarmak için kullanılan temsil araçlarının yarışma ortamına sağladığı katkı kayda değerdir. Öneri, buluşma eylemini yeniden tarif eden kavramsal çerçevesinin mekânsal bir kurguya dönüşmedeki başarısından dolayı oy birliği ile eşdeğer ödüle layık görülmüştür.

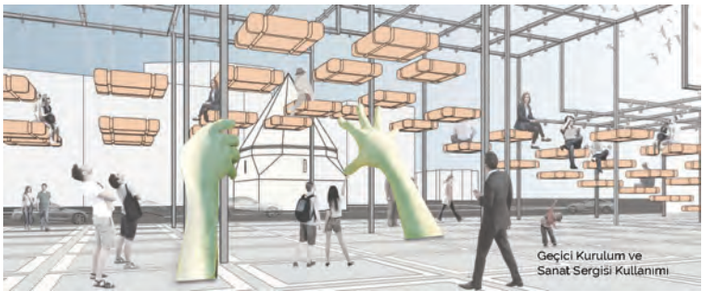
EŞDEĞER ÖDÜL

İLAYDA AKAK mimar, **ALP FAHRİ ARDIÇ** mimar, **YİĞİT DENKTAŞ** mimar
Yardımcı: Esra Ergün

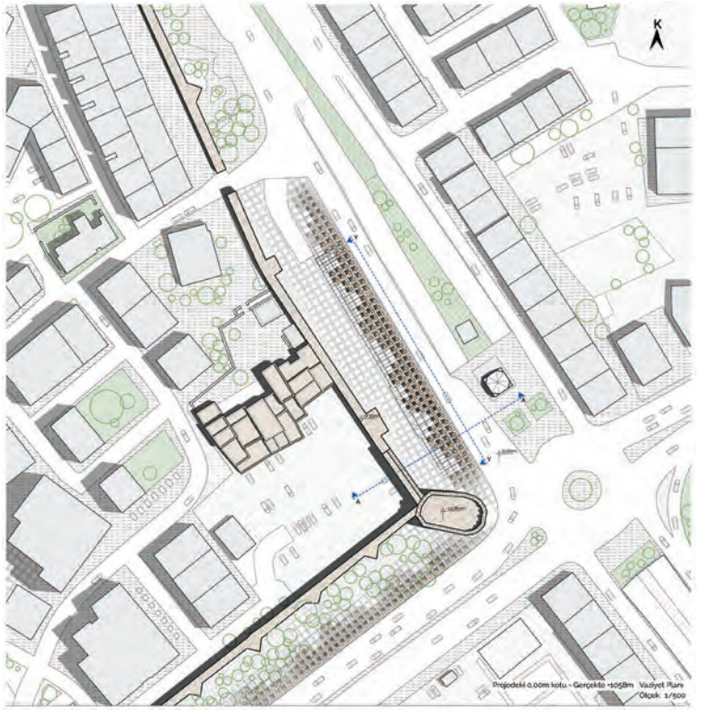

Açık Hava Sineması Etkinliği

Geçici Kurulum ve Sanat Sergisi Kullanımı

Grup Oturma Düzeni

JÜRİ RAPORUNDAN

Önerinin mevcuttaki "katılaşmış ilişkiler sistemini günlük hayatın basınçları" ile yapı sökümüne uğratmaya dayanan kavramsal çıkış noktası takdir edilmiştir. Öneri, halkla etkileşime giren nesneler üzerinden alanı her seferinde yeniden kurgulayarak yeni ve etkileşimli kamusal boşluklar ve buluşma mekânları üretmektedir. Hem iskele strüktürü gibi takılıp-sökülebilir hem de dubaların hafif ve dönüşebilir bir sistemle kurgulanması önerinin ana fikrini güçlendirmektedir. Vaziyet planındaki yerleşim kararları ve strüktürün cadde ile sıfır bitmesi tartışılmasına rağmen, iskele strüktürünün farklı senaryolara imkan vermesi, dubaların hem gölge hem oturma elemanı olarak buluşma noktası tarifine katkısı ve projenin kavramsal çerçevesini mimariye dönüştürmesindeki başarısı nedeniyle oy birliği ile eşdeğer ödüle layık görülmüştür.

KAYSERİ TALAS MEVLANA MAHALLESİ MEYDANI ULUSAL FİKİR YARIŞMASI

TMMOB Mimarlar Odası Kayseri Şubesi ve Talas Belediyesi tarafından Talas Mevlana Mahallesi kentsel parkının tasarım potansiyelinin doğrultusunda güncel ve geleceğe yönelik kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve kamusal kullanım senaryolarının geliştirilmesi amacıyla açılan fikir yarışması sonuçlandı. Serbest, ulusal ve tek aşamalı olarak açılan yarışmada 57 proje değerlendirmeye alındı, 3 eşdeğer ödül, 3 mansiyon ve 2 satınalma ödülü verildi.

DANIŞMAN JÜRİ ÜYELERİ

Mustafa Yalçın (Talas Bel. Bşk.), **Halil Çevik** (Mimar, Mimarlar Odası Kayseri Şube Bşk.), **İsmail Güngör** (Talas Bel. Bşk. Yrd.), **Etem Mezgitli** (Talas Bel. Bşk. Yrd.), **Halil Işık** (Mimar, Talas Bel. Özel Kalem Müd.)

ASLİ JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı
Kemal Demir (Mimar)

Deniz Dokgöz (Mimar), **Hakan Evkaya** (Mimar), **Evren Erdin** (Şehir Plancısı), **Özlem Kevseroğlu** (Peyzaj Mimarı)

YEDEK JÜRİ ÜYELERİ

Eda Velibaşoğlu (Mimar), **Erman Ağmaz** (Şehir Plancısı), **Feyza Kiraz** (Peyzaj Mimarı)

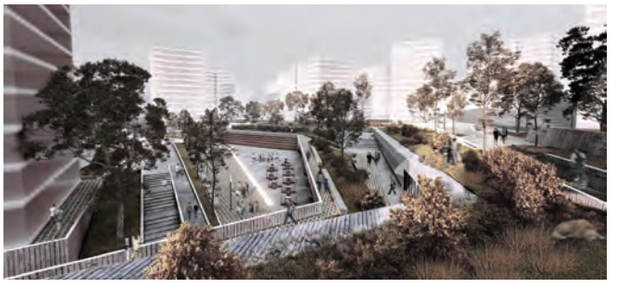
RAPORTÖRLER

Eda Nur Akşehirlioğlu (Mimar), **Burcu İmamoğlu** (Mimar), **Murtaza Er** (Mimar), **Fatma Feyza Has Bak** (Şehir Plancısı)

EŞDEĞER MANSİYON **CAN KALINSAZLIOĞLU** mimar, **OSMAN CAN BAGATIR** mimar, **GÜLÜMSER ÖZDEMİR** mimar **Yardımcılar:** Ece Kandemir, Ezgi Güven

EŞDEĞER MANSİYON **GÜMÜŞ ÇİMEN** mimar, **KÜBRA GÜLHAN** mimar

EŞDEĞER MANSİYON **FAZIL AKDAĞ** mimar, **İSMAİL ERDİ HALİS** mimarlık öğrencisi, **AHMET FARUK BAYRAK** mimarlık öğrencisi

SATINALMA **KEMAL GÜVENÇ** mimar

SATINALMA **SELİM ATAK** mimar, **CANSEN MOLVA** mimar

EŞDEĞER ÖDÜL

İBRAHİM EYUP mimar, **HAKAN DENİZ ÖZDEMİR** mimar, **OLCAY OVALI EYUP** mimar

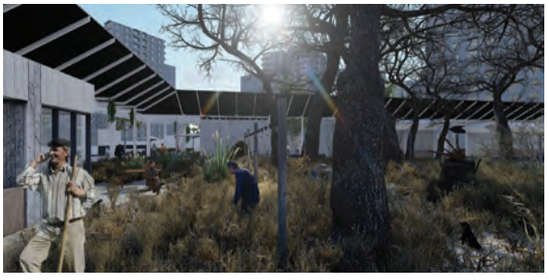
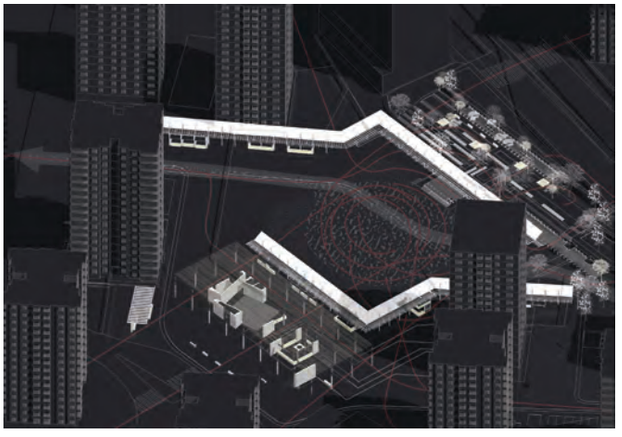
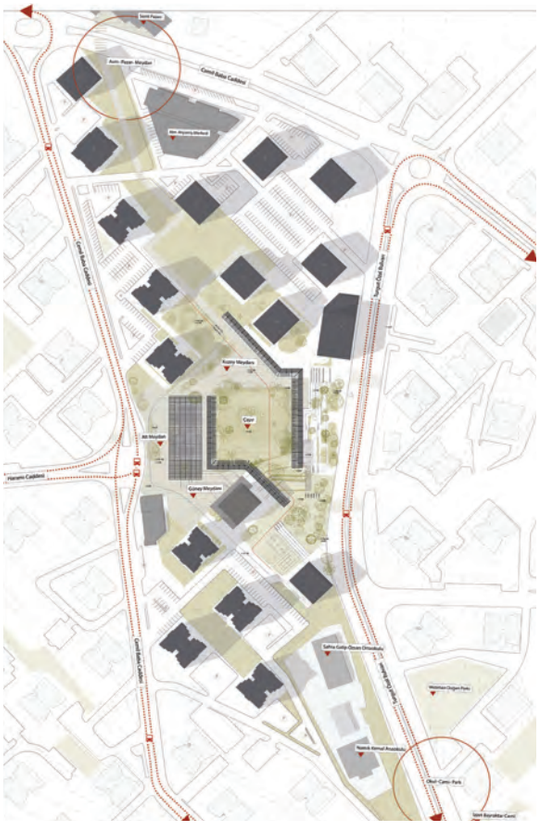
JÜRİ RAPORUNDAN

Tüm alanı bir bütün olarak; kentsel, kamusal bir rekreasyon ve etkinlik alanı olarak değerlendirme çabası ile mekânsal kurgunun sert ve yumuşak yüzeyleri tanımlama çabası, önerilen işlevleri bütüncül bir dil ve mekânsal hiyerarşiye uygun olarak açık, yarı açık ve kapalı mekan kurgusu olumlu bulunmuştur. Topoğrafyanın potansiyeli doğrultusunda gerekli konumlanış ile mekânsal biçimlenişlerin ve akışkanlığın yeterli nitelikte ele alınmış olması önemli bulunmuştur. Önerilen peyzaj tasarımında kurgulanan ve Talas'ın tarihsel bağlamından gelen üretim peyzajına yer verilmesi olumlu bulunmuştur. Peyzajda kademelenmenin hissedilmesi, yer yer üçüncü boyuttaki yeşilin hareketleri, teraslamalar olumlu bulunmuştur. Açık alan etkinliği olarak önerilen işlevlerin ekolojik yaşamı desteklemesi, kırdan kente öykünen tasarımsal kararlar başarılı bulunmuştur. Bitkisel peyzajda önerilen form, boyut, renk, mevsimsel döngü, işlev gibi farklılıklara gidilmesi ve bu anlamda bitkiyi tasarıma dahil etme çabası olumludur. Çevresel döngünün kurgulanması ve bu anlamda doğaya sunduğu iyileştirici katkı başarılı bulunmuştur. Ancak, önerilen mekan birimlerinin topoğrafyada kaybolma çabası olumlu bulunmakla birlikte engelsiz tasarıma yönelik çözümler ve sert yumuşak düzenlemede geometrik tekdüze biçimlenişin aşırı olması eleştirilmiştir.

EŞDEĞER ÖDÜL

GÜLŞAH GÜNEŞ mimar, **İSMAİL KOCATAŞ** mimar
Yardımcılar: Bilge Akbulut, Yakup Akdağ

JÜRİ RAPORUNDAN

Alt ve üst farklı kotlarda yer alan ana ulaşım akslarının arasında kalan boşluğun meydan(lar), kentsel hizmet birimleri, performans alanları ile farklı deneyimler sunması dolu- boş mekan kurgusu ve bu kurguyu besleyen hizmet birimlerinin konumlanışı olumlu bulunmuştur. Kent çayırı kurgusu ile üretilen kentsel mekânın net bir dille tanımlanmayarak kamusal ilgilinin artırılma çabası önemli bulunmuştur. Peyzaj tasarımında "çayır" metaforundan hareketle geliştirilen hem kavramsal hem tasarımsal süreç ve bunun projeye yansımaları başarılı bulunmuştur. Mahalle kültürüne de gönderme yapan "çayır" olgusu, meydan tasarımında aranılan bütünleyici, toplayıcı gücünü artırmakta ve tarihsel bağlam ile ilişki kurmuştur. İşlevsel olarak öngörülen çarşı, amfi, peyzaj terasları ve bunu yaparken kurduğu yapısal strüktürel saçaklarla desteklenmesi, mevcut aksları güçlendirmekte, iklimsel verilere göre her mevsim kullanılabilirliğine ve aksların yönlendirici etkisine olumlu katkılar sunmuştur. Ancak meydanların birbirleri ile ilişkilerinde yeterli nitelik ve niceliğe ulaşılmaması ile tasarımın ifade tekniğinin zayıflığı eleştirilmiştir. Alt ve üst kot ile buluşma çabasının yeterli olgunluğa ulaşmaması eleştirilmiştir. Bitkisel ve yapısal peyzajda önerilen malzeme ve bitkilendirmelere dair söylemlerin geliştirilmesi peyzaj karakteristiğinin geliştirilmesi anlamında tavsiye kararı olarak önerilmektedir.

EŞDEĞER ÖDÜL

LEVENT ARIDAĞ mimar, **OKAN AKTAŞ** mimar, **HASRET GÜL ATMACA** mimar, **TUGAY YILMAZ** mimar
Yardımcılar: Kübra Mutlu, Eda Esen, Tutku Mutlu

JÜRİ RAPORUNDAN

Mekânsal kurguya yönelik mevcut hizmet birimlerinin tasarım unsuru olarak kurguya dahil etme çabası, alt meydan ve amfinin buluşma / paylaşma niteliğinin öne çıkması, önerilen kültür köprüsünün meydanı tanımlayan-besleyen biçimlenişe sahip olunması olumlu bulunmuştur. Ayrıca bu köprü yapının altında kurgulanan etkinlik alanının kamusal kullanımı zenginleştirme potansiyeli kıymetli bulunmuştur. Öneri köprü yapının kamusal alanı ölçeklendirme ve tanımlama çabası değerli bulunmuştur. Peyzaj tasarımında kurgulanan yeşil sürekliliği hedefleyen yaklaşımı ile ulaşılabilir yeşil kent meydanı fikri olumlu bulunmuştur. Bitkisel peyzajda mevsimsel döngüyü tasarımın bir parçası halinde kurgulaması, aynı zamanda canlı habitatın yaşamına olanak veren tasarımsal veriler başarılıdır. Geri dönüşümün öneminin vurgulanması, sarnıç sistemine değinilmesi Talas'ın tarihsel bağlamı ile de ilişki kurması açısından olumludur. Her yaştan insanın bu alanda yer almasına imkan veren açık alan etkinlikleri ve hobi bahçeleri gibi üretim peyzajına yer vermesi başarılıdır. Aynı zamanda bağ kültürüne de gönderme yaparak yere bağlı kurulan bağlamı yerin ruhunu güçlendirmiştir. Ancak parkın üst zemin kotunun mevcut yapılar ve alt zeminle birleşme çabasında topografik düzenlemenin yeterli olgunluğa ulaşamaması eleştirilmiştir. Kültür köprüsünde önerilen işlevlerin yeterli mekân zenginliğine katkıda bulunması beklenmektedir. Tasarımsal anlamda alan boyunca gezen bisiklet ve yürüyüş rotalarının yer yer alanı bölen etkiye neden olması, tasarımda yer yer karşılaşılan istinat duvarları bölücü etkiye neden olması anlamında eleştirilmiştir.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KADIKÖY MEYDANI KENTSEL TASARIM YARIŞMASI

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı Altyapı Projeler Müdürlüğü tarafından alanın çevresel korumaya uygun ve çağdaş bir anlayışla tasarlanması için tüm potansiyellerinin değerlendirilerek mekânsal kalitesinin yükseltilmesi amacıyla açılan kentsel tasarım yarışması sonuçlandı. Serbest, ulusal ve tek aşamalı olarak açılan yarışmada 53 proje değerlendirmeye alındı, 3 eşdeğer ödül ve 5 mansiyon verildi.

DANIŞMAN JÜRİ ÜYELERİ
Ekrem İmamoğlu (İBB Bşk.), **Mahir Polat** (İBB Gen. Sek. Yrd.), **Serap Öbekci** (İBB Etüd ve Projeler Daire Bşk.), **Şerdil Dara Odabaşı** (Kadıköy Belediye Bşk.), **Ömer Yılmaz** (İPA Yarışmalar Koordinatörü)

ASLİ JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı
Ebru Firidin Özgür (Şehir Plancısı)

Özgür Bingöl (Mimar), **Hakan Demirel** (Mimar), **Cem İlhan** (Mimar), **Seher Demet Kap Yücel** (Peyzaj Mimarı)

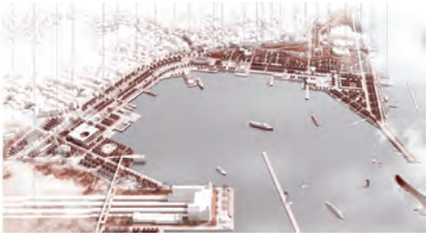
YEDEK JÜRİ ÜYELERİ
Esra Akbalık (Mimar), **Ahmetcan Alpan** (Şehir Plancısı), **Münire Sağat** (Peyzaj Mimarı)

RAPORTÖRLER
Çetin Bayazit (İnşaat Müh.), **Başak Çelik** (Mimar), **Gökhan Gül** (İnşaat Müh.)

1. MANSİYON: **CİHAN SEVİNDİK** mimar, **SIDDIK GÜVENDİ** mimar, **EDA EKİM YILMAZ** peyzaj mimarı, **ÖZGE MÜBERRA AKYÜZ** şehir plancısı

2. MANSİYON: **İBRAHİM ALP** şehir plancısı, **SENA MİRAY KARAKAŞ** mimar, **JÜLİDE ALP** şehir plancısı, **NUR SOYBELLİ SEZGİN** peyzaj mimarı

3. MANSİYON: **GAMZE ÇEVİK** peyzaj mimarı, **NUR HİLAL MAKULOĞLU** peyzaj mimarı, **FERDİ İNANLI** peyzaj mimarı**, MERYEM MÜZEYYEN FINDIKGİL** mimar, **NURÇE DÜZALAN SALMAN** mimar, **AYÇA ÖNCÜ YILDIZ** şehir plancısı, **SÜLEYMAN CAN ÇİNKILIÇ** peyzaj mimarı, **HALİL EROĞLU** mimar, **CANAN ACAR** peyzaj mimarı, **MURAT ŞİRİN** peyzaj mimarı, **BURAK BAŞ** peyzaj mimarı, **CELAL DURMAGEL** peyzaj mimarı

4. MANSİYON: **EMREHAN ÖZCAN** şehir plancısı, **DORUK GÖRKEM ÖZKAN** peyzaj mimarı, **EMRE KUL** peyzaj mimarı, **BERNA DİLER** mimar, **SERKAN KÖÇER** mimar

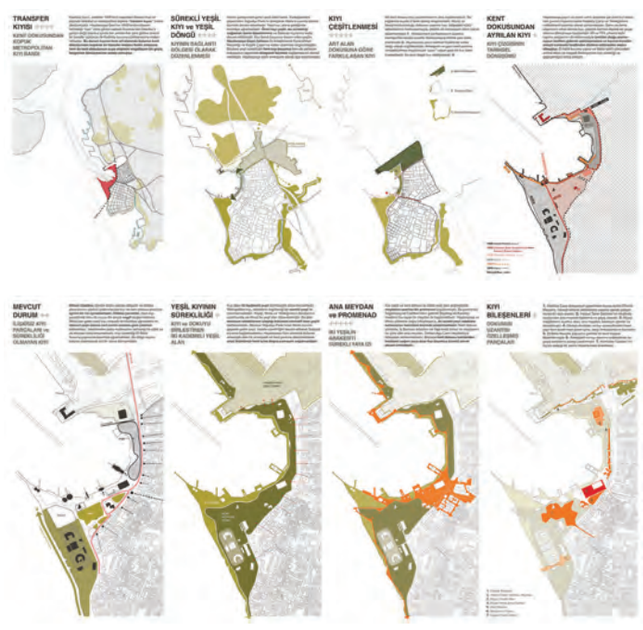

5. MANSİYON: **FATMA SEZGİN** mimar, şehir plancısı, **SÜREYYA TOPALOĞLU** mimar, **FİRDEVS ÜNAL** mimar, **DİLEK YÜRÜK** peyzaj mimarı

EŞDEĞER ÖDÜL

HATİCE BÜŞRA AL ÖZDİLEK mimar, **OZAN ÖZDİLEK** mimar, **BİHTER ÖZTÜRK** mimar, **ARZU KUTKAM NUHOĞU** peyzaj mimarı, **BORA YERLİYURT** şehir plancısı, mimar, **MEHMET DORUK ÖZÜGÜL** şehir plancısı

JÜRİ RAPORUNDAN

Önerilen yapı yoğunluğu tartışılmakla birlikte kalıcı yapısal müdahalelerin sınırlı tutulması, arkeopark önerisi, yapısal peyzaj ve bitkisel peyzaj alanı dengesi, bisiklet ve yaya yolu çözümü olumlu bulunmuştur. Çarşı ile yaya bağlantısını kurma çabası başarılı bulunmuştur. Peyzaj stratejisi bağlamında zeminde geçirgen yüzeyler kullanılması su yönetimi açısından olumludur. Önerilen etkinlik alanının kıyı bandında yer alan yapısal peyzajdan yeşil bir kuşak ile ayrılması, üretilen bu mekânın kullanım esnekliği ve dinamik yapısını desteklemektedir. Bununla birlikte projede genel ulaşım kararları yetersiz bulunmuştur. Transfer noktası veya toplu taşım depolanma alanlarına ve etaplamaya yönelik herhangi bir bilgi bulunmaması üst ölçek kararlarını zayıflatmıştır. Eminönü-Karaköy İskelesi önüne yerleştirilen işlevler, meydanla bütünleşmediğinden olumsuz bulunmuştur. Tören Alanı'nın ortadan kaldırılmış olması eleştirilmiş ve olumsuz bulunmuştur. Şehremaneti parkı için önerilen düzenlemeler, doğal bir alan içinde aşırı sert zemin ve yapısal peyzaj elemanı kullanımı nedeniyle olumsuz bulunmuştur. Kadıköy Atık Su Ön Arıtma Tesisi (İSKİ) yakınında dolgu alanda önerilen yeraltı otoparkı eleştirilmiştir.

EŞDEĞER ÖDÜL

SELAHATTİN TÜYSÜZ mimar, **HASAN SITKI GÜMÜŞSOY** mimar, **ERHAN VURAL** mimar, **PELİN TÜYSÜZ** mimar, **NURSEN GÜMÜŞSOY KISAR** peyzaj mimarı**, SERKAN SINMAZ** şehir plancısı

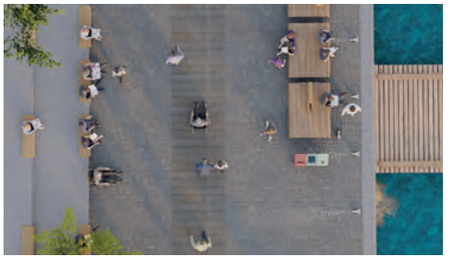
JÜRİ RAPORUNDAN

Proje dili, kurgusu ve analiz tekniği özgün bulunmuştur. Üst ölçek analizlerin kıyı, makroform ve ekolojik sistem odaklı yapılması ve güçlü bir tarihsel bağlama dayandırılması olumlu bulunmuştur. Alanın ekolojik olarak, üst ölçekten alt ölçeğe inen sistem bütününde oluşturulması ve yeşil alan fonksiyonlarındaki detaylandırmayla bu güçlü ekolojik sistemin bir parçası olması sağlanmıştır. Yapısal ve bitkisel peyzajın dengesi ve yağmur suyu yönetimi önerileri olumlu bulunmuştur. Kentsel belleğe referans vererek günümüz kent yaşamına katkı sağlayacak yaklaşımların geliştirilmesi olumlu bulunmuştur. Odak bağlantıları ile alanın ilişkisini yeni yaya akışı olanakları yaratarak kurması, kesintisiz yaya yoluna ve engelsiz erişime dair ilkelerin belirlenmiş olması değerli bulunmuştur. Çarşı içinde Güneşlibahçe Sokağına giren taşıt trafiği kararı eleştirilmiştir. Rıhtım Caddesinde yol kesitinin araç lehine genişletilmesi olumsuz bulunmuştur. Haldun Taner üst kottaki çözümleri olumlu bulunurken, alt kottaki (bodrum) müdahalesi, Haydarpaşa Garı'nın mevcut fonksiyonun değiştirilmesi tartışılmıştır.

EŞDEĞER ÖDÜL

MEHMET CEMİL AKTAŞ peyzaj mimarı, **PINAR KESİM AKTAŞ** mimar, **ŞEYMA KAHRAMAN** peyzaj mimarı, **RUMEYSA KONUK** peyzaj mimarı, **ECEM SEVİN** peyzaj mimarı, **EZGİ UMUT TÜRKOĞLU** peyzaj mimarı, **BAŞAK İNCEKARA** şehir plancısı

JÜRİ RAPORUNDAN

Tespitlerini aktarma yöntemi ve analiz, kavramsal şema ve diyagramlar olumlu bulunmuştur. İstanbul kültür ve sanat odakları içerisinde Kadıköy'ün yerinin vurgulanması dikkate değer bulunmuştur. Buna ek olarak projenin, temel stratejisinin mekânın kullanıcılarının beklenti ve ihtiyaçları üzerinden geliştirilmesi değerli bulunmuştur. Söğütlüçeşme ve Çarşı ile kıyıdaki meydanlar arasındaki bağlantıların başarılı bir şekilde ele alınması olumlu bulunmuştur. Alan ve çevresinde canlı türlerine yaklaşımı, ayrıca önerilen Haydarpaşa Parkı içerisindeki dere rehabilitasyonu ve farklı canlı türleri için yaşam ortamı olumlu bulunmuştur. Farklı karakterdeki yeşil alanların (çayır, park ve sazlık) tanımlanmış olması olumlu bulunmuştur. Alan içinden tarif edilen araç yollarının Moda bağlantısı tam olarak anlaşılamamıştır. Alanın içerisinde mevcutta İSPARK otoparkı bulunan bölgeye kabuk altında minibüs, otobüs, dolmuş bekleme alanı önerisi tartışılmıştır. Kadıköy Atık Su Arıtma Tesisi (İSKİ) alanı ile ilgili trafiği düzenlerken yapılan giriş işlevsel bulunmamıştır. Anıtsal nitelikte ağaçları göze almadan tasarım yapılması olumsuz bulunmuştur.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ THEODOSIUS LİMANI ARKEOLOJİK ALANI MİMARİ PROJE YARIŞMASI

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı tarafından geçmişten günümüze uzanan yaşam katmanlarını birbirleriyle ilişkilendirmeyi, farkındalık yaratarak bilgisini paylaşılır kılmayı, anıt değerini kavramayı, anlatmayı ve bu değerin kolektif biçimde hatırlanmasına aracı olma amacıyla açılan mimari proje yarışması sonuçlandı. Serbest, ulusal ve tek kademeli olarak açılan yarışmada 35 proje değerlendirmeye alındı, 3 ödül ve 5 mansiyon verildi.

DANIŞMAN JÜRİ ÜYELERİ
Ekrem İmamoğlu (İBB Bşk.), **Oktay Özel** (İBB Kültür Varlıkları Daire Bşk.), **Mahir Polat** (İBB Gen. Sekr. Yrd.), **Ufuk Kocabaş** (İstanbul Üniversitesi Yenikapı Batıkları Bşk.), **Ömer Yılmaz** (İPA Yarışmalar Koordinatörü)

ASLİ JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı
Nevzat Oğuz Özer (Mimar)

Zeynep Eres Özdoğan (Mimar), **Cem Sorguç** (Mimar), **Ata Turak** (Peyzaj Mimarı), **Tunç Tibet Akbaş** (İnşaat Müh.)

YEDEK JÜRİ ÜYELERİ
Erdem Ceylan (Mimar), **Meryem Müzeyyen Fındıkgil** (Mimar), **Oktay Özel** (İnşaat Müh.)

RAPORTÖRLER
Başak Çelik (Mimar), **Kübra Elif Durgun** (Mimar), **Perihan Gülden Ökten** (Mimar)

1. ÖDÜL

ILGIN AVCI mimar, **ALİŞAN ÇIRAKOĞLU** mimar, **EDA EKİM YILMAZ** peyzaj mimarı, **EFKAN SOLMAZ** inşaat mühendisi **Yardımcılar:** Batuhan Kumru, Aslıhan Sücüllü, Merve Özcan, Doğukan Durmuş

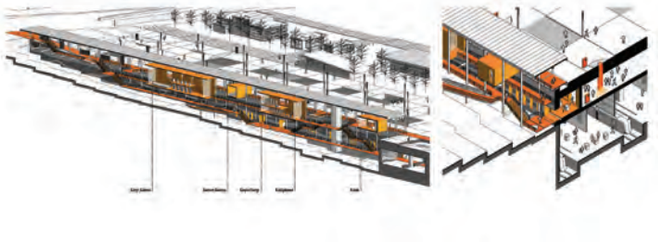

PROJE RAPORUNDAN
Theodosius Limanı bölgesi neolitik dönemden günümüze uzanan geniş bir zaman diliminde üst üste gelen katmanların izlerini taşımaktadır. Günümüzde İstanbul için önemli bir transfer merkezi olan alanı ele alırken, öncelikli hedef olarak bu izler arasındaki sürekliliği görünür kılarak mekânın hafızasını kentliye sunmayı amaçladık. Kentsel, yapısal ve sanatsal ölçekte bu izlerden oluşturduğumuz rotalar sayesinde, yeraltında yolculuk eden veya yer üstünde dolaşan kentli için bölgenin tarihi hakkında farkındalık oluşturmayı hedefledik. Bölgede bulunan çok katmanlı izlerin peşine düşerek, yeraltında bulunan transfer yapısının ve bu yapının yeryüzünde oluşturduğu döşemenin nitelikli bir kentsel mekâna dönüşerek kamusal yaşama katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Bu sayede Yenikapı transfer merkezinin Istanbul raylı sistem ağında özellikli bir yere sahip olacağına inanıyoruz.

JÜRİ RAPORUNDAN

Kazı çukuruyla istasyon arasındaki eşikte konumlandırılan ziyaretçi merkezinin alanla ilişkisi mütevazı bir yaklaşımla alanı biçimlendirme, etkileme becerisi güçlü bulunmuştur. Önerilen ziyaretçi merkezinin istasyon meydanı, istasyon yapıları ve kazı çukurunu birbirine bağlama yaklaşımı olumlu bulunmuştur. Meydan ve kazı çukuru arasındaki mekânsal ve zamansal eşiğe hafifçe asılmanın tektonik, estetik ve strüktürel ifadesi başarılıdır. Önerilen yapının geçiciliği çağrıştırması estetik açıdan olumlu bulunmuştur. Buluntu izlerinin sert zemin düzenlemelerinde yer alması ve gemi izleri gibi buluntuların kimi yerde alt kotlara taşınarak izlenebilir olması olumlu bulunmuştur. Genel kentsel peyzaj önerileri olumlu bulunmuştur. Konservasyon laboratuvarlarının mekânsal örgütlenmesi ve mimari dili olumlu bulunmuştur.

2. ÖDÜL

EREN BAŞAK mimar, **SERAY TÜRKAY COŞKUN** mimar, **ESATCAN COŞKUN** mimar, **DOĞUŞCAN ALADAĞ** mimar, **ZEYNEP ERAYDIN** şehir plancısı, **FUNDA BAŞ BÜTÜNER** peyzaj mimarı, **A. GÜLİZ BİLGİN ALTINÖZ** mimar, **ELİFNAZ DURUSOY ÖZMEN** şehir plancısı, **ÖZGÜN ÖZÇAKIR** mimar, **GÖKÇE NAZ SOYSAL** mimar, **METİN BAŞARAN** inşaat mühendisi **Yardımcılar:** Çağrım Koçer

3. ÖDÜL

Ş. TÜLİN GÖRGÜLÜ mimar, **M. EBRU ERDÖNMEZ DİNÇER** mimar, **BURAK HAZNEDAR** mimar, **F. TÜRKÖZ HAZNEDAR** mimar, **FAHRİ CELEB** inşaat mühendisi, **SEZGİN KARAMAN** peyzaj mimarı **Yardımcılar:** C. Mustafa Çetindaş, S. İlkay Kaya, Gizem Hacı

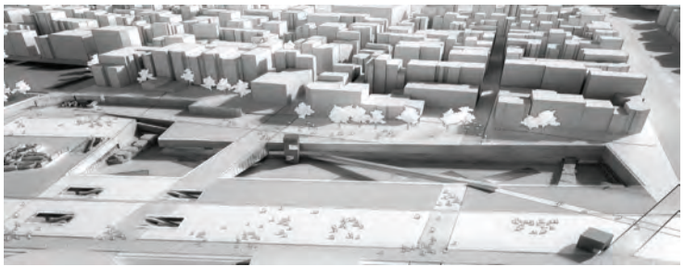
1. MANSİYON: **KEMAL BAL** mimar, **NİL BIÇAK** mimar, **EROL KALMAZ** mimar, **DORUK KEMAL KAPLAN** inşaat mühendisi, **GAMZE ALPAN** peyzaj mimarı **Yardımcılar:** Dilan Özdemir

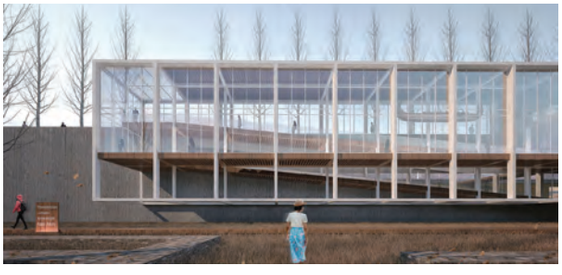
2. MANSİYON: **RECEP SEMİZOĞLU** mimar, **BARAN YARDIMCI** mimar, **NERGİZ KOÇAK** mimar, **DAMLA İÇYER** mimar, **MEHMET KILIÇ** inşaat mühendisi, **ALTAN ABDÜLOĞLU** peyzaj mimarı **Yardımcı:** Ahmet Taş

3. MANSİYON: **DİLEK DERMAN** mimar, **BÜNYAMİN DERMAN** mimar, **AHMET TOPBAŞ** inşaat mühendisi, **SELİN ETKİNÖZ TUNÇER** peyzaj mimarı **Yardımcılar:** Serkan Kocabay, İsmail Hakkı Tunçay, Tuğman Büberci, Hasan Öğüt

4. MANSİYON: **SIDDIK GÜVENDİ** mimar, **CİHAN SEVİNDİK** mimar, **BARIŞ EKMEKÇİ** peyzaj mimarı, **MEHMET ALİ YILMAZ** inşaat mühendisi **Yardımcılar:** Rumeysa Tıpırdamaz, Hüseyin Karameşe

5. MANSİYON: **BÜNYAMİN ATAN** mimar **Yardımcılar:** Abdülkadir Irmak, Doğan Kalak, Ayşe Eda Yaray

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ SALACAK KIYISI TASARIM YARIŞMASI

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yarışmaya konu olan alanın tasarım potansiyellerinin değerlendirilmesi, bu değerlendirme ile ekonomik, özgün ve nitelikli tasarım yaklaşımlarını günümüz mimarisine ışık tutabilecek işlevsel ve yenilikçi çözümlerin öne çıkarılması ve kentsel peyzaja çağdaş bir bakış sunan proje ve müelliflerin saptanması amacıyla açılan tasarım yarışması sonuçlandı. Serbest, ulusal ve tek aşamalı olan yarışmada 60 proje değerlendirmeye alındı, 3 eşdeğer ödül, 5 mansiyon ve 4 satınalma verildi.

DANIŞMAN JÜRİ ÜYELERİ
Ekrem İmamoğlu (İBB Bşk.), **Mehmet Çakılcıoğlu** (İBB Gen. Sek. Yrd.), **İhsan Yılmaz** (İBB Etüd ve Projeler Dai. Bşk. V.), **Sunay Akın** (Yazar - Müzeci - Tiyatro Oyuncusu), **Ömer Yılmaz** (İPA Yarışmalar Koordinatörü)

ASLİ JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı
Ersen Gürsel (Mimar)

Evren Başbuğ (Mimar), **Can Çinici** (Mimar), **Ahmet Zekai Görgülü** (Şehir Plancısı - Mimar), **Ceyda Özbilen** (Peyzaj Mimarı)

YEDEK JÜRİ ÜYELERİ
Cihan Sevindi (Mimar), **Saadet Tuğçe Tezer Çılğın** (Şehir Plancısı), **Sibel Yılmazer** (Peyzaj Mimarı)

RAPORTÖRLER
Çetin Bayazit (İnşaat Mühendisi), **Başak Çelik** (Mimar), **Gökhan Gül** (İnşaat Mühendisi)

SATINALMA

DENİZ ASLAN mimar, **İPEK YÜREKLİ** mimar, **ARDA İNCEOĞLU** mimar, **ELİF ÜTEBAY** mimar, **SELİN ETKİNÖZ TUNÇER** peyzaj mimarı, **GAMZE ÖZER** şehir plancısı **Yardımcılar:** Polen Yurtan, Mehmet Öztürk, Irmak Yelok, Kevser Aksoy

SATINALMA

SEMA SERİM mimar, **DUYGU OVACIK ÇORUH** mimar, **UMUT DOĞAN** şehir plancısı, **ÖZLEM ATAK DOĞAN** mimar, **YUSUF DOĞAN** peyzaj mimarı
Yardımcı: Mehmet Yasin Çınar

SATINALMA

ALİŞAN ÇIRAKOĞLU mimar, **ILGIN AVCI** mimar, **TUĞYAN KEPKEP** peyzaj mimarı, **ŞEYMA ÇAKIR** şehir plancısı **Yardımcılar:** Batuhan Kumru, Aslıhan Sücüllü, Merve Özcan, Münür Özçelik

SATINALMA

YAŞAR METİN KESKİN mimar, **MEHMET ZAFER AKDEMİR** mimar, **GONCA ERTAŞ** şehir plancısı, **MERVE TANFER** peyzaj mimarı, **FERHAT BULDUK** mimar, **UFUK ERGUN** mimar

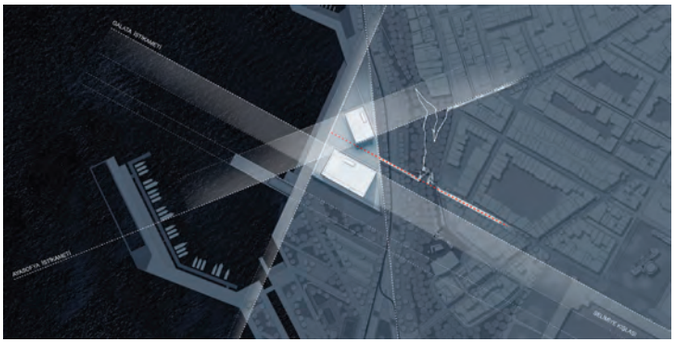
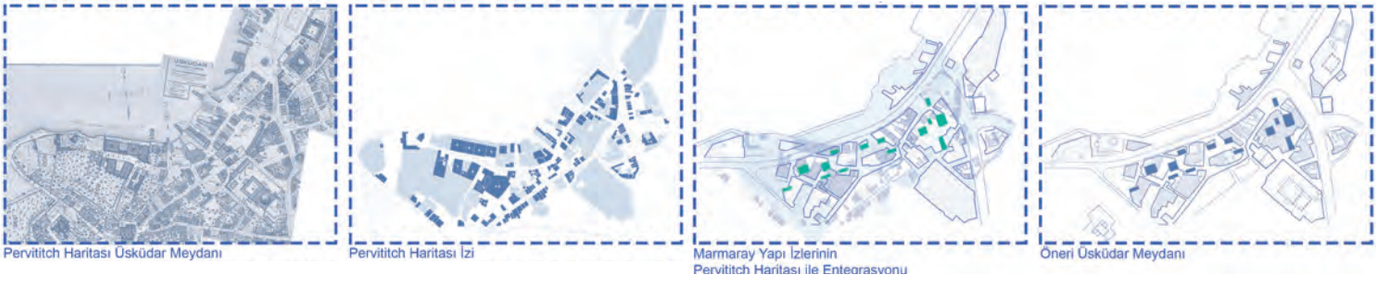

EŞDEĞER ÖDÜL

BÜNYAMİN DERMAN mimar, **DİLEK DERMAN** mimar, **MEHMET KADIOĞLU** şehir plancısı,
BAŞAK TAŞ ÖZDEMİR peyzaj mimarı
Yardımcılar: Berk Özdemir, İsmail Hakkı Tunçay, Hasan Öğüt

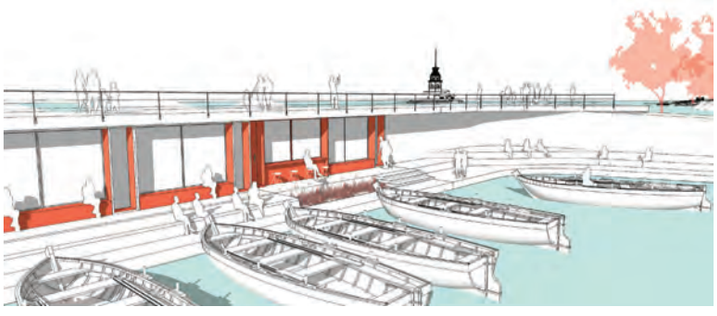
JÜRİ RAPORUNDAN

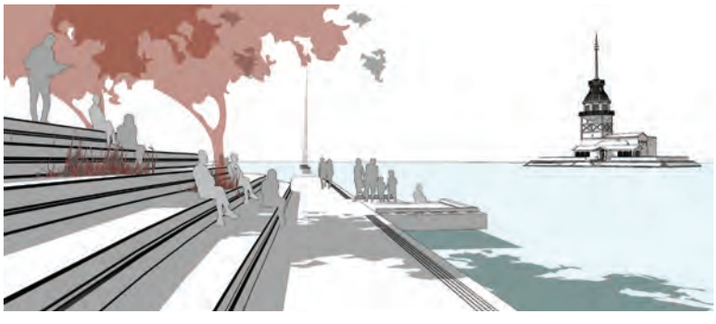
Projenin alan genelindeki alçak gönüllü ve minimal tavrı dikkate değer bulunmuştur. Belirlediği 4 odak nokta için önerdiği net çözümler ve bu çözümlerin birbirleriyle ilişkileri olumlu bulunmuştur. Var olanı değerlendirme ve fiziksel niteliğini artırma tavrı güçlü ve gerçekçidir. Taşıt yolu, tramvay hattı, yaya promenadı ve basamaklı kıyı bandı ile oluşturulan net, sade ve yalın kıyı kesiti projenin en güçlü ve tutarlı önerisidir. Promenad boyunca yaratılan ağaçlı iz kentliler için salacak kıyısı deneyimini güçlendirirken aynı zamanda bu kıyının denizden ve boğazın karşı yakasından sahip olduğu silueti yeniden tanımlamaktadır. Harem'de önerilen ikonik kültürel odak ve onun mekânsal alt yapısını oluşturan kıyı meydanının, bu dingin kıyının güney ucunu tutarak anlamlandırması prensipte olumlu bulunmakla birlikte kütlelerin kompozisyonu ve ölçekleri abartılı bulunmuştur. Önerilen yapıların peyzaj ile kurdukları ilişkilerin belirsizliği ve bu yoğun kültürel odağın getireceği trafik yükü sorgulamaya açıktır. Yarışma alanının sınırını belirleyen yapılı çevre ile kot ilişkilerinin kurulması ve yaratılan kıyı kesitinin abartısız kurgusu olumludur. Ancak peyzaj bağlamında mekânsal üretim çeşitliliği yetersiz bulunmuştur.

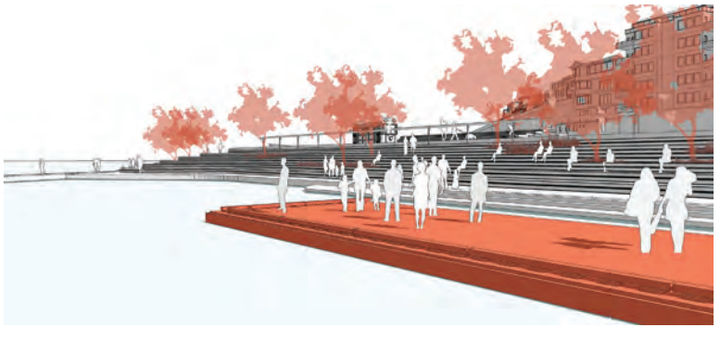
EŞDEĞER ÖDÜL

MEHMET CEMİL AKTAŞ peyzaj mimarı, **PINAR KESİM AKTAŞ m**imar, **RÜMEYSA KONUK** peyzaj mimarı, **ECEM SEVİN** peyzaj mimarı, **ŞEYMA KAHRAMAN peyzaj mimarı, EZGİ UMUT TÜRKOĞLU** peyzaj mimarı, **BAŞAK İNCEKARA** şehir plancısı
Yardımcılar: Lokman Turunç, Okan Mutlu Akpınar, Hüseyin Hilmi Kezer

JÜRİ RAPORUNDAN
Proje alanın coğrafi ve tektonik özelliklerinden yola çıkan, hatırda kalıcı ve zamana dayanıklı, güçlü bir mimari peyzaj elemanı önermektedir. Kız Kulesi karşısına denk gelen kısa bir kesimde önerilen "Falez İzlek"in kara - su ara kesitinde yarattığı mekânsal çeşitlilik ve zenginlik olumlu bulunmuştur. Kıyı bandındaki kot farkını yer yer bir istinata, yer yer de bir kent donatısına dönüştürerek ele alışı ve oluşturduğu bütünsel kurgu sayesinde yarattığı özgün mekânsal deneyim övgüye değer bulunmuştur. İzleğin kıyının başka noktalarında da uygulanabilme potansiyeli açık bırakılmıştır. Önerinin kavramsal arka planı ile yarattığı mekân arasındaki simbiyotik ilişki tutarlı ve okunaklıdır. [...]Doğayı referans alarak güncele dair yapılan yorum güçlüdür. Mekânsal konfor gözetilerek ekolojik ve sürdürülebilirlik temelli hassas peyzaj düzenlemeleri olumlu bulunmuştur. Önerinin malzeme kullanımında gösterdiği hassasiyet, iklim verilerine dayanıklılığı ve aşınma kabiliyeti olumlu bulunmuştur.

EŞDEĞER ÖDÜL

FATMA ZEYNEP ALTINBAŞLI mimar, **TUNA HAN KOÇ** mimar, **BARIŞ EKMEKÇİ** peyzaj mimarı,
AYŞE YIKICI şehir plancısı
Yardımcılar: Ayşe Feyza Karakoç, Özge Taşpınar

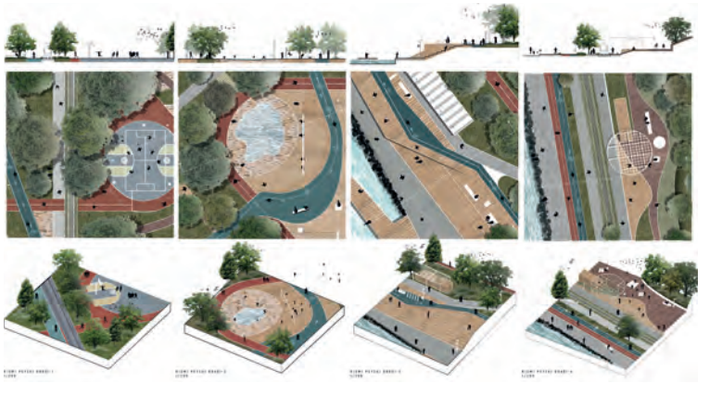

JÜRİ RAPORUNDAN

Projenin üst ölçekli analizleri, analitik yaklaşımı, araştırması ve ulaşım anlamında verdiği temel kararların alana yansımaları olumlu bulunmuştur. Taşıt yolunun trafik yükünden arındırılarak bir servis izi haline getirilmesi, kıyı bandının denizden set üstüne kadar bir bütün olarak ele alınabilme alternatifini sağlamıştır. Harem'de önerilen sosyal/kültürel/sportif işlevli yapı grubunun mekânsal çeşitliliği olumlu bulunmuştur. Kıyı bandı üzerinde önerilen yapısal müdahalelerin ölçeği, dili ve yerin ruhuna uygunluğu övgüye değer bulunmuştur. Yapılar, rampalar, iskeleler ve yapısal unsurların alanın genel peyzajıyla kurduğu bütünleşik ilişki güçlü, alanın sert zemin-yeşil alan dengesi yeterli bulunmuştur. Projenin alan genelinde önerdiği ekoloji temelli peyzaj çözümleri ve su ile kurduğu yalın ilişki projenin akılda kalıcı bir özelliğidir.

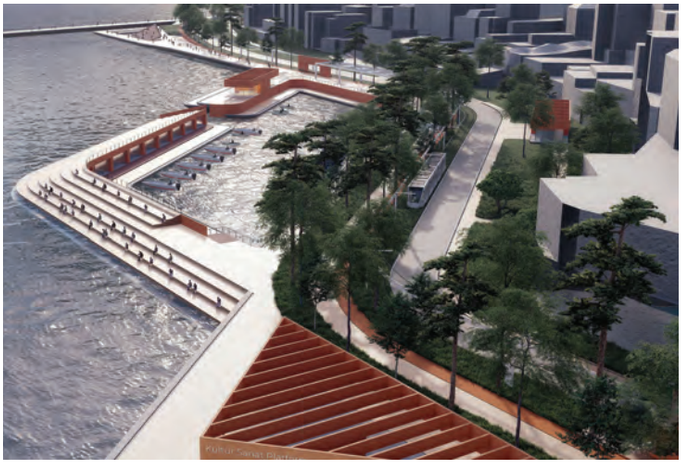
1. MANSİYON: **ERVİN GARİP** mimar, **BANU GARİP** mimar, **KAMER ÖZAYDAN** peyzaj mimarı, **NESİBE ATAKUL** şehir plancısı **Yardımcılar:** Samet Küçükbay, Fatma Karakaya, Salih Gül, Aleyna İzmirli

2. MANSİYON: **İBRAHİM TOLGA HAN** mimar, **A. EREN ÖZTÜRK** peyzaj mimarı, **KEREM GANİÇ** mimar, **ZEYNEP GÜLŞAH AYGÜN** peyzaj mimarı, **EMRE SİNAN SAYIN** mimar, **MERT KALKAN** mimar, **OZAN ÖNDER ÖZENER** mimar, **REYHAN GANİÇ** şehir plancısı
Yardımcılar: Gökalp Kumdakçı, Devrim Nasmir, İrem Sezer

3. MANSİYON: **ECE AVCI** mimar, **BAHADIR KANTARCI** mimar, **YASEMİN ÇETİNKAYA** şehir plancısı, **ECE KAYA** peyzaj mimarı **Yardımcılar:** İpek Üstündağ, Sevgi Aslan, Yalçın Demircan

4. MANSİYON: **MURAT Z. MEMLÜK** peyzaj mimarı, **GÖKHAN AKSOY** mimar, **MEHMET NAZIM ÖZER** şehir plancısı, **SEVGİ ÇALI BULAK** peyzaj mimarı, **EBRU DEHMEN MEMİOĞLU** peyzaj mimarı, **İSA EREN AKBIYIK** peyzaj mimarı, **KIVANÇ TUNÇKALE** peyzaj mimarı, **ECE METİN** peyzaj mimarı, **FARUK SARIHAN** peyzaj mimarı
Yardımcılar: Melike Soyal, Erdal Varaku, Pelin Gür, Bengi Su Ertürkmen Aksoy

5. MANSİYON: **OĞUZHAN YILMAZ** mimar, **BETÜL TOKDEMİR** peyzaj mimarı, **EBRU ÇAKMAK** şehir plancısı
Yardımcı: Nilay Dağlar

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KENTSEL VE EKOLOJİK OMURGA OLARAK MELES ÇAYI ULUSAL KENTSEL TASARIM FİKİR PROJESİ YARIŞMASI

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından kentin tarihî belleğinde yer etmiş Meles Çayı olarak bilinen su yolu ve yakın çevresinin kentin geleceğine ilişkin yüklenebileceği anlamlar, gelecek vizyonları, kent yaşamına entegrasyonu bağlamında mekânsal bütünleşme senaryoları ve yakın çevresindeki odak alanlara ilişkin çözüm önerilerine dair fikirlerin geliştirilmesi amacıyla açılan kentsel tasarım fikir projesi yarışması sonuçlandı. Serbest, ulusal ve tek kademeli olarak açılan yarışmada 11 başvurunun tamamı değerlendirmeye alındı, 3 ödül ve 5 mansiyon verildi.

DANIŞMAN JÜRİ ÜYELERİ
Eser Atak (Şehir Plancısı, İzmir BB Gen. Sek. Yrd.), **Alper Baba** (Jeoloji Müh.), **Onur Demirci** (İzsu Gen. Müd. Yrd.), **Zeliha Demirel** (Şehir Plancısı, İzmir BB İmar ve Şehircilik Dairesi Bşk.), **Deniz Güner** (Mimar), **Serdar Şenol** (Biyolog), **Hasan Topal** (Mimar)

ASLİ JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı
Devrim Çimen (Mimar)

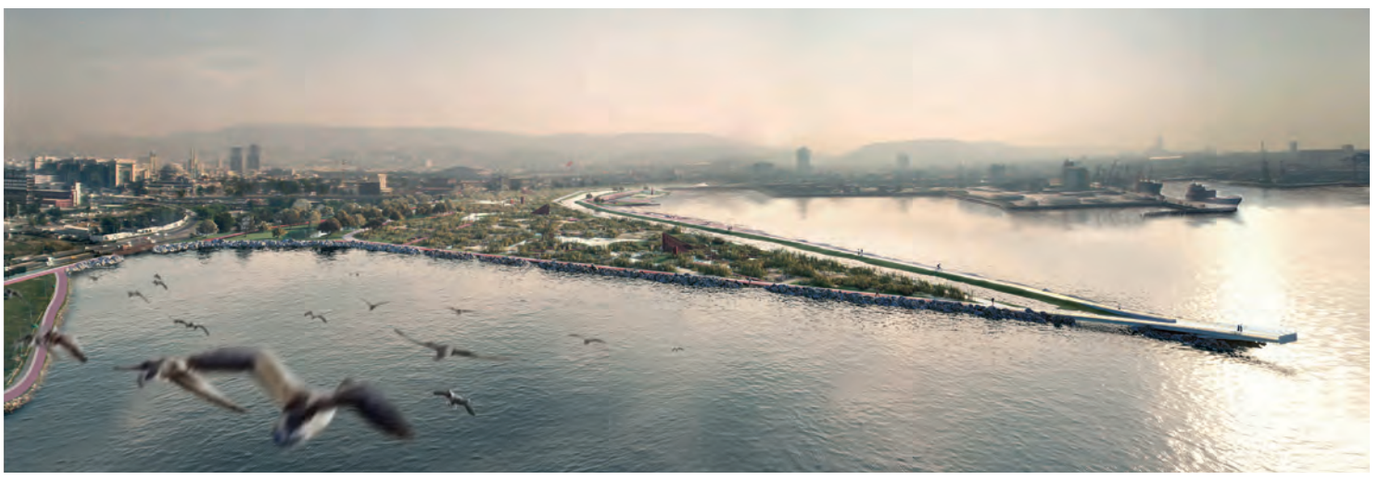
Ferdi Akarsu (Biyolog), **Deniz Aslan** (Mimar), **Sunay Erdem** (Peyzaj Mimarı), **Hayriye Eşbah Tunçay** (Peyzaj Mimarı), **Arda İnceoğlu** (Mimar), **Koray Velibeyoğlu** (Şehir Plancısı)

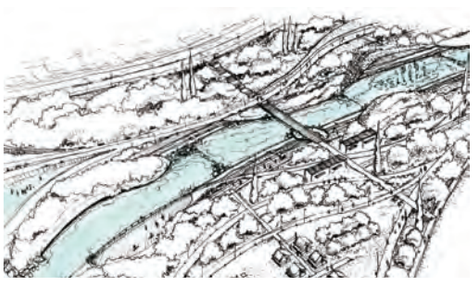
YEDEK JÜRİ ÜYELERİ
Emine Malkoç True (Peyzaj Mimarı), **Hakan Tüzün Şengün** (Mimar), **Azime Tezer** (Şehir Plancısı), **Necati Uyar** (Şehir Plancısı)

RAPORTÖRLER
Duygu Aral (Mimar), **Aylin Göknur** (Mimar), **Ebru Kandilci Köran** (Mimar)

1. ÖDÜL

ENİSE BURCU DERİNBOĞAZ peyzaj mimarı, **BİRGE YILDIRIM OKTA** mimar, **BURAK ARİFOĞLU** mimar, **İZEL BEŞİKCİ** peyzaj mimarı, **KEREM YAVUZ ARSLANLI** şehir plancısı
Yardımcılar: Mehmet Yalçın Demircan, Akın Ertürk, Asena Sonbay, Aslıhan Şişli, Ece Yakupoğlu, Maral Taşçılar, Talha Karaçizmeli

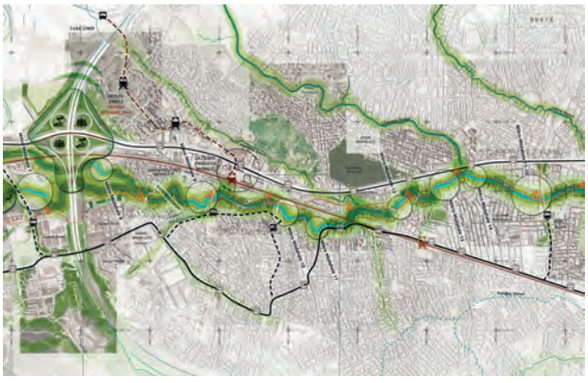

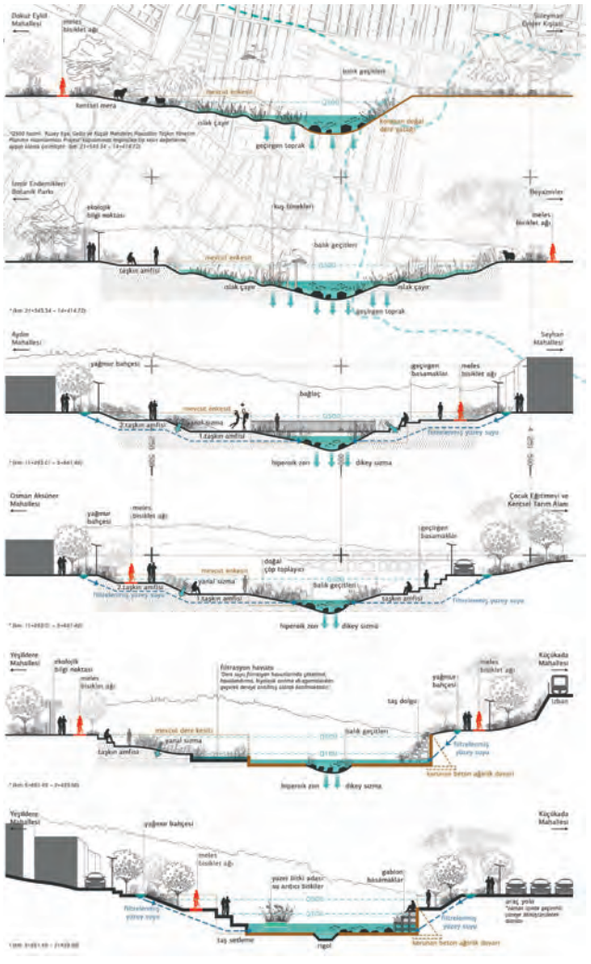

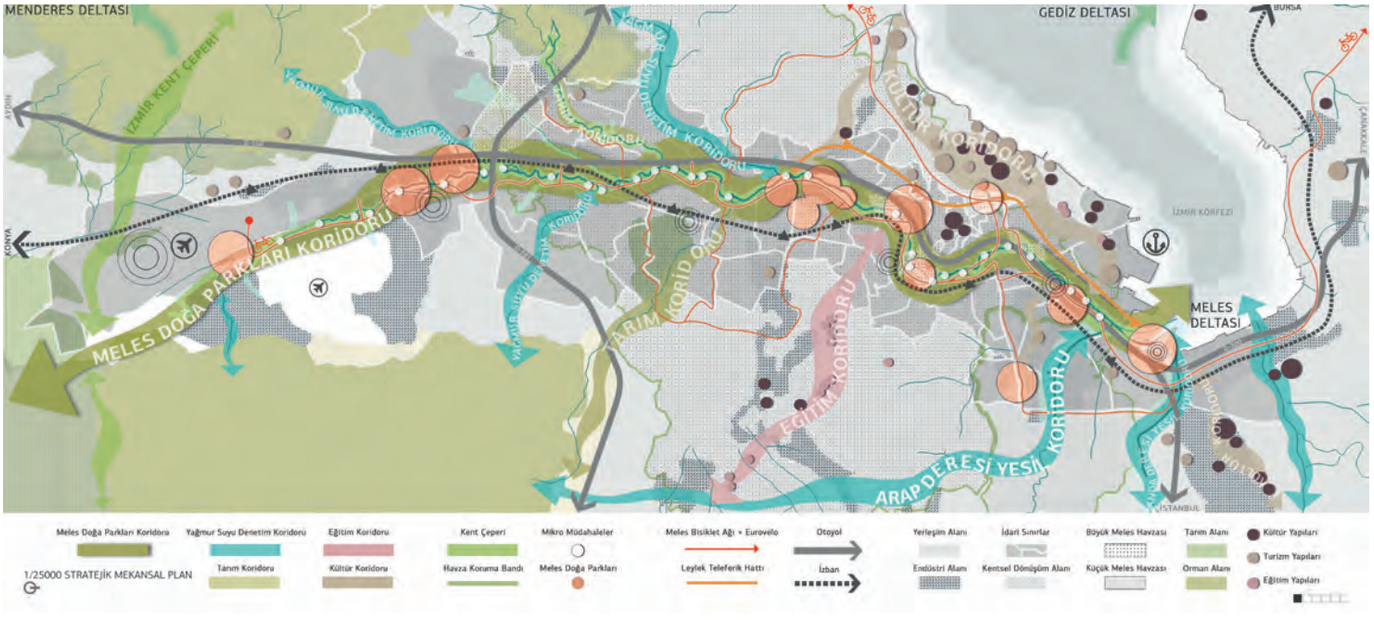

PROJE RAPORUNDAN
Meles kapsamında önerdiğimiz öğrenilmiş doğallık doğa-insan hata-telafi üzerine bugüne özgü bir denklem. Mikro dönüşümden kastımız, 2020lerin gerçekliğinden İzmir'e limanıyla, otoyoluyla, kanalı ve Halkapınar gölü gibi kayıplarıyla dürüstçe bakmak. Bu anlamda kanal kesitlerinden deltaya, dönüşüm alanlarından yeniden işlevlendirmeye günümüz gerçekliği ve becerisiyle bakan çok disiplinli bir okumayı, fikir projesinin tüm esnekliğini kullanarak temellendirmek projemizin ana fikri. İz bıraktığı yerler, Meles'in akmak ve çoğalmak istediği noktaları ifade ediyor. Projenin temel yaklaşımı mikro müdahaleler bu noktaları merkezine alıyor, Meles için önerilen Meles Doğal Yaşam Koridoru'nu küçük ölçekli müdaheleler ile başlatmanın ilk stratejik hareketini imliyor. Hayatın gerçeği şu; büyük değişimler küçük adımlarla başlıyor. Doğal Yaşam Koridoru Meles'i bir peyzaj alt yapısı olarak yeniden canlı kılmayı, sosyal ve fiziksel olarak yaşatmayı hedefliyor.

JÜRİ RAPORUNDAN

Projenin farklı katmanlardaki bütünsel kurgusu olumlu bulunmuştur. Yarışma şartnamesinde tanımlanmış probleme temel yaklaşım eksenlerini tarif eden ve hakim bakma biçimlerini irdeleyen “Manifesto” etkili bulunmuştur. Proje alanı ve yakın çevresini anlamaya yönelik oluşturulmuş olan etimolojik atlas anlamlıdır. Bu okuma süreci kapsamında üretilen tarihsel dizge ve mekânsal okumalar, havza analizleri ve su yapıları tespitleri önemlidir. Meles’i makro ve mikro müdahalelerin bir bileşimi olarak ele alan ve bu hattı bir “Doğal Yaşam Koridoru” kurgulayan yaklaşımı olumludur. Bu kapsamda, makro öneriler ile mikro müdahalelerin eşzamanlılığı olumlu değerlendirilmiştir. Proje alanı dışında da kentsel anlamda problem alanlarına ilişkin önermeler geliştirmesi olumlu bulunmuştur. Kentin tarihsel belleğinde ve tarihsel ulaşım izinde önemli bir yeri olan Kervan köprüsüne ilişkin nasıl bir yaklaşım geliştirildiği belirgin değildir.

2. ÖDÜL

MEHMET CEMİL AKTAŞ peyzaj mimarı, **PINAR KESİM AKTAŞ** mimar, **ADNAN KAPLAN** peyzaj mimarı, **LEBRİZ ATAN KARAATLI** mimar, **SACİT ARDA KARAATLI** mimar, **NURAN ALTUN** peyzaj mimarı, **SELÇUK AKSOY** peyzaj mimarı, **RÜMEYSA KONUK** peyzaj mimarı **EZGİ UMUT TÜRKOĞLU** peyzaj mimarı, **ECEM SEVİN** peyzaj mimarı, **ŞEYMA KAHRAMAN** peyzaj mimarı, **BAŞAK İNCEKARA** şehir plancısı, **FATMA ÖZGE DEMİRCİ** peyzaj mimarı **Yardımcılar:** Okan Mutlu Akpınar, Hüseyin Hilmi Kezer, Lokman Turunç, Selçuk Şener

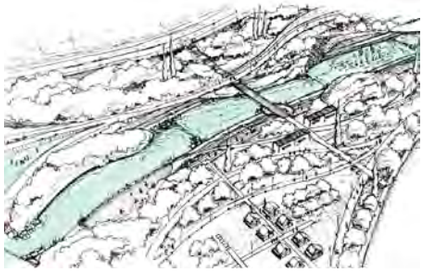

3. ÖDÜL

MELTEM ERDEM KAYA peyzaj mimarı, **H. SERDAR KAYA** mimar - şehir plancısı, **MİNE ÇİÇEK** mimar, **EZGİ GÜLER TOZLUOĞLU** şehir plancısı, **NERGİS AŞAR** peyzaj mimarı **Yardımcılar:** Utku Ali Güler, S. Gülgün Atalay, Arda Coşan

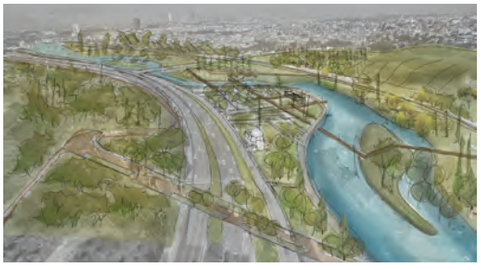
1. MANSİYON: **MEHMET NAZIM ÖZER** şehir plancısı, **MURAT Z. MEMLÜK** peyzaj mimarı, **AYTAÇ ÖZEN** mimar, **SAVAŞ ZAFER ŞAHİN** şehir plancısı, **EMRAH SÖYLEMEZ** şehir plancısı, **FARUK SARIHAN** peyzaj mimarı, **ECE METİN** peyzaj mimarı, **EBRU DEHMEN MEMİOĞLU** peyzaj mimarı, **SEVGİ ÇALI BULAK** peyzaj mimarı, **İSA EREN AKBIYIK** peyzaj mimarı, **SEDA ÖZÇELİK KOÇ** peyzaj mimarı, **KIVANÇ TUNÇKALE** peyzaj mimarı, **DOĞA SEZER** şehir plancısı

2. MANSİYON: **GÜLHİS DUYGUN GÜRKIVRAK** mimar, **ALPER GÜLLE** mimar, **AHMET KIVANÇ KUTLUCA** şehir plancısı, **TALHA AKSOY** peyzaj mimarı, **DİLEM DAĞ** mimar, **AYGEN KİŞTİN** mimar, **BURCU SARAL** mimar **Yardımcılar:** Halil İbrahim Bayındır, İrem Küçükkulaksız, İrem Durmuş, Mutlu Tevke, Uğur Yögen, Burcu Türeyen, Songül Sancak, Meryem Keskin, Oktay Kanbur, Celal Mert Kasapkara

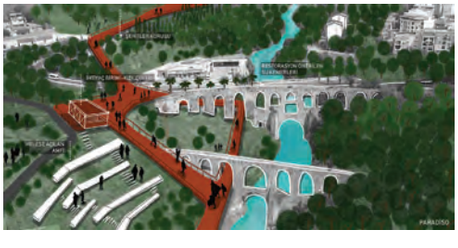
3. MANSİYON: **OKTAN NALBANTOĞLU** peyzaj mimarı, **ERHAN ÖNCÜ** şehir plancısı - mimar**, FERDİ İNANLI** peyzaj mimarı, **ELİF ATATEKİN** peyzaj mimarı, **AYÇA ÖNCÜ YILDIZ** şehir plancısı, **GÜRKAN GÜNEY** peyzaj mimarı, **PELİN ERTÜRK** peyzaj mimarı, **MEHRA GEYLAN** peyzaj mimarı, **SERHAT YAMAN** mimar, **SERENAY GÜRELLİ** peyzaj mimarı

4. MANSİYON: **METİN KILIÇ** mimar, **İREM İNCE KELLER** şehir plancısı, **İPEK KAŞTAŞ UZUN** peyzaj mimarı, **ALİ CAN HELVACIOĞLU** mimar, **DÜRRİN SÜER** mimar **Yardımcılar:** Damla Derya İdi, Engin Yavuz, İlayda Demirci, Hazal Burçin Eser, Suzan Amato

5. MANSİYON: **LEYLA BUDAK** şehir plancısı, **MERVE TOKMAK** peyzaj mimarı, **FATMA SELÇUK** şehir plancısı, **GÖKÇE ÇELİKBİLEK** mimar **Yardımcılar:** Saniye Dilara Çelik, İlhan Ertan, Sedef Erincik

Mimarlığımızda Uluslararası Düzeyde Çıkışlar

A. İrem Mollaahmetoğlu Falay, Ferhan Yürekli

Kent ölçeğinden yapı ölçeğine kadar olan tüm tasarım süreçlerinde ana tasarım kararını yaya ve sirkülasyon üzerinden tanımlayan mimarlık yaklaşımlarını tartışmaya açan yazarlar, Manifaturacılar Çarşısı ve Yeşilköy Konut Kooperatifi Sitesi'nin öncü yaklaşımlarına dair görüşlerini aktarıyor.

Modern mimarlığın, otomobile güvenerek Corbusier'nin başını çektiği ve kolera gibi hastalıklara önlem olarak "temiz hava, yeşil alan ve güneş" sağlayan boşluklar içinde yüksek bloklar öneren "kenti"nin ölçek dışı yapılarıyla insanları yabancılaştırdığı gözlenince, bazı genç mimarlar arayışlara girmişti. Bu çalışmada otomobil ölçeğini temel alarak yayayı ortadan kaldıran, böylelikle komşuların birbirlerine "günaydın" diyebilmesini bile engelleyerek yabancılaşmalara yol açan bu CIAM düzenlemelerine karşın, ülkemizde ve yurt dışında, insan ölçeğinde "yaya sokağı" kavramı üzerine kurulan öncü önerileri değerlendirmeye çalışacağız.

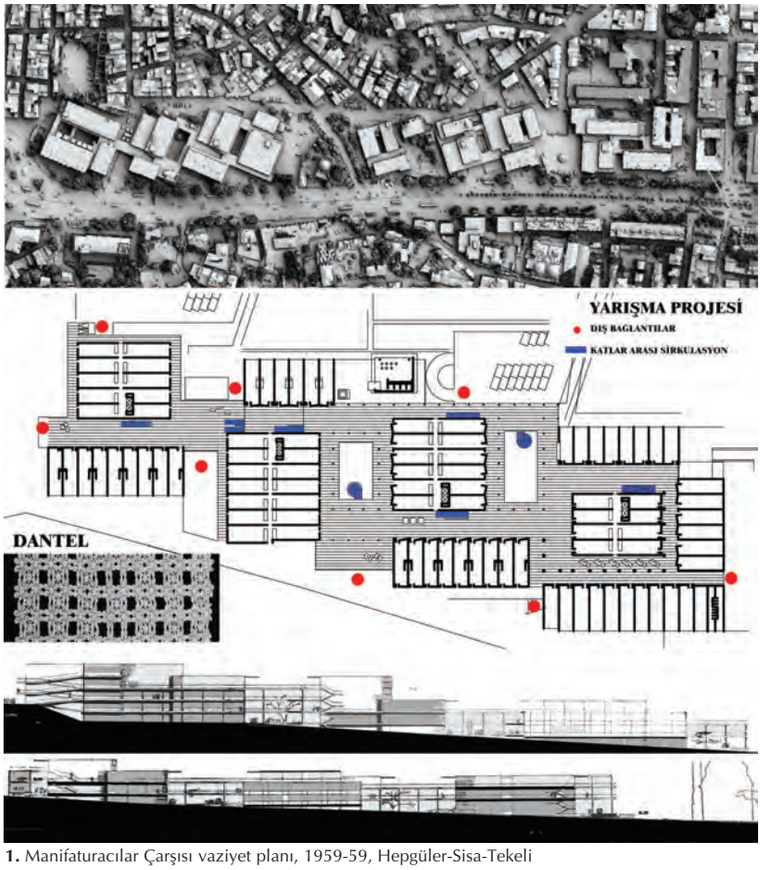
2. Manifaturacılar Çarşısı, Hepgüler-Sisa-Tekeli

1950'LERDE ÜLKEMİZDE BİR ÖZGÜN UYGULAMA

Türkiye'de 50-70'li yıllarda Levent ve Ataköy gibi CIAM uygulamaları yanında, Avrupa ve Japonya'daki mimarlık çalışmalarına benzer karşı çıkışlar, yeni yerleşme konseptlerinde görüldü. Dünya çapında öncü olduğunu düşündüğümüz ancak ulusal literatürde dahi değerlendirilmediğini gördüğümüz biri 1950'lerden diğeri de 1970'lerden iki ayrı olağanüstü radikal mima-

A. İrem Mollaahmetoğlu Falay
Dr., İTÜ
Mimarlık Bölümü

Ferhan Yürekli
Prof. Dr.,
İstinye Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

1. Manifaturacılar Çarşısı vaziyet planı, 1959-59, Hepgüler-Sisa-Tekeli

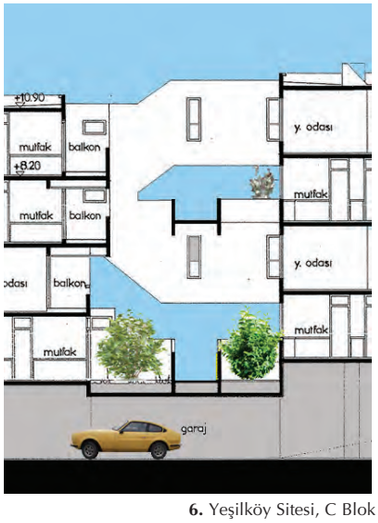

3. Yeşilköy Sitesi vaziyet planı, 1973, Baysal-Birsel

5. Yeşilköy Sitesi, B Blok kesit ve sirkülasyon

6. Yeşilköy Sitesi, C Blok kesit ve sirkülasyon

4. Yeşilköy Sitesi, B Blok

ri çalışmayı belgeleyerek geniş mimarlık topluluğumuza sunmanın mimari ve kültürel katkısını kaçınılmaz görmekteyiz. Bu çalışmaların özgün ve öncü nitelikleri ile küresel ölçekte de öne çıktıklarını düşünmekteyiz.

Bu kapsamda ülkemizden sunacağımız ilk mimarlık çalışması mimarlar Metin Hepgüler, Sami Sisa, Doğan Tekeli'nin "Manifaturacılar Çarşısı"dır. (**Resim1, 2**) Çarşının projesi, ilki 1958'de, devamı olarak ikincisi 1959'da sonuçlanan iki aşamalı yarışma sonunda elde edilmiştir. Bu projenin Türk kalıcı ve geçici "pazar" geleneğinin yansıması olduğu mimarları tarafından ifade edilmektedir. Manifaturacılar Çarşısı üç boyutlu dantel karakteri ile kanımızca "evrensel modern mimari"nin 1950'lerin sonunda başlayan ve 1970'lerde "mat-urban" (şehir gibi yere serilmiş bina) kavramı ile noktalanan gelişmelerinin hayli erken bir örneğidir.

Çarşı, yatayda ve düşeyde yaya boyutundaki, yayvan, kotlardan kotlara geçerek uzayan, yayılan akışkan ve geçirgen bir sirkülasyon yapısı üzerine kurulmuştur. Bu üç boyutlu ve dört yönlü sirkülasyon sistemi ilave olarak değişik noktalardan giriş-çıkışlarla şehir sirkülasyonunun doğal bir uzantısı halini alarak şehre kaynamıştır. Şehirle fiziksel bütünleşme noktaları giriş-çıkış / bitiş-başlangıç kapısı niteliği göstermek yerine doğal bir akışın olduğu, adeta giriş-çıkışın hissedilmediği bir karakter yansıtmaktadır. Açık, yatayda ve düşeyde akıcı iç ve dış sirkülasyon sistemlerinin tam birlikteliği buna önemli katkı yapmaktadır. Çevresinde dükkânların kümelendiği sirkülasyon sistemi mimarlar tarafından, kurulan düzenin sıradan bir bileşeni olmaktan çıkarılmış; ana unsuru, ana mekânı ve omurgası durumuna getirilmiştir. Proje güçlü ve kesintisiz akıcı bağlantıları ile artık bir masaüstü objesi değil, bir bileşeni olarak şehrin ta kendisidir.

Bunu sağlayan sirkülasyon sisteminin tam anlamıyla bir "yaya sokakları sistemi" olduğu değerlendirildiğinde "Manifaturacılar Çarşısı"nın mimari kurgu özelliklerinin kanımızca zamanının dünya ölçüsünde öncülerinden biri belki de en önde gideni olduğu söylenebilir.

1970'LERDE ÜLKEMİZDEN BİR ÖZGÜN UYGULAMA

Ülkemizden tartışmaya sunacağımız ikinci proje Haluk Baysal, Melih Birsel'in (Yeşilköy Konut Kooperatifi Sitesi (1973) projesidir. (**Resim 3-6**) Proje, 1973'de[1] başladığı düşünüldüğünde zamanının ilerisinde, öncü ve alışılmadık bir deneysel çalışma olarak değer kazanmaktadır.

Baysal-Birsel'in, üç boyutlu yoğun kümelenmiş bir organizma olarak değerlendirdiğimiz Hukukçular Sitesi projelerinden aldıkları derslerle, benzer konut birimlerinin tasarımında bu defa yaygın, az katlı ve geçirgen, dolayısıyla kolayca yaya eksenli olarak şehirleşen, içine şehrin aktığı, içinden şehrin uzantısının geçtiği, şehrin bir parçası olabilen, onunla bütünleşebilen bir sirkülasyon sistemi çözümüne yönelmiş olduğu görülmektedir. İnsan ölçeğindeki bu sirkülasyon sistemi, yürüme seviyesini indiren ve çıkaran yapısı ve bağlantıların karakteristik özellikleriyle, üç boyutlu bir damar sistemi gibi her noktaya ve her kota kesintisiz ulaşırken görsel kopukluklara da neden olmayarak sakinlerinin yaşadıkları yakın çevre ile ilgili algılarını artırmakta ve zenginleştirmektedir.

B tipi bloklarda 0 ve +6 kotlarında geniş ve yeşillendirilmeye de olanak veren insan ölçeğinde üst üste iki iç sokak üzerine dizilen dubleks konutlar maksimum komşuluk ilişkilerinin -ister istemez- kurulmasını mümkün kılmaktadır. İç sokağa bakan mutfaklar ve ön bahçecik niteliğindeki giriş terasları ile, sakinleri zorunlu karşılaştırarak "sokağın" sosyalleştirme işlevine önemli katkı yapmıştır. Zemin kotunda bulunurken bile ikinci sirkülasyon katının boşluklu yapısı ile üst kat dubleksleri de görünmekte, iki kot arasında komşuluk ilişkilerini artıracak uygun bir görsel iletişim ayrıca kurulmaktadır. Dünyada da CIAM ilkelerinin kırılması ile "sokağın" yeniden keşfedildiği bu dönemde projenin özgün ve öncü bir öneri olduğu açıktır.

C tipi konut birimlerinin, bir miktar düz ayak konut yanında farklı iki kota yayılan alt birimlerinden de meydana gelmesi, üç boyutlu kümelenmeyi zenginleştiren -kanımızca özgün bir örnek- oluşturmaktadır. Bu kümelenme içinde yatay ve düşeyde ulaşımı sağlayan sistem ise blokların üç boyutlu ana hayat damarı işlevini görmektedir. Burada da bu dantelimsi sirkülasyon düzeni onlarca birimden oluşan bloklara yatayda ve düşeyde fiziksel ve görsel bağlantı zenginliklerini sağlamaktadır.

Genelde verilen ihtiyaç programında yer almayan sirkülasyon araçlarının tasarımın bu denli odağı olması tabii ki mimarın özel kararıdır ve getirdiği ekstra maliyetlere rağmen bir kooperatif tarafından uygulanmasına olur verilmesi ise ayrıca takdir edilmesi gereken bir durumdur. Blok içindeki bu özgün biçimlenişlerinin ötesine geçerek bloklardan dışarı uzayan ve sitedeki tüm blokları birbirine bağlayan bir şebeke halini alan bu sirkülasyon sistemi ayrıca değişik noktalardan şehirden bağlantılara da kısıtsız olanak vererek tam anlamıyla insancıl, bütünleştirici bir yaya şebekesi oluşturmaktadır.

Toplumsal yakınlaşmanın sirkülasyon sistemi üzerinden gerçekleşeceğinin bilincini yansıtmaktadır bu projeler. Sirkülasyonu noktasal çekirdek olarak kısıtlı bir alana sıkıştırarak yer kazanmanın maliyeti düşürürken neleri yok ettiğini gösteren bu projeler bize maliyet hesaplarının salt alan hesabından ibaret olmadığını da göstermektedir. Konut birimlerinin üç boyutlu karakterleri çevreyi kullanma ve algılama kapasiteleri konusunda zengin olanaklar sunmakta, böylece yaşamı zenginleştirmektedir. Yeşilköy Sitesi projesi, genel kabul, beğeni ve olabilirlikler içinde kalmak yerine, doğru olduğu düşünülenin peşine düşülüp, yapılabilmiş olması ve dünya mimarlık literatürüne olağanüstü katkısı nedeniyle kanımızca olağanüstü değerlidir.

7. Pencap Üniversitesi, 1959, C. A. Doxiadis

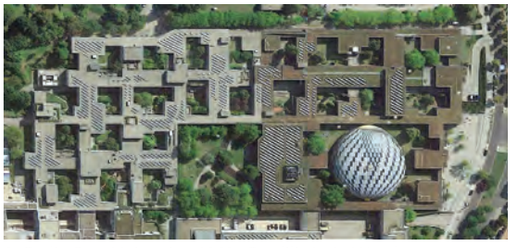
12. Venedik Hastanesi, 1965, Corbusier

8. Centre Artisanal, Sevres, 1962, Candilis-Josic-Woods

10. Frankfurt Römerberg, 1963, Candilis-Josic-Woods

9. Berlin Free University, 1963, Candilis-Josic-Woods

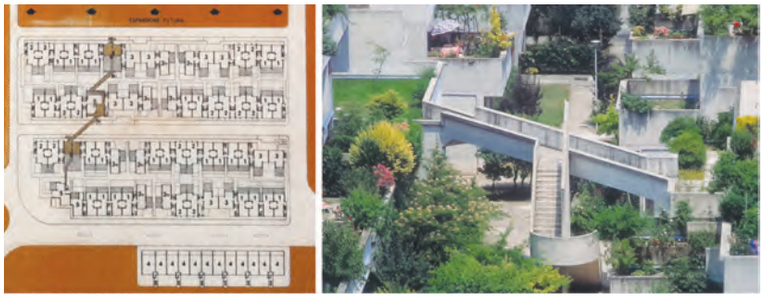

11. Agricultural City, 1960, K. Kurokawa

Hem Manifaturacılar Çarşısı hem de Yeşilköy Sitesi mimarları yayaların üç boyutlu bir dantel üzerinde sirkülasyonunu önererek zamanın yayaya dönüş mimarisine önemli katkılar yapmış, mimari tasarımın odak noktasının "mekân" diyerek yüceltilen işlev alanlarından önce mimariyi yaşatan algılatan ve oryantasyon sağlayan unsur olarak sirkülasyon sistemi olduğunu en iyi şekilde değerlendirmişlerdir. Binalar bağımsız ve cansız unsurlar değil iç varlıkları ile kentlerin uzantısıdır; kentten kopuk değil kentin "kaçınılmaz bileşeni"dir anlayışının somutlaşmış örnekleri olmaktadır bu iki mimari değerimiz.

1950'LERDE DÜNYADA CIAM'A RADİKAL KARŞI ÇIKIŞLAR

Ülkemizdeki bu uygulamaları değerlendirebilmek için aynı dönemde Avrupa'da ve dünyada yaşan gelişmelere kısaca bakmak gerekmektedir. 1950 ve 1960'larda, savaş sonrası dönemin günlük hayattaki fakirlik, umutsuzluk, ekonomik ve ahlaki sıkıntılar ortamına karşı Avrupa'da keskin, radikal ve entelektüel

13. Matteotti, 1969-1974, Giancarlo de Carlo

14. Hillside Terrace, 1969-1977, Fumihiko Maki

15. Odham's Walk, 1973, Donald Ball

tepkiler oluşmuştu. Amerika'da Herbert Marcuse'un *Tek Boyutlu İnsan* kitabının önünü açtığı ortam sonucunda yönlenen; İtalyan neo-klasik sineması, *Chairs du Cinema* dergisi ve Fransız yeni dalga sineması, Japonya'da Gutai, Avrupa'da Situationist International ve Guy Debord'un *Gösteri Toplumu* ve son olarak 1968 gençliğinin radikal sosyal eleştiri olayları, tüm dünyada mimarlık da dahil tüm sosyo-kültürel hayatı biçimlendirip yönlendiriyordu. Bu dönemdeki Türk aydınlarının da bunlara yabancı kalmadığını bu alanlardaki yayınların anında Türkçeye kazandırılmış olmasından da biliyoruz.

Bu hayli enerjik ortamın mimarlığa ilk yansıması olarak da Doom Manifestosu (1954) ve Dubrovnik toplantısı (1956) ile Team 10, çevrenin "humanizasyonu" için, CIAM prensiplerinin radikal olarak reddini gerekli gördüğünü açıkladı. Team 10, CIAM'ın "otomobil" yardımıyla güneşi temiz hava ve yeşil alan sağlayan modelinin, ölçek dışı motorlu trafik yollarıyla neden olduğu toplumsal ayrım ve yabancılaşmaya karşı, insan ölçeğinde yaya sokakları öneriyordu. Bu düşüncelerin somutlaşması olarak Avrupa'da Aldo van Eyck'in, Afrika'daki etnografik çalışmaları sonucunda geliştirdiği Amsterdam Orphanage projesi (1955), Smithsonlar'ın ağaç gövdeli mega strüktürleri (Berlin, 1957) ve Candilis, Josic, Woods'un (Toulouse le Mirelle, 1961) projeleri şehir gibi bina olarak popülerlik kazandı. Japonya'da Fumihiko Maki, ilgisini önce "grup form"[2] ve sonra "kümülatif form"[3] kavramlarıyla, ölçeği minimize eden kentsel insancıl gruplanmalara yoğunlaştırdı.

Constantinos A. Doxiadis, insanların benimseyeceği kararlı ve sürdürülebilir yerler yaratma konusunda "ekistik" ilkelerine uygun olarak tasarladığı Pencap Üniversitesi (1959) projesi ile, bize göre, yerleşme özellikleri ve boyutlarıyla ve araç trafiğini önleyen düzenlemesiyle, ileride "mat-urban" olarak tanımlanacak "kent gibi bina" modeliyle insancıl sistemin öncü bir örneğini vermişti.[4] (**Resim 7**)

Candilis-Josic-Woods ise, önceki mega ağaç strüktürlü projelerinden sonra, Centre Artisanal de Serves (1962), Berlin Free University (1963) ve Frankfurt Römerberg (1963) projeleri ile Kurokowa'nın (1960) "gözenekli gridal biçimli tarım şehri" önerisini izliyorlardı. (**Resim 8-11**)

Corbusier'nin CIAM şehrine karşı geliştirilen bu düşüncelere, Venedik Hastanesi projesi (1965) ile aynı Corbusier'nin ölümünden önce adeta son dakikada dahil olması ise ilginç bir ironi oluşturmuştu. (**Resim 12**)

Yabancılaşmayla sonuçlanan bağımsız bloklardan oluşan CIAM kenti yerine, "bina gibi şehirler" veya "şehir gibi binalar" ve "grup form" ve "kümülativ form" gibi kavramlarla ifade edilen ve ilk olarak Aldo van Eyck'ın vernacular mimarilerden ders alarak profesyonel mimarlık dünyasına 1955'de tanıştırdığı ve akabinde birbirine paralel gelişen bu görüşler, nihayet Alison Smithson'un ünlü makalesinde "mat-urban" olarak tanımlandı.[5]

70'LERDE AVRUPA VE JAPONYA'DAN MAT-URBAN GELİŞMELER

Batı dünyasında, Manifaturacılar Çarşısı'ndan sonraki projelerden Giancarlo de Carlo'nun Matteotti projesinde[6] (1969-1974) sistem içinden geçen yaya yolları ve köprüleri ile bir insancıllaştırma ve komşulaştırma çabası görmekteyiz. (**Resim 13**) Yine aynı yıllarda ve aynı anlamda Japonya'da Fumihiko Maki'nin Hillside projesi benzer ilişkiler kurulmasını gerçekleşiyordu. (**Resim 14)** Donald Ball da, 1973 yılındaki Odham's Walk projesinde, konutlar arasında insancıl ölçeklerde etkili bir üç boyutlu sirkülasyon sistemi önerisi ile sakinlerin birbirlerine yabancılaşmasını önlemeyi hedefliyordu. (**Resim 15**)

Bu veriler ışığında yukarıda tanıttığımız ülkemizdeki gelişmelerin bu çalışmalara katıldığı hatta Manifaturacılar projesinde öncelik ettiği Yeşilköy projesinde ise özgünlüğünü koruyarak dünyadaki gelişmelere önemli katkı yaptığı söylenebilir. Şimdi Anadolu'daki yıllar önceki tarihî gelişmeler içinde karşılaştığımız örnekleri hatırlayarak Manifaturacılar ve Yeşilköy projelerinin oluşumunda ülkemizin geleneklerinden de yansımalar olduğunu göstermek istiyoruz.

ANADOLU'DAKİ TARİHSEL GELİŞMELERLE BENZERLİKLER

Anadolu coğrafyasındaki mimariler tarihine bakıldığında, profesyonel veya enformel, kalıcı veya geçici mimarlık etkinliklerinin ortaya çıkışının sürpriz oluşumlar değil, doğal sonuçlar olduğu görülecektir. (Derin kökleri olan bu coğrafyayı modern dönemde ilk keşfeden ve değerlendirenlerden birinin Corbusier olduğu unutulmamalıdır.) Örneğin Milat'tan önce 7400-5200 tarihlerine bağlanan Çatalhöyük, köy hayatından şehir hayatına geçişin şehir-bina kavramıyla gerçekleşmiş önemli bir yaya yerleşme örneği olarak değerlendirilebilir. Milattan önce 700'e tarihlenen ve Hititlere dayandırılan Orta Anadolu'daki Derinkuyu Yeraltı Şehri ise, güvenlik gibi özel bir nedenle de olsa hem yatayda hem düşeyde özgün bir yoğun yığılmış yaya şehri örneğidir. Diğer yandan güçlü bir çarşı geleneğine sahip coğrafya olarak Türkiye'de örneğin Bursa Çarşısı yine bir "bina gibi şehir" kavramının önemli bir örneği olarak Osmanlı döneminde gelişmiş olup katmanların yığılışını sergilemektedir. Bu özelliğiyle Bursa Çarşısı açıkça Maki'nin "grup form" kavramının özgün bir örneğidir. (**Resim 16**)

Günümüzde de Archigram'ın teoride kalan "instant city" benzeri geçici kümelenme strüktürlerinin, belki de yüzyıllardır gerçekleşen bir benzeri olarak, günlük kurulup kalkan açık pazar yerlerimiz de, "grup form" kavramının yaşayan örneği olmaktadır. (**Resim 17**) Bu örneklerimizin dünyada mat-urban / grup form konseptlerinin ortaya koyduğu amaçları kurguladığı görülmektedir. Bunlar bizce teorik birikimi olmayan ancak derin kökleri olan coğrafyanın kültürel zenginliğinden türeyen ve vernaküler mimarinin birikimlerinden doğan sürekli ve evrimsel bir spontane hafızanın doğal sonucudurlar. Bu karakteristikleri nedeniyle Batı'da teorilerle üretilen özelliklere doğal yollarla ulaşıldığını söyleyebiliriz.

DEĞERLENDİRME

1950'lerde yazılı CIAM ilkelerinin sağladıkları yanında neden olduğu olumsuzluklar da savaş sonrası yeniden yapım döneminin hızlı ve yoğun konut üretimi ile ortaya çıkmış, dünyadaki kültürel radikal çıkışlara paralel olarak mimarlıkta da önemli kırılmalar yaşamıştı. Aynı 1950'li yıllarda ülkemizde de hakim mimarlık otoritelerince "ikinci ulusal mimari" dönemi olarak adlandırılan yaklaşımına karşı çıkışlar öncelikle öğrenci projelerinde görülmeye başlanmıştı.[7] Bu ortamın mimarlığımıza somut olarak yansıması "Manifaturacılar Çarşısı" olmuştu. 1970'lerde Baysal-Birsel'in yukarıda incelediğimiz Yeşilköy projesinin, dönemindeki bu anlamdaki uluslararası çalışmalarla paralelliği yanında hatta daha da etkili bir tasarım olduğu da değerlendirilebilir.

Ancak, ülkemizin kültürel geçmişinde rastlanan birçok mimari oluşumun dünyadaki bu çalışmalarla ortak yönlerinin olduğunun gösterilmesiyle, gerek Hepgüler-Sisa-Tekeli'nin Manifaturacılar Çarşısı'nın, gerekse Baysal-Birsel'in Yeşilköy Sitesi'nin yaşam ve mimarlık kültürümüzün doğal gelişiminin yansıması

16. Bursa Çarşısı (perspektif: Metin Keskin)

17. Kadıköy Salı Pazarı, grup form örneği

olduğunu da düşünmekteyiz. Bu ülkemiz literatürüne, üretildiklerinden nerdeyse yarım asır sonra, tarafımızdan[8] tanıtılan ancak ilgi gördüğünü söyleyemeyeceğimiz (Manifaturacılar Çarşısı'na kıyasla çok daha az bilinen) Yeşilköy projesini de, dünyadaki paralel gelişmelerle irdeleyerek, daha çok mimarımıza, daha çok mimarlık öğrencimize ulaşmak ümidiyle meslek dergimizde kayda geçirmek istedik. Bu uygulamaların mimarlığımızın çevreyi insancıl kılmak yolundaki özgün ve özel değerlerini yansıtan örnekler olarak bir gün bir 'kazma'nın hışmına uğramasını önlemek amacıyla (Manifaturacılar Çarşısı yıkılma girişimini şimdilik atlatmıştır), ülkemiz ve dünya mimarlık topluluğuna tanıtılması (bu projeler uluslararası mimarlık literatüründe henüz yer almamıştır) ve ilgilerine sunulması gerektiği inancındayız. ❖

NOTLAR

1. Cengizkan, N. Müge; Cengizkan, Ali (ed.), 2017, **Haluk Baysal-Melih Birsel Rasyonalizmi**, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
2. Masato Othaka, Fumihiko Maki, 1960, "*Toward Group Form*", içinde Ockman, J., 2005, **Architecture Culture 1943-1968. A Documentary Anthology,** Rizzoli, New York, s.324.
3. Maki, Fumihiko, 1964, Investigations in Collective Form, The School of Architecture, Washington University, St. Louis.
4. Doxiadis, C. A., 1968, **Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements**, Oxford University Press, New York, s.445.
5. Smithson, Alison, 1974, "How to recognize and read MAT-BUILDING", **Architectural Design**, sayı:9.
6. Susanne Mulder, 2005, "Villaggio Matteotti Housing Estate, Terni 1969-74", **Team 10: 1953-81, in search of a Utopia of the present**, (ed.) Max Risselada, Dirk van den Heuvel, NAI Publishers, Rotterdam, ss. 220-223.
7. Yürekli, H.; Yürekli, F., 2004, "70'lerden günümüze mimari tasarım ve eğitimi, kara kutudan, kara deliğe", **Mimarlık; bir entelektüel enerji alanı**, Yapı Yayın, İstanbul, ss.13-23.
8. Mollaahmetoğlu Falay, A. İ.; Yürekli, F., 2017, "Baysal-Birsel Yeşilköy Konut Sitesi" **Arredamento Mimarlık**, sayı:313 (Ekim 2017), ss.112-119.

Beyazperdeden Kente Yayılan Işık: Diyarbakır Dilan Sineması

Didem Şahin, Fatma Meral Halifeoğlu

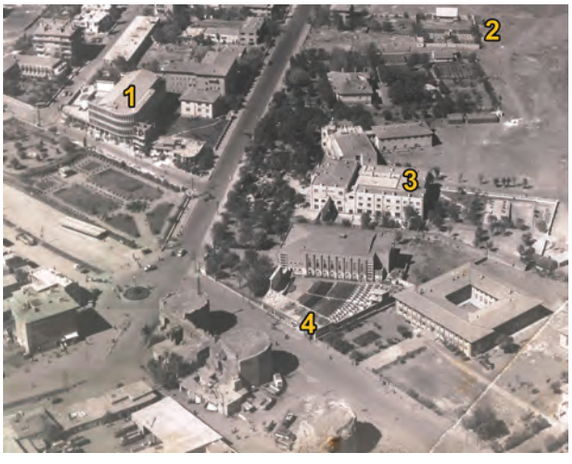
Bir dönemler kentteki en önemli buluşma ve etkinlik alanı olan sinemalar hem mekânsal özellikleri hem de sosyal hayattaki yerleri nedeniyle kentsel belleğin bir parçası. Diyarbakır'da sinema kültürünün gelişimini ele alan yazarlar, özgün mimarisi nedeniyle ayrışan Dilan Sineması'na odaklanarak şu an atıl olan yapının kent hayatına tekrar katılmasının önemini vurguluyor.

SİNEMANIN TARİHİ VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE DİYARBAKIR'DA SİNEMA KÜLTÜRÜ

Sinema izleyici ile buluşmaya başladığı andan itibaren toplulukları bir araya getiren bir unsur haline gelmiştir. Bu sayede yedinci sanatın bu yönünü kazanca çevirmek isteyen girişimciler daha istikrarlı gelir elde edebilmek ve yan ögelerden de kazanç sağlayabilmek adına sinema filmlerini yerleşik mekânlara taşıdılar. Sinema filmleri ile izleyici bir çatı altında buluşunca, sinema salonlarının var olduğu yerler kentlerin yeni sosyal etkinlik alanlarına dönüştü.

Kentlilik kavramı sinema ile daha bir anlam kazanırken kentli ve kentsoylu biri olma isteği sinemanın daha yaygın hale gelmesine katkı sağladı. Bunun nedeni, günlük hayatta iş dalları ve gelir seviyeleri belli normlar içerisinde tanımlanabilirken yarı tüketici kitle için sinema filmleri dertlerden kısa süreli bir kaçış anlamına gelmekteydi.

20. yüzyılın başından itibaren tüm dünyaya büyük bir dalga ile yayılmaya başlayan sinema, Osmanlı döneminden itibaren yurdumuz topraklarında faaliyetlerini göstermeye başlamıştı. İstanbul'dan tüm Anadolu kentlerine ve taşraya kadar uzanan sinema serüveninin Şark illerine ulaşması da Cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. Bu illerimizde de diğer Anadolu kentlerimizde olduğu gibi gayrimüslim tüccarlar sinema filmlerinin gösteriminde ticari alanda öncülük yapmıştır.[1]

Kaynak: Çetin, 2015.

1. Dilan Sineması ve yazlık bölümü (1), Yazlık Yıldız Sineması (2), Orduevi Sineması ve yazlık bölümü (3), Diyarbakır Halkevi (Yenişehir Sineması) ve yazlık bölümü

Didem Şahin
Yüksek Mimar,
Diyarbakır Sur Belediyesi

Fatma Meral Halifeoğlu
Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Binlerce yıllık uygarlık tarihi içinde gerek Anadolu'da, gerekse Orta Doğu'da en önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Diyarbakır'ın sinema ile buluşması 1920'li yılların başına gelmektedir. Deva Hamamı karşısında yer alan Rum Kilisesi'ndeki sessiz film gösterimleriyle kentte sinema yaşamı başlamıştır.[2] 1925'te eski Borsa Hanı'nın arkasında Süryani Katolik Kilisesi'nde de ilk gösterimlerin yapıldığı anlaşılmaktadır.[3]

Diyarbakır'da film gösterimleri, Cumhuriyet'ten önce başlamış olmakla beraber, profesyonel sinemacılık Cumhuriyetin ilanından sonra halkın kültürel seviyesini yükseltmek için kurulan Halkevinde gelişmiştir.[4] Bu yapıyla birlikte birçok kurum, vakıf, dernek ve benzeri yapılar da dönemin siyasi ve ekonomik koşulları çerçevesinde inşa edilmiştir. 19 Şubat 1932'de aralarında Diyarbakır'ın da bulunduğu 14 ilde Halkevi açılmıştır.[5] Daha önce çeşitli sebeplerle başka binalarda hizmet veren Halkevi, 1936 yılında Dağ Kapı'daki Halkevi için inşa edilen modern binasına taşınmıştır. Halkevinin açılmasıyla sinema gösterimleri de Sur içindeki kiliselerden Sur dışına taşınmıştır. 1951 yılında ise bazı gerekçelerle Türkiye'deki bütün Halkevleri kapatılmış ve Diyarbakır Halkevi de Sağlık Bakanlığı'na bağlanmıştır.[6] (**Resim 1**)

DİYARBAKIR'DA SİNEMA YAPILARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Sinema kültürü ve işletmeciliğinin geliştiği Diyarbakır'da farklı isim ve boyutlarda 21 adet sinema yapısı inşa edilmiştir. (**Resim 2**) Zamanla önemli bir kısmını kaybettiğimiz bu yapılar, halkın sosyal ve kültürel yapısına önemli değerler katarken kent ekonomisinde de canlılık yaratmıştır.[7]

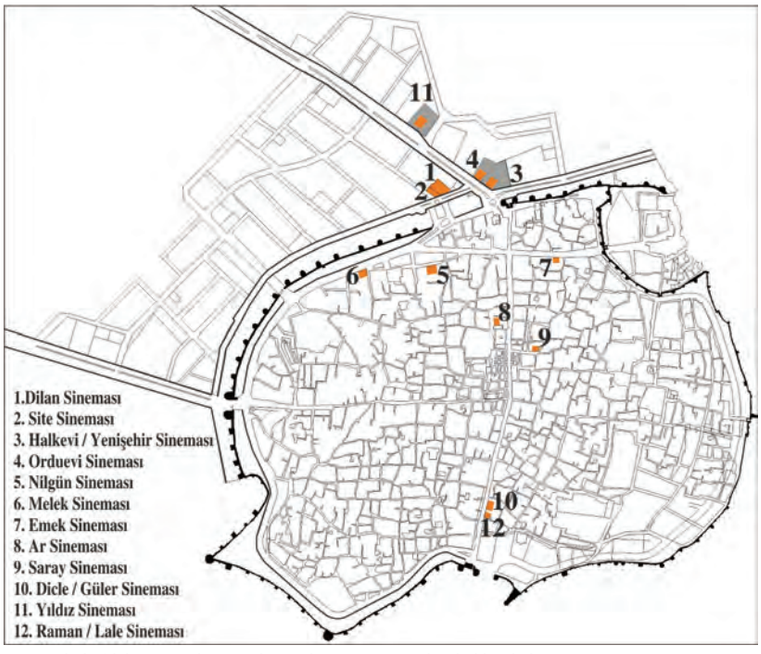
Halkevi kapatılmış olsa da, Diyarbakır'da sinema salonları gelişimine devam etmiş, açılanlar zaman içindeki seyrine devam ederken yeni sinema salonları da bu seyre dahil olmuştur. Türk sinemasının en parlak çağı sayılan 1950-1970 arasında Diyarbakır'daki sinemalar altın çağını yaşamıştır.[8] Dilan Sineması dışında, Halkevi'nin Yenişehir Sineması ismiyle uzun süre kullanımı devam etmiştir. 1950'li yıllara kadar Dilan Ailesi'nin işletmeciliğini üstlendiği yapı, 1988[9] yılında yıkılmıştır. (**Resim 3**) Günümüzde binanın bulunduğu yerde çok katlı sağlık ve iş merkezleri yer almaktadır. Yenişehir Sineması'nın ardından Esin Sineması, açılan ikinci si-

nema olarak gösterilebilir. Öyle ki birçok uzmana göre özgün mimari değerleri ile yerleşik sinema konusunda özel bir örnek olarak gösterildiğinden, kentte ilk sinema salonu olarak da belirtilmektedir. 1960 yılına kadar bulunduğu yerde sürekli el değiştiren ama sinema olarak faaliyetini sürdüren yapı, sırasıyla Sümer, Melek ve Atlas Sineması adlarını almıştır.[10]

Yıldız Sineması ise Elazığ Caddesi üzerinde bugünkü Galeria İş Merkezi'nin arkasında yer alan bir araziye kurulmuş yazlık bir sinemaydı. Sade ve samimi bir aile sineması olan Yıldız, 1980'li yıllara kadar faaliyetini sürdürmüştür. Günümüzde bu sinema alanı aynı isimle bir çay bahçesi olarak kullanılmaktadır. 1956 yılında açılan Nilgün Sineması ise görkemli yapıtlara ve kalabalık izleyici kitlesine hitap ederken televizyonun yayılması ile gücünü kaybetmiş, 1970'li yıllarda düğün salonuna dönüştürülmüştür.[11]

Diyarbakır halkına sinemayı sevdirmesi açısından önemli hizmetleri olan Emek Sineması 1970'li yıllarda faaliyete başlamıştır. Hem yazlık hem de kışlık salona sahip olan sinemanın geniş bir salonu bulunmaktaydı. İçindeki kadife koltuklar sayesinde de Diyarbakır'daki en konforlu sinema olarak anılmaktaydı. Emek Sineması, 1970'lerden itibaren televizyonun ön plana çıktığı ve sinemaların yavaş yavaş kapandığı 1990'ların sonuna kadar ayakta kalmayı başarsa da 2000 yılında kapanmıştır. Yapının zemin katı günümüzde otopark olarak kullanılırken üst katları kapalı olup kullanılmamaktadır.

Saray Sineması, Suriçi'nde Çiftehan Sokak'ta Borsa Hanı'nın karşısındaki dört katlı Mehmet Han Pasajı'nın son katında bulunan yazlık bir sinemaydı. Diyarbakır'ın yazlık sinemalarından biri olan yapı, 1970'li yıllarda ekonomik sebepler yüzünden kapanmıştır.[12] Raif Asena adlı bir işletmecinin sahipliğini üstlendiği Raman / Lale Sineması ise yazlık bir düzenlemeydi. Dönemin en popüler yerli ve yabancı yapım gösterimlerinin gerçekleştiği sinema, zaman içerisinde yeterli ilgiyi bulamaması ve işletmecilerin zarar etmesi nedeniyle kapanmak zorunda kalmıştır.[13] Suriçi'ndeki sinemalardan olan Ar Sineması, Akıncılar Sokak'taki Ar Pasajı'nda bulunmaktaydı. Yazlık ve kışlık bölümleri olan sinema, bugün pasaj olarak kullanılmaktadır. Orduevi Sineması günümüzde mevcut olup, Elazığ Caddesi'ndedir. Yanında özel bir hastahane, karşısında ise Tatlıcılar Oteli olarak inşaa edilen, daha sonra Subay Orduevi olarak kulanılan, bu günlerde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın "Dağkapı Meydanı Kentsel Yenileme Projesi" kapsamında yıkımı devam eden Diyarbakır'ın ilk on üç katlı binası bulunmaktadır. Subay Orduevi, askeri personele hizmet vermek için yapılmasına rağmen, bir dönem az ücret karşılığında sivil vatandaşların da film izleyebilmelerine imkan tanınmaktaydı.[14] Dicle / Güler Sineması, 1950'li yılların başında Mardin Kapı semtinde kurulmuş bir sinemadır. Dönemin en çok talep gören tasarımlarından olan yazlık ve kışlık sinemayı bir arada sunulan yapı günümüze ulaşamamıştır. Konumları belirlenemeyen diğer sinemalar ise; Yanık Köşk Sineması[15], Yeşilsaha Sineması, Kent Sineması, Şafak Sineması, Mehtap Sineması, Başaran Sineması, Elmas Sineması, Seçil Sineması ve Bağlar Dilan Sineması'dır.[16]

2. Diyarbakır'daki sinemaların yerleşim durumu (Konumları hakkında kesin bilgiye ulaşılamayan sinemalar haritada gösterilememiştir.)

Kaynak: Fotoğraf Diyarbekir Sinemaları Belgeseli'nden ekran alıntısıdır.

3. Dilan Sineması (solda), Orduevi Sineması (ortada), Diyarbakır Halkevi (sağda)

Kaynak: Çetin, 2015.

4. Subay Orduevi ve arkasında Dilan Sineması, 1980'ler.

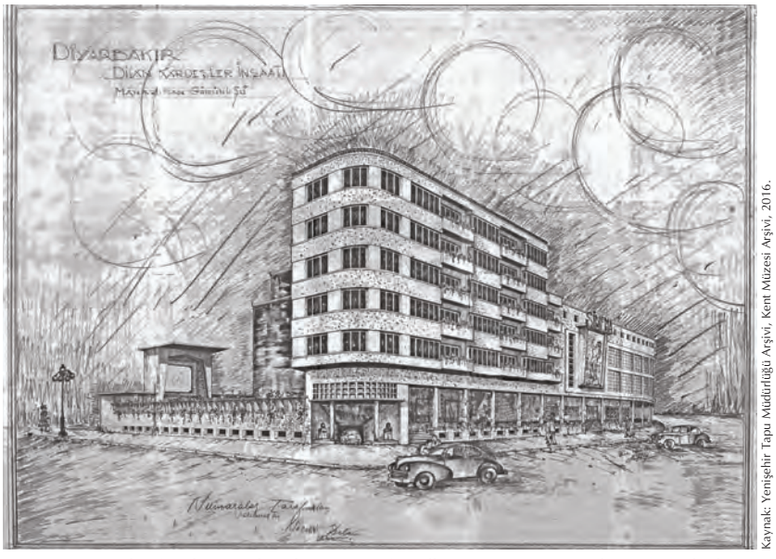

Fotoğraf: Oruç Eğder Çetin

5. Dilan Sineması inşaatından görüntü.

6. Dilan Sineması'nın ulusal basında çıkan bir haberi

Kaynak: Yenişehir Tapu Müdürlüğü Arşivi, Kent Müzesi Arşivi, 2016.

7. Harutyan Sarafyan'ın el çizimiyle Dilan Sineması'nın ilk tasarımı, 1951. (Sağda sinema salonları bölümü, ortada otel ve otopark en solda da yazlık sinema bölümü)

Fotoğraf: Oruç Eğder Çetin, 2015.

8. Dilan Sineması, 1960'lar.

9. Dilan ve Site Sineması'nın Zemin ve 1. Kat Planları Rölövesi, 2018

DİLAN SİNEMASI'NIN MİMARİ VE YAPISAL ÖZELLİKLERİ İLE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Dilan Sineması, kentin sur dışına açıldığı ilk yerleşim alanı olan Yenişehir bölgesinde, Ali Emir Caddesi'nin sınırladığı alanda, Şeyh Sait Meydanı'nın kuzeybatısındadır. Hemen karşısındaki Emirgan Parkı'yla bir bütün olarak önemli bir kamusal alan yaratan yapı, kentin simgesel yapılarından biri olan Gökdelen (Subay Orduevi) ile Dağkapı Meydanı'nın surlara bakan silüetini oluşturmaktadır. (**Resim 4**) Kentte ilk yapılan ve halen varlığını sürdüren Öğretmen Evi'nin güneyindeki yapı, Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan ilk imar planına göre düzenlenen alanda yer almaktadır.

Cumhuriyetin ilanından sonra yaşanan kalkınma politikaları gereğince halka kültür-sanat alanında bilinç kazandırmak ve bunu artırmak amaçlı kurulan Diyarbakır Halkevi binasında film gösterimleri yapılmaktaydı. Bu alanda bürokratik yöneticiler yerine bu işe kendisini doğrudan ve gönülden verebilecek işletmecilere ihtiyaç olduğundan Cezair, Cemil ve Nejat Dilan kardeşler bu görevi üstlenerek yapının adını Yenişehir Sineması olarak belirlemiştir. Yaklaşık 20 yıl boyunca bazı yazlık ve kışlık sinemaların da işletmeciliklerinden kazanılan bilgi ve birikim, Dilan Kardeşlerin önüne bu alanda yeni hedefler koyabilme imkanı sağlamıştır.[17] Yaklaşık 20 yılın ardından özel idare mülkiyetinde olan Yenişehir Sineması'ndaki işletmecilik haklarından çekilen Dilan Kardeşler, Diyarbakır Surlarının dışında Dağ Kapı Meydanı'na bakan merkezî bir konumda Dilan Sineması inşasına başlar.

Dilan Sinemesı, kentteki diğer birçok yapı[18] gibi modernizm etkilerini dış cephe, iç mekân düzeni ve strüktür sisteminde yansıtmaktadır. (**Resim 5**) Çok katlı betonarme sisteme sahip, sinema salonu çelik makasla geçilmiş yapının[19] inşaatı 1949 yılında başlayıp, 1950'li yılların ortasında bitmiş ve Diyarbakır'da Sur dışında inşa edilen ilk sinema yapısı olarak hizmete açılmıştır. Açıldığı gün 1500 kişilik oturma kapasitesi ve 20'den fazla çalışanı ile ulusal basında yayımlanan gazetelere göre Ortadoğu ve Balkanların en büyük sineması olarak tanıtılmıştır.[20] (**Resim 6**)

Dilan Sineması'nın tasarımını İtalya'dan Türkiye'ye dönüş yapan Ermeni mimar Harutyan Sarafyan üstlenmiştir. Yıllarca yaşadığı ve çalıştığı İtalya'daki mimari çalışmalardan etkilenen Sarafyan oradaki opera binalarının mimarisinden ilham alarak yapıyı tasarlamıştır.[21] (**Resim 7**) Ancak uygulamada bazı değişiklikler yapılmıştır. Dilan Sineması'nın inşaatı beş yıl süren bir çalışmanın ardından tamamlanmıştır. (**Resim 8**) Dış görünümüyle tıpkı bir opera binasını andıran Dilan Sineması, 2300 metrekare alana inşa edilmiştir. Ayrıca sinemanın inşaatında Karadeniz'den getirtilen taş ve tuğla ustaları ile Kayseri'den getirtilen sıvacı ve boyacılar görev almıştır.[22]

Şu an Dilan Sineması olarak adlandırılan yapı, bodrum (otopark) ve giriş (zemin) katıyla birlikte üç kattan ve Dilan ile Site olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Biri yazlık olmak üzere birçok salonda hizmet veren Dilan Sineması'nın yazlık sinema bölümü 1970'li yılların başında iptal edilerek Site Sineması inşa edilmiştir. 800 kişilik, deri koltuklu, balkon bölümü olan yeni bir sinema[23]

Fotoğraf: Oruç Ejder Çetin, 2015.

10. Bir bölümü kapatılarak ticari işletmelere kiralanan bekleme holü.

Kaynak: Diyarbakır Yenişehir Tapu Müdürlüğü Arşivi, 2016.

11. Dilan ve Site Sinemaları, 1970'ler.

12. (solda) Site Sineması, (ortada) Dilan Sineması'nın Yazlık Bölümü, (sağda) Dilan Sineması, 2018

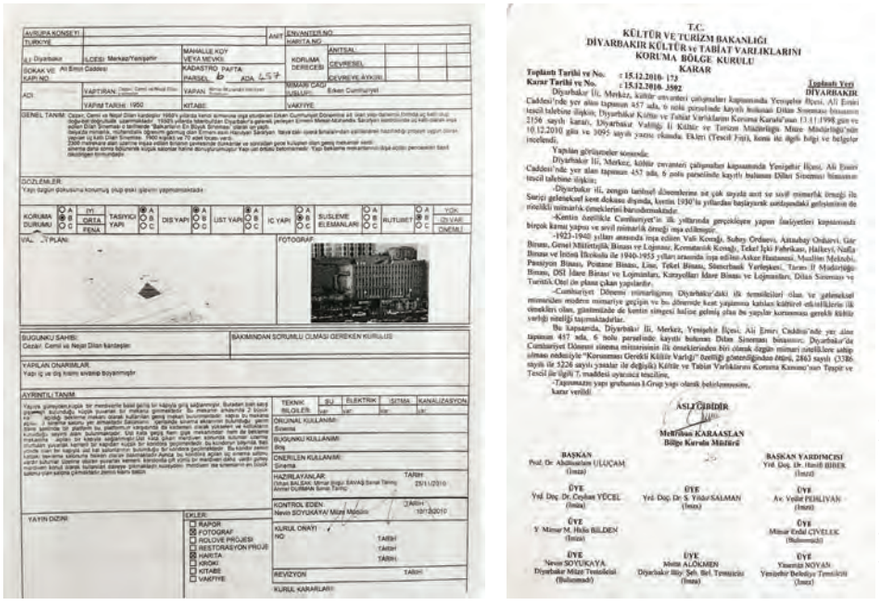
olarak sosyal yaşama dâhil edilen Site Sineması, 1980'li yıllarda ekonomik sebeplerden ötürü bölünerek cep salonlarına dönüştürülmüş ve bugünkü Salon 4, 5, 6, 7 numaralı salonlar oluşturulmuştur.

Sokak kotundan sekiz basamaklı iki ayrı merdivenle ulaşılan Dilan Sineması'nın zemin katında, merdivenlerden biri idari birimlere geçişi sağlarken diğeri izleyicileri gişe bölümü ve ana fuayeye yönlendirmektedir. (**Resim 9**) Site Sineması girişi de bu alanda bulunmaktadır. Bu merdivenler arasında kalan bölümde, dairesel kesitli sütunlarıyla revağı andıran yarı kapalı bir bekleme salonu bulunmaktadır. (**Resim 10**) Bu salon günümüzde bölünerek on iki farklı ticari işletmelere kiraya verilmiştir. Zemin katta ana sinema salonunun düşeyde bölünmesiyle oluşturulan 1 ve 2 numaralı Dilan Sineması salonları ile 3 numaralı Site Sineması salonu ve çeşitli ticari birimlere kiralanan Site Sineması'na ait bölümler bulunmaktadır. Dilan Sineması'nda ana fuayenin bulunduğu alandan döner bir merdivenle 1. kata ulaşılmaktadır. Bu katta ana fuaye üstüne gelen galeri boşluğu, makina daireleri, depolar ve 2. kata geçişi sağlayan diğer merdivenler bulunmaktadır. 3. katta ise Site Sineması'nın 5, 6 ve 7 numaralı sinema salonları, Dilan Sineması'nın 500 kişilik büyük balkonunun kapatılmasıyla oluşturulan 1 numaralı sinema salonu, bekleme salonu ve ana sinema salonunun bölünmesiyle ortaya çıkan ama herhangi bir işlevi kalmayan kapatılmış ikinci loca katı bulunmaktadır. Ayrıca bu katta Dilan Ailesi'ne ait bir konut yer almaktadır.

Sinema salonu dışında betonarme bir üst örtüye sahip yapının bekleme alanlarının dışa açılan pencereleri dörtgen formludur. (**Resim 11**) Günümüzde ticari işletmelerin kepenk, ışıklı tabela, reklam panosu ve klima üniteleri gibi elemanlarından dolayı cephede hissedilemeyen sütunlar yapı boyunca devam etmektedir. İç kısımlarda bulunan ticari işletmeler ise daha çok mekânsal boyutta müdahalede bulunmuşlar. Yapının birçok yerinde sonradan eklenen ıslak hacimlerden kaynaklı nemlenme ve diğer bozulmalar meydana gelmiştir.

Cephede üç kat boyunca yükselen dörtgen pencerelere paralel devam eden dikey silmeler, yapının ovallik duygusunu güçlendirmektedir. Site Sineması'nın Dilan Sineması cephesiyle bütünsellik sağlaması için, kullanılan benzer dörtgen pencereler arasına da dikey silmeler yerleştirilmiştir. (**Resim 12**)

Doğu-batı doğrultusunda uzanan kavisli dış cephesi ile Dilan Sineması'nın salonu 1500 kişilik bir oturma kapasitesine ve 36 adet locaya sahiptir. Büyük bir alt salonun hemen karşısında opera genişliğinde bir de sahnesi bulunmaktadır. Bir dönemler 18 metrelik perdesi ile Türkiye'deki en büyük perdeye sahipti. Tüm bunlara ek olarak 1500 kişilik ses düzeni ile yine Türkiye'de döneminin çok ötesinde bir film izleme keyfi yaşatmaktaydı. İstanbul Beyoğlu'ndaki Pera Palas gibi Diyarbakır'ın Pera'sı olarak tanımlanan sinemanın içerisinde dükkanlara, küçük restoranlara ve bir otele de yer verilirken, çevresinde ise dükkanlar ve gece kulüpleri bulunmaktaydı.[24]

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No. : 15.12.2010- 172
Karar Tarihi ve No. : 15.12.2010- 3502

Toplantı Yeri
DİYARBAKIR

Diyarbakır İli, Merkez, kültür envanteri çalışmaları kapsamında Yenişehir İlçesi, Ali Emiri Caddesi'nde yer alan tapunun 457 ada, 6 nolu parselinde kayıtlı bulunan Dilan Sineması binasının tescil talebine ilişkin;

Diyarbakır ili, zengin tarihsel dönemlerine ait çok sayıda sivil ve askeri mimarlık örneği ile Suriçi geleneksel kent dokusu dışında, kentin 1930'lu yıllardaki başlayarak sürdüşendeki gelişimine de örnekleri mimarlık örneklerini barındırmaktadır.

-Kentin özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen yapım faaliyetleri kapsamında birçok kamu yapısı ve sivil mimarlık örneği inşa edilmiştir.

-1923-1940 yılları arasında inşa edilen Vali Konağı, Subay Ordusu, Aktuhaç Ordusu, Gar Binası, Genel Müfettişlik Binası ve Lojmanı, Komutanlık Konağı, Tekel İçki Fabrikası, Halkevi, Nafıa Binası ve İnönü Ilkokulu ile 1940-1955 yılları arasında inşa edilen Asker Hastanesi, Muallim Mektebi, Pasaport Binası, Postane Binası, Lise, Tekel Binası, Sümerbank Yerleşkesi, Tarım-İl Müdürlüğü Binası, DSİ İdare Binası ve Lojmanları, Kaymakamlar İdare Binası ve Lojmanları, Dilan Sineması ve Turistik Otel ön planda çıkan yapılardır.

-Cumhuriyet Dönemi mimarlığının Diyarbakır'daki ilk temsilcileri olan ve geleneksel mimarlıkın modern mimariye geçişin ve bu dönemde kent yapısının katılan kültürel etkinliklerin ilk örnekleri olan, günümüzde de kentin simgesi haline gelmiş olan bu yapıların korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşımaktadırlar.

Bu kapsamda, Diyarbakır İli, Merkez, Yenişehir İlçesi, Ali Emiri Caddesi'nde yer alan tapunun 457 ada, 6 nolu parselinde kayıtlı bulunan Dilan Sineması binasının; Diyarbakır'da Cumhuriyet Dönemi sinema mimarisinin ilk örneklerinden biri olarak özgün mimari niteliklere sahip olması nedeniyle "Korunması Gerekli Kültür Varlığı" özelliği gösterdiğinden önce, 2863 sayılı (3386 sayılı ile 5226 sayılı yasalar ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Tespit ve Tescil ile ilgili 7. maddesi uyarınca tescilen,

-Taşınmazın yapı grubunun I.Grup yapı olarak belirlenmesine,

karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Mehtap KARAASLAN
Bölge Kurulu Müdürü

BAŞKAN
Prof. Dr. Abdülaziz ULUÇAM
(İmza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd. Doç. Dr. Hanifi BİBER
(İmza)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Coşkun YÜCEL
(İmza)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. S. Yıldız SALMAN
(İmza)

ÜYE
Av. Vedat PEHLİVAN
(İmza)

ÜYE
Y. Mimar M. Hulo BİLDEN
(İmza)

ÜYE
Mimar Erdal ÇİVELEK
(Bulunmadı)

ÜYE
Nevzat SOYUKAYA
Diyarbakır Müze Temsilcisi
(Bulunmadı)

ÜYE
Metin ALÖKMEN
Diyarbakır Bşy. Şeh. Bel. Temsilcisi
(İmza)

ÜYE
Yasemin NOYAN
Yenişehir Belediye Temsilcisi
(İmza)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015.

13. Dilan Sineması tescil fişi

Fotoğraf: Onuç Eşder Çetin, 2015.

14. Dilan Sineması girişi ve bekleme holü, 1970'ler.

Yapı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 15.12.2010'da Diyarbakır'da Cumhuriyet dönemi sinema mimarisinin ilk örneklerinden biri olarak özgün mimari niteliklere sahip olması nedeniyle "korunması gerekli kültür varlığı" olarak tescillenmiştir. (**Resim 13**) Ne yazık ki, Dilan Sineması'nın sahibi Nejat Dilan yapının tescil kararının iptali için 2014 yılında mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme Kültür Bakanlığı'nın lehine karar alarak yapının tescil kararını iptal etmemiştir. Nejat Dilan yerel mahkemenin bu kararına itiraz ederek davayı Danıştay'a taşımıştır. Kendisi 2015 yılında vefat edince mirasçıları davayı devam ettirmişse de süreç henüz sonuçlanmamıştır.[25]

DİLAN SİNEMASI'NIN KENTİN SOSYO KÜLTÜREL YAŞAMINA KATKISI

Yazlık sinemalar dönemin gözde mekânlarından sayılmaktaydı. Hem yazlık hem kışlık sinemanın bir arada yer aldığı Dilan Sineması ise, kalitesi, konforu, modern tasarımı ve ciddi işletmecilik anlayışıyla o yıllarda Diyarbakır'daki sosyal hayata çok önemli katkılar sunmuştu. (**Resim 14**) Ailelerin bir araya geldiği nezih bir kent mekânı halini alan sinemada izleyicilerin kılık kıyafetinden davranışlarına kadar profillerini olumlu yönde değiştirebilecek çok sayıda etken bulunmaktaydı. (**Resim 15**) Bunun yanında kadınlara özel film günleri düzenleyen sinema, özellikle kırsal kesimden gelen kadınların topluma adapte olma sürelerini hızlandırmıştır. Bir süre sonra Dilan'ın sahiplerini endişeye düşüren, olay çıkartabilecek izleyici profili yerini daha olgun, çevresine saygılı ve duyarlı izleyiciye bırakmıştı. İşletme de bu saygın kitleyi daha çok çekebilmek ve olası taşkınlıkların önüne geçebilmek için bir takım önlemleri ihmal etmemişti. Eli fenerli yer göstericiler alkollü gelen ve taşkınlık çıkartma eğiliminde olan müşterileri uyarıyordu. Bu uygunsuz davranışları sürdürmeye devam ettiklerinde ise sinema dışına çıkartıyorlardı.[26]

1950'li yılların sonlarında Dilan Sineması'nın bulunduğu alanda konumlanan Emirgan Parkı ve çevresindeki eğlence yerleri Diyarbakır'ın kültürel ve toplumsal yaşam kalitesinin en üst seviyelere çıktığı yerler olarak göze çarpmaktaydı. Devlet Senfoni Orkestrası dahil birçok sanatçı bu yeni cazibe merkezinde sahne almak istemekteydi.[27] Diyarbakır'ı ziyaret eden yerli ve yabancı turistler için kentin tarihî dokusu kadar Dilan Sineması ile şöhret yakalayan Emirgan Parkı ve çevresi de büyük ilgi görmekteydi. Diyarbakır sinemaları içinde en uzun süre varlığını sürdüren ve kent belleğinde önemli yer edinen Dilan Sineması'nın Diyarbakır sinema kültüründe önemli bir rolü bulunmaktadır. Dilan Sineması'ndan sonra toplumun sinemaya olan ilgisi en yüksek seviyeye çıkmıştır. 1957 yılında çıkartılan 1300 adet kombine bilet 10-15 gün içinde satılmıştır.[28]

Kurulduğu tarihten itibaren Diyarbakır'daki eğlence ve sosyalleşme anlayışını değiştiren Dilan Sineması mekânsal ve işlevsel açıdan ilk büyük değişimini 1974 yılında geçirmiştir. Televizyonun etkisiyle kapanmak zorunda kalan yazlık sinemaların yaşadığı olumsuz etkiden Dilan Sineması'nın yazlık bölümü de etkilenmiştir.[29] Ayrıca orta alanda bulunan ve karşılıklı duvarlarda locaları bulunan ana sinema salonu balkon bölümünden ayrılarak, düğün salonu olarak işletilmeye başlanmıştır. (**Resim 16**)

1999 yılında işletmecisinin ekonomik sıkıntılarından dolayı satılığa çıkarılsa da alıcı çıkmaması nedeniyle sinema ticari faaliyetlerine devam etmiştir. 2000'li yılların başında düğün salonu da yatay ve dikey doğrultuda bölünerek dört hacim oluşturulmuştur. Zemin katta kalan bölüm ve birinci loca katı iki adet cep sinemasına dönüşürken (Salon 2 ve Salon 3), üst kattaki balkon bölümü salon olarak (Salon 1) kullanılmaya devam edilmiş, ikinci loca katı bölümü ise kapatılmış ancak herhangi bir fonksiyon yüklenmemiştir.[30]

Tüm bu düzenleme çalışmalarına rağmen sinema artık sadece mekânsal özelliğin kusursuz bir şekle bürünmesi ile yürütülebilecek işlevsel bir konu olmaktan çıkmaya başlamıştır. Televizyon ile başlayan bir suni kültür, önce sinemanın haber verme, popüler anlamda

eğlendirme gücünü elinden almış, sonra ev sinema sistemleri geliştikçe artık sinema salonları başlı başına bir güç olmaktan ziyade tamamlayıcı bir unsur haline gelmek zorunda kalmıştır. Özne olmaktan çıkıp kullanılan bir nesne haline gelince bazı odakların da güdümünde ilerlemeye mecbur bırakılan sinema salonu işletmecilerinin yaşadığı sıkıntıları Dilan Sineması işletmecileri de yakından hissetmeye başlamıştır.[31]

2005 yılında bir filmden ötürü bir sinema şirketi ile Dilan Sineması arasında ciddi bir anlaşmazlık meydana gelmiştir. Daralmış piyasada ortaya çıkan bir anlaşmazlık domino etkisi gibi bir başkasıyla da farklı bir husumeti gündeme getirebiliyordu. Bu sebepten hem yerli hem de yabancı tüm filmlerin gösterimleri için Dilan Sineması artık ciddi bir dar boğaza düşmüştür. Nihayetinde kuruluşundan itibaren varlık nedeni sinema olan bir kurumun içinde bulunduğu bu sıkıcı durum onu radikal kararları almanın arifesine itmiştir.[32] Başlarda haftada iki gün ve kapalı gişe gösterim gerçekleştiren Dilan Sineması, dağıtımcılardan gelen kalitesiz filmler ve düzenin iyice kendileri açısından içinden çıkılamaz hale gelmesinden dolayı, 2010 yılının başında faaliyetlerini tamamen durdurmaya karar vermiştir. Kapanana kadar son birkaç yılında ekonomik açıdan hep büyük zararlar veren Dilan Sineması sahipleri, yaklaşık 60 yıl boyunca Diyarbakır'ı ve Diyarbakırlıları kültürel açıdan zirvede tutan bir güç olarak yeni düzene teslim bayrağı çekmek zorunda kalmıştır.[33]

DİLAN SİNEMASI'NIN BİR KÜLTÜR VARLIĞI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ VE KORUMA GEREKLİLİĞİ

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesi, korunması gereken kültür varlıklarını tanımlarken, (a) bendindeki "19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar" tanımı ile 20. yüzyılda yapılmış olan dönem özelliği, estetik, anı değeri, üslup veya yapım tekniği ve malzemesyle özellik gösteren her tür kamu ya da özel yapıyı bu grubun dışında tutmaktadır. Oysa dünyada ve yakın zamanda ülkemizde de 20. yüzyılda yapılmış birçok yapı, modern mimarlık mirası olarak görülmekte, taşıdığı dönemsel özellik ve duygusal etki dolayısıyla koruma gerekliliği kabul edilmektedir.

20. yüzyılın sona ermesiyle, bu yüzyıl yapılarının da kültürel mirasın bir parçası olarak kabul görmesi, koruma kavramı ve çalışmalarına bu dönem mimarlık eserlerinin de dahil olmasını sağlamıştır. UNESCO, DOCOMOMO ve ICOMOS gibi birçok uluslararası kuruluş, 1990'lardan itibaren 20. yüzyıl mirası üst başlığında modern mirasın belgelenmesi ve korunması ile ilgili çalışmalar yürütmektedir. Özellikle DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu, geçen on yıl içinde gerçekleştirdiği etkinliklerle 20. yüzyıl mirasını Türkiye'nin gündeminde tutmaya çalışarak birçok yapının tanıtımı ve değerini anlatan toplantılar düzenlemektedir. Bu etkinlikler içerisinde poster sunuşlarıyla yer alan Diyarbakır Dilan Sineması, kentte düzenlenen DOCOMOMO toplantısı sonrasında 15.12.2010 tarihinde tescillenerek koruma altına alınmıştır. (**Resim 13**)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sinemayı Dilan ile tanıyan bir nesil için, ister izleyici olsun, ister ucundan kenarından bu işletmede görev alan biri olsun, onlar için düşler sahnesinin Diyarbakır'da ete kemiğe bürünmüş bir temsiliydi bu yapı. Kimi insanlar için eğlence merkezi, kimi insanlar için okul, kimileri için hayatın yansıması olan Dilan Sineması, bugün sinema tutkunluğunun prestijli zamanlarının tanıklığıyla kapalı halde durmaktadır.[34] (**Resim 17**)

Dilan Sineması tescil fişinde; "Cumhuriyet dönemi mimarlığının Diyabakır'daki ilk temsilcileri ve geleneksel

Fotoğraf: Onuç Ejder Çetin, 2015.

15. 1970'lerde bir film galası.

Kaynak: Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi, 2019.

16. Düğün salonuna dönüştürülen ana salon, 1998.

17. Kuzeybatı yönündeki Şeyh Sait Meydanı ve (solda) Dilan-Site Sineması, (sağda) Subay Orduevi, 2018

mimariden modern mimariye geçişin ilk örnekleri olan, günümüzde de kentin simgesi haline gelmiş olan bu yapılar korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşımaktadır" ifadesi yer almaktadır. Kentin sosyal ve kültürel gelişiminde uzun yıllar etkili olup, bir süredir kullanılmayan Dilan Sineması, kent belleğinde önemli bir yere sahip korunmaya değer bir kültür mirasıdır. Bu bakımdan Dilan Sineması'nın korunarak yeniden kent hayatına kazandırılması toplumsal belleğin yaşatılmasına olanak verecektir. Dilan Sineması'nın yaşamlarında önemli bir yeri olan çoğu hayatta önemli bir yaş grubu Diyarbakırlı, biraraya geldiklerinde ya da daha genç kuşaklarla sohbetlerinde bu yapıdaki güzel anıları kendilerinde bıraktığı etkiyle anlatmaktan büyük keyif almaktadır.

Ancak yapının gelecek nesillere sağlıklı bir biçimde ulaşması, bugün yapılacak bilimsel yöntemlerle belirlenmiş kapsamlı bir koruma ve restorasyon çalışmasıyla mümkün olacaktır. Dilan Sineması'nın yapım yılı ve kullanılan yapı malzemelerinin ömrü düşünüldüğünde restorasyon ve güçlendirme çalışmasının hayati önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Sinemada çeşitli sebeplerle meydana gelen yapısal bozulmalara restorasyon teknikleri çerçevesinde gerekli müdahaleler geliştirilmeli, içinde sinema salonları, sosyal bölümler ve kent halkının anı değerini yaşatacak sergilerle yeniden kullanımı sağlanmalıdır. Yapının taşıyıcı sistem sorunlarının belirlenmesi, alanında uzman kişilerle geliştirilecek güçlendirme projesiyle, dayanımı artırılmalıdır.[35] Uzun süreçte yapılan bölünme, kapatmalarla oluşturulmuş ya da değiştirilmiş alanlar özgün boyutlarına getirilmelidir.

Yapının özgün işleviyle eski günlerdeki canlılığı yakalaması, yapıda yer yer korunarak saklanmış sinema materyalleri, bilet, afiş, fotoğraf, yapıya ait ilk projeler vb. belgelerin sergilendiği bir müze alanı düzenlemek Dilan Sineması'nı ve kentteki sinema tarihini yeni kuşaklara anlatmak için özel bir sunum fırsatı yaratacaktır. Diğer sosyal ve kültürel mekânlarıyla birlikte sinema filmlerinin tekrar gösterildiği özgün boyut ve dekoruna dönüştürülmüş ana salon, kent halkının anı değerini korumak ve yaşatmak açısından özel bir yaşam alanı olacaktır. Bunun yanında yazlık sinema alanının da kendi yerinde yeniden açılması, kentteki sinema yaşamına eskiye dönüşle yeni bir renk katılacaktır. Günümüzde mekanik klima sistemleriyle soğutulan kapalı sinema salonlarının yanında yaz geceleri açık havada film izleme keyfi yeni kuşaklara farklı bir boyut kazandırırken eskilere de nostaljik duygular yaşatacaktır.

Sonuç olarak, Dilan Sineması, yapıldığı dönem özellikleri, yarattığı kentsel açılımların yanında devam eden anı değeriyle de korunması gereken bir mimari mirasımızdır. Ancak günümüzde özel bir işletme yerine kamulaştırılarak toplum yararına sunulması, Dilan Sineması'nın Diyarbakır'a kazandırdığı sosyo kültürel belleğin yaşatılarak korumadaki sürekliliği ve dolayısıyla sürdürülebilirliği de sağlanacaktır. Böylece sosyal yapısıyla birlikte korunacak Dilan Sineması'nın mimari bütünselliğinin korunmuşluğu da tam anlamıyla hedefine doğru biçimde ulaşmış olacaktır. Böylece bir Cumhuriyet döneminin modern mimarlık mirasının önemli bir ögesi olan bu yapı, sinemanın yanında toplantı ve sempozyumlar, müze ve sergilerle birlikte Diyarbakır'ın sosyal ve kültürel yaşamının önemli bir bölümünün belleklerden silinmesini engelleyecektir. ❖

KAYNAKLAR

● Beysanoğlu, Şevket, 1996, "Anılarımda Diyarbakır Halkevi", **Kebikeç**, sayı:3, s.163.
● Değertekin, Halil, 2000, **Bir Ev... Bir Sokak... Bir Şehir... Diyarbakır Anıları**, Kanguru Yayınları, Ankara.
● Diyarbekir Sinemaları Belgeseli, 2006, Diyarbakır Sinema Atölyesi, Yönetmenler: Nafiz Tanrıkulu, Kubilay Dengiz.
● Diyarbakır Kültür Envanteri (Merkez), T.C. Diyarbakır Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze Müdürlüğü, cilt:1, s. 273.
● Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi, 2019, Diyarbakır.
● Diyarbakır Kent Müzesi Arşivi, 2016, Diyarbakır.
● Diyarbakır Yenişehir Tapu Müdürlüğü Arşivi, 2016, Diyarbakır.
● Çetin, Oruç Ejder, 2015, Kişisel Fotoğraf Arşivi, Diyarbakır.
● İliter B. 2017, "Diyarbakır İli Yenişehir İlçesi Dilan Sineması'nın Güçlendirme Etüdü ve Statik Müdahale Raporu", Kibele Laboratuvar Hizmetleri Ltd. Şti., Diyarbakır.
● Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, Diyarbakır.
● Mercan, Mehmet, 2010, "Diyarbakır'ı Anlatmak: 32 - Diyarbakır'da Sinemalar ve Eğlence Dünyası".
● Özer, İsmail, 2010, Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Diyarbakır Halkevi Örneği, Gazi Üniversitesi SBE, yayımlanmamış doktora tezi, Ankara.
● Şahin, Didem; Demir, Hale; Halifeoğlu, Fatma Meral; Işık, Nurşen, 2019, "Diyarbakır'ın Kentsel Gelişiminde Kent Sinemalarının Rolü", **Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergis**i, Cilt:8, Sayı: 2, ss.1-7.
● Şahin, Didem; Halifeoğlu, Fatma Meral, 2017, "Diyarbakır Sinemalarının Kentsel ve Toplumsal Yaşama Katkıları", **Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
● Şahin, Didem, 2019, Modern Mimarlık Mirası Yapılarında Koruma Ve Yeniden Kullanım Önerisi: Diyarbakır Dilan ve Site Sineması, Dicle Üniversitesi FBE, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Diyarbakır.
● **URL1.** http://diyarbakiranilari.blogspot.com/2010/12/bir-zamanlar-diyarbakir-sinemalari.html [Erişim: 01.11.2020]
● **URL2.** Karataş, Murat, 2015, "Bir Zamanlar Diyarbakır'da Sinema Vardı" www.diyarkapi.com/diyarbakir-haberleri/bir-zamanlar-diyarbakirda-sinema-vardi-h9670.html [Erişim: 10.09.2017]
● **URL3.** 2009, "Bir döneme tanıklık etmişti", Cumhuriyet www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/90176/Bir_doneme_taniklik_etmisti.html [Erişim: 01.06.2018] Değertekin, 2000, s.174.

NOTLAR

1. Değertekin, 2000, s.174.
2. URL1.
3. Değertekin, 2000, s178.
4. Özer, 2010, s.359.
5. Özer, 2010, s.362.
6. Özer, 2010, s.420.
7. Değertekin, 2000, s.176.
8. URL1.
9. Bölek, Aytaç, söyleşi: Didem Şahin, 26.09.2018, Yer: Yenişehir-Diyarbakır.
10. URL1.
11. URL1.
12. Mercan, 2010.
13. Mercan, 2010.
14. Mercan, 2010.
15. Yanık Köşk Sineması'nın tam yeri belirlenemese de Bağlar semtinde bulunduğu 2018 yılında yapılan görüşmede Abdülhakim Dündar tarafından dile getirilmiştir.
16. Mercan, 2010.
17. Mercan, 2010.
18. Genel Müfettişlik Binası (Valilik), Genel Müfettişlik Konutu (Valilik Konutu), Gar Binası gibi.
19. İliter, 2017.
20. Nejat Dilan'ın açıklamaları içinde Diyarbekir Sinemaları Belgeseli, 2006.
21. Farklı kaynaklara ek olarak Oruç Ejder Çetin ile yapılan görüşmeyle teyit edilen bir bilgi.
22. Aydın, Abdulkadir (Dilan Sineması eski makinisti-müdürü), söyleşi: Didem Şahin, 02.12.2014, Yer: Galeria Şehir Sinemaları, Yenişehir-Diyarbakır.
23. Şahin, 2019.
24. Nejat Dilan'ın açıklamaları içinde Diyarbekir Sinemaları Belgeseli, 2006.
25. Aile avukatı Halit Ötük ile yapılan görüşme, 16.10.2020.
26. Aydın, Abdulkadir, 2014.
27. Nejat Dilan'ın açıklamaları, Diyarbekir Sinemaları Belgeseli, 2006.
28. Nejat Dilan'ın açıklamaları, Diyarbekir Sinemaları Belgeseli, 2006.
29. Değertekin, 2000, s.185.
30. Aydın, A., 2014.
31. Aydın, 2015.
32. URL2.
33. Nejat Dilan'ın açıklamaları, Diyarbekir Sinemaları Belgeseli, 2006.
34. Dilan, 2006.
35. Dilan ve Site Sinemalarına ait rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile tüm analizler ve taşıyıcı sistem deneyleri Fatma Meral Halifeoğlu danışmanlığında Didem Şahin tarafından Haziran 2019'da tamamlanan yüksek lisans tezinde yer almaktadır.

Svetlana Boym, Kasım 2020, (çev.) Cemal Yardımcı, Lemis Yayınları, İstanbul, Türkçe, 85 sayfa.

Haldun İlkdoğan, Kasım 2020, Sapiens Yayınları, İstanbul, Türkçe, 134 sayfa.

Jan Gehl, Ekim 2020, (çev.) Erdem Erten, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Türkçe, 280 sayfa.

Hermann Josef Stübben, Eylül 2020, (çev.) Nihat Ülner, Janus Yayıncılık, İstanbul, Türkçe, 184 sayfa.

OFF - MODERN MİMARLIK

Modernitenin düşünsel tarihini alternatif bir biçimde ele alan Svetlana Boym'un kaleme aldığı kitap, Lemis Yayınları'ndan çıktı. Kitabın tanıtım metni şu şekilde: "Yazar, Rus avangardının ikonlarından biri olan Üçüncü Enternasyonal Anıtı'nı, yani mitik Tatlin Kulesi'ni bir köşe taşı olarak görüyor. Bir mimarlık devrimi manifestosu olan kulenin mimari ve felsefi başkalaşımının izinden gidiyor. Eleştirel modernite projesinin ara sokaklarına, maceranın mimarlığına (Simmel); satranç atının dolambaçlı hamlesine (Şklovski); 'profesyonel düşünmeden' ayrı düşen 'tutkulu düşünmeye' (Arendt); sonuçlandırılmazlık ve deneyciliğe alan açan özgürlük mimarlığına, kâğıt mimarlığına, maketlere, enstalasyonlara uğradığı bu yola Boym 'off-modern' diyor: 'Postmodern değil, off-modern, modern-dışı diyorum bu yola: [...] Can havliyle 'in' olmaya, gündemde kalmaya çabalayan cezbedici post-eleştirinin post-, neo-, öncü, -ötesi eklerinden usandım. Bir başka seçenek daha var: Gündemden düşmüş, dışarıda kalmış anlamında 'out' olmak değil de, dışında, az uzağında olmak anlamında 'off' olmak: off-stage [sahne arkası], off-key [akordu bozuk, farklı bir perdeden], off-beat [aksak ritim] ve hatta bazen off-color [nezaketdışı, açık saçık] kelimelerindeki gibi. Biçime ve işleve dair alternatif yaklaşımları, sanat tekniği ve teknoloji, kamusal alanda siyaset ve estetik pratik, harabesevicilik ve özgürlük arasındaki ilişkilere dair farklı kavrayışları araştırırken böylesi bana daha yardımcı olacak." ❖

SİNEMATOGRAFİK MEKÂNIN TASARIMI VE ALGISI

Haldun İlkdoğan'ın kaleme aldığı, insanın gerçeği ve gerçekliği algısı bağlamında sinema ve mekân ilişkisine odaklanan kitap, Sapiens Yayınları'ndan çıktı. Kitabın tanıtım metni şu şekilde: "Sinematografik mekânın bir temsil mekân olarak ele alındığı kitap teorik olarak insanın fenomenal dünyayı algılayış biçiminden başlayarak mekânsal göstergelerin bağlamsal kurgusunu açıklamanın peşine düşüyor. [...] Göstergeleri mekânsal unsurlarla bütünleştiren tavrıyla kitap, gündelik hayatın sahnesi olan kentsel mekânın yüzünün ve teninin çözümlenebilmesi adına oluşturulacak 'Kent Göstergebilimi' kuramının da öncü bir çalışma olarak literatüre katkı sağlıyor." ❖

İNSAN İÇİN KENTLER

Kent çalışmaları ve mimarlık alanındaki en önemli kitaplardan biri olarak kabul edilen kitap, Erdem Erten tarafından Türkçeye kazandırıldı. Kitabın tanıtım metni şu şekilde: "Modern kentleşme sürecinde, endüstri öncesi dönemin insan odaklı tasarım ilkeleri, işyeri-konut bağlantıları, üretim-ulaşım teknolojileri, toplumsal yaşam ritmi korunamamış, mekân kalitesi örselenmiştir. Yitirilenler, modernite anlatılarının gündemin ön sıralarına çıkmayan 'kör nokta'larını oluşturuyor. Jan Gehl, modern kent dokularının alternatifsiz olmadığını, sorunlara razı olmak zorunda olmadığımızı, olumsuzlukların insan odaklı ve ölçek duyarlı bir kentsel tasarım yaklaşımıyla hafifletilebileceğini, yitirilen değerlerin geri kazanılabileceğini savunuyor. *İnsan için Kentler*'de yaklaşım anlamlı, özlü, okunaklı, ikna edici bir anlatıyla, ufuk açıcı görseller eşliğinde somutlaştırılıyor. Kitabın tercümesi, meslek pratikleri açısından kuşkusuz önemli bir kazanım. Ne var ki, İlhan Tekeli'nin önsözde vurguladığı gibi, Gehl'in katkısı meslek pratikleriyle sınırlı değil. Kentsel tasarım odaklı olsa da, *İnsan için Kentler*, yeni kamu alanlarını ve kamusallıkları, parçalanmamış kentsel komünitelerin oluşumunu düşünme, kavramsallaştırma ve değerlendirme açısından önemli ipuçları sağlıyor. *İnsan için Kentler* hem tasarımcılar hem de kamusal alan pratikleri, gündelik yaşam kent ve yerel demokrasi çalışmaları için özgün ve değerli bir başvuru kitabı. ❖

GENEL PLAN

Hermann Josef Stübben'in, kent planlama ilkeleri ve uygulamaları konusunu ansiklopedik anlayışla ele aldığı kitap, Janus Yayıncılık'tan çıktı. Kitabın tanıtım metni şu şekilde: "Hermann Josef Stübben'in başlıca eseri olan *Der Städtebau* kent planlama ilkeleri ve uygulamaları konusunu ansiklopedik anlayışla ele alıyor. Josef Stübben'i yeterince tanıtacağına inandığımız elinizdeki kitap 750 sayfadan oluşan *Der Städtebau* adlı çalışmanın '*Genel Plan*' adlı Bölüm 3'ü ile yazarın Royal Institute of British Architects tarafından 1910 yılında Londra'da uluslararası düzeyde düzenlenen 'Town Planning Conference'a (Kent Planlama Konferansı) sunduğu raporu bir araya getirmektedir." ❖

Dönüşen Mekânların Müzakeresi

Beril Önalan
Arş. Gör., ODTÜ Mimarlık Bölümü

Alplerin ve Jura Dağları'nın çevrelediği, göllerle kaplı platosuyla Avrupa'nın görece yüzölçümü olarak küçük ülkelerinden biri olan İsviçre, günümüz çağdaş mimarlığının önemli örneklerini barındırmakla beraber, yerel mimarlığındaki malzeme ve detaylara karşı hassas ve gösterişten uzak yaklaşımları, yapı teknolojilerindeki inovatif uygulamalarıyla günümüz mimarlığında öne çıkıyor. Söz konusu uluslararası prestij yapılarından biri olarak sayılabilecek Lozan Federal Teknoloji Enstitüsü'ne (EPFL) ait Rolex Öğrenim Merkezi, Japon mimarlık ofisi SANAA tarafından 2010 yılında tamamlanmıştı. Yapının organik formlu, yekpare beton döşemesinin yükselerek tariflediği merkez avluda küçük ölçekli, hafif bir ahşap prototip strüktürle 2016 yılında ilk adımları atılan House 1 projesi, mimaride mevcut yerel hassasiyetlerin okunabildiği bir enstelasyon olarak bu büyük ölçekli yapıyla sıra dışı bir diyalog kuruyor. Nitekim bu mimari enstelasyon projesi, EPFL'nin bünyesinde Dieter Dietz öncülüğünde kurulmuş, tasarım ve sosyal bilimler bileşkesinde projeler üreten ALICE (FR: Mekânın Tasarımı Atölyesi) laboratuvarının genetiğindeki deneysel ve çoğulcu yaklaşımı gözler önüne seriyor.

İlk etapta 200'den fazla öğrenci ve 12 stüdyo koordinatörünün bir çalıştay kapsamında standart ahşap elemanlardan bir prototip olarak üretime başlanan House 1 projesi, bir sonraki etapta her grubun bir yaşam veya dolaşım hacminin tasarımını üstlenmesiyle farklı bir boyut kazanıyor. Ortaya çıkan farklı stüdyo üretimleri ayıran sınırlarda, yeni mekânsallıklar ve fikirlerin birbiriyle iletişime geçtiği müzakere alanlarının hayat bulduğu bir yapıyı okumak mümkün. Böylelikle her grup projesinin yapının bütününde birbiriyle girdiği çok katmanlı söylem, ALICE'in işlerine özgü olduğunu gözlemleyebildiğimiz daima değişmekte olan, olasılıklar içeren ve yoruma açık bir mekânın deneyimini mümkün kılıyor. Zürih kent merkezinin Toni Areal bölgesinde 10 günden kısa sürede ALICE öncülüğünde hayata geçirilmiş bir diğer enstelasyon olarak House 2 projesi, homojen olmayan bir mekânsallığın ön plana çıktığı, konvansiyonel inşa sürecinin parçalı hiyerarşisinin yerini katılımcı bir modele bıraktığı geçici bir ahşap strüktür olarak işbirlikçi tasarım ve yapım süreciyle House 1 ile benzer bir deneysel kimliği ve mimari dili paylaşıyor. Bir grup uluslararası genç mimar, sanatçı, mühendis ve doktora adayını bir araya getirdiği, sayı olarak görece az bir ekibin, disiplinlerarası bir yaklaşımla ve işbirliğine dayalı bir tasarım ve inşa modeliyle hayata kazandırdığı House 1 ve House 2 projeleri, ALICE'in günümüz mimarlık piyasasında egemen, çok sayıda paydaş arasında sorumluluk dağılımı ve şeffaflığa imkan vermeyen işbirlikleri sonucu ortaya çıkan yapılar karşısında yenilikçi tavrını somut bir şekilde ortaya koyuyor. Küçük ölçekli yapılar için dahi üretim süreçlerinin son derece opak, verimsiz ve maliyetli hale geldiği ve tepeden inme tasarım pratiklerinin çoğunluğu teşkil ettiği günümüzde, mimari tasarım ve inşa süreçlerinde kolektif tasarım ve üretimi benimseyen çizgisiyle, mimaride yeni mekânsallıklar ve işbirlikleri tasavvur etmeyi araştırmasının merkezine koymuş bu genç kolektifin, yaptığı işlerle ismini gelecekte de duyurmaya devam edeceği şüphesiz gözüküyor. ❖